

drabbrikan

Nevopan palla marro buttiþa áran Frantzwagner kettanepa

Tattarinventeringen 1943-44 - del 6

I detta nummer fortsätter Arvid Bergman att redogöra för sin systematiska genomgång av Socialstyrelsens inventering av landets "tattare" åren 1943-44. Denna gång går han igenom Jönköping, Göteborg och Malmöhus län för att utröna i vilken utsträckning de registrerade är av resandesläkter eller inte.

Sid. 38

Den siste Helsing

Jacob Helsing brukar omtalas som den tidigaste källan för romani i Sverige, år 1730. I ett rättsfall från början av 1800-talet förekommer den siste kända Helsing. I sammanhanget framgår att inte bara han själv utan även andra han hade koppling till talade romani. Sebastian Casinge berättar om de som ingick i kretsen runt Helsing och visar dess inbördes släktskap.

Sid. 13

Hjälp oss!

I slutet av november skrev en av våra deltagare tillsammans med sin kollega ett öppet brev till Stefan Löfven, regeringen och berörda myndigheter.

De båda driver företag i underhållnings- och restaurangbranschen. I deras brev beskrivs den svåra situation många företag idag befinner sig i.

Sid. 8

ISOFs nya omsorgsordlista på språket de kallar resande romani

I somras publicerade ISOF en ordlista för personel i vård och omsorg på ett språk som ska vara svensk romani. I november blev vi varse dess existens, vid ett samråd. Vi går igenom och analyserar ordlistans innehåll själva och har även vänt oss till två lingvister i våra grannländer Norge och Danmark.

Sid. 51

Om Peter Christophersson Frantzwagner

Man kan undra vad man som är känt om den man som fått ge sitt namn åt organisationen Frantzwagner Sällskapet. Gabriel Wallgren började släktforska år 1980 och har bidragit med att sammanställa en kort redogörelse utifrån sin egen och andras forskning. Han framlägger även en intressant teori om varifrån namnet Frantzwagner kommer.

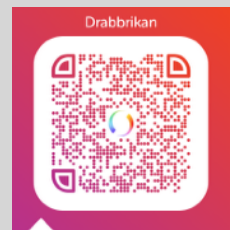
Sid. 26

I detta nummer:

Sid 3	- Om Drabbrikan
Sid 4-6	- Nevopan - Nyheter
Sid 7	- Romanen och tattare, nyutkommen bok av Magnus Berg utlottas
Sid 8-12	- Hjälp oss! - Paul Tengqvist och Denny Björklunds öppna brev till regeringen
Sid 13-18	- Den siste Helsing - av Sebastian Casinge
Sid 19-25	- Om begreppet zigenare - av Arvid Bergman
Sid 26-33	- Om Peter Christophersson Frantzwagner - av Gabriel Wallgren
Sid 34-37	- Ett oförglömligt minne - av Hans Gyllenbäck-Berg
Sid 38-43	- Tattarinventeringen 1943-44 - del 6 - av Arvid Bergman
Sid 44-50	- Fria tankar om Indien, greker, romer och lite till... - av Robert Brisenstam
Sid 51-68	- Hur man dödar ett minoritetsspråk - Tema ISOFS omsorgsordlista på svensk romani med kommentarer av Sergej Munkvold, Professor Peter Bakker och analys av Jon Pettersson
Sid 69	- Om Frantzwagner Sällskapet

Drabbrikan, Frantzwagner Sällskapet, Åsögatan 140, 116 24 Stockholm.

Omslagsfoto Amanda Lindgren
 Ansvarig utgivare Arvid Bergman
 Redaktörer Jon Pettersson & Arvid Bergman
 Bildredaktionen Sandra Englund
 ISSN 2003-6256 Swish 123 071 64 64

Om Drabbrikan

Vårt första nummer av Drabbrikan publicerades i december år 2016 och utvecklades då från ett nyhetsmejl som gått ut sedan 2013. Under de senaste tre åren har antalet artiklar, skribenter och läsare konstant ökat. I våra senaste mätningar har vi noterat antalet läsare till omkring tretusen per nummer.

Vår grundidé är att Drabbrikan ska vara kostnadsfri och fullt tillgänglig via webben. Det ska inte ställas varesig fysiska, ekonomiska eller andra krav på den som önskar att ta del av dess innehåll. Drabbrikan ska vara fullt tillgänglig för alla som önskar att ta del av det vi skriver. Man ska själv kunna avgöra när och var man tar del av Drabbrikan. Det digitala formatet .pdf kräver inte några kostnadskrävande program. Drabbrikans format är A4 och tillsammans med våra tillämpade teckenstorlekar den läsbar direkt på de flesta smartphones, läsplattor och datorer. A4-formatet är standard för utskrifter vilket innebär att den som önskar och har utskriftsmöjligheter också kan skriva ut enskilda artiklar eller Drabbrikan som helhet. Vi strävar efter att texterna ska vara skrivna på en svenska som medför bred mottaglighet och innehållet ska vara populärvetenskaplig samt kunskapshöjande. Innehållet ska vara kopplat till källor och dokumentation som också ska anges i respektive artikel. Vi tar sikte på att presentera en nyanserad bild över vår minoritets historia i Sverige och tillrättalägga felaktigheter som återges i berättandet av vår minoritets historia. Detta för att därigenom avdramatisera vanföreställningar om oss samt att skapa förutsättningar för individer inom vår minoritet att få kunskap om sin historia. Då för att man liksom individer ur många andra folkgrupper ska kunna känna stolthet över sin bakgrund och vem man är.

Redaktionen för Drabbrikan

Arvid Bergman & Jon Pettersson

Nevopan Nyheter

Corona, digitala möten och lite annat

Sedan vi publicerade Drabbrikan nr 18 i slutet av september har det varit en hektisk tid. En stor del av vår tid har lagts på möten med olika myndigheter och andra aktörer, som det heter. På det hela taget har vi förutom alla kortare och interna distansmöten kommit upp i ett tjugotal mer omfattande möten, och förmodligen lika många kortare. Men vem orkar räkna möten, mötestider och hålla koll på vad som sägs? Jo förvisso gör vi det, men det ska vi inte ha någon djuplodande redogörelse för här och nu.

Sedan oktober månad har våra myndigheter hållit en rad samrådsmöten med romska riksorganisationer. Arbetsförmedlingen, Skatteverket, Pensionsmyndigheten, Folkhälso-myndigheten, Länsstyrelsen i Stockholms län, Kulturrådet, Kungliga biblioteket, Institutet för språk och folkminnen, Svenska filminstitutet och Forum för levande historia är bland de som anordnat samråd som Frantzwagner Sällskapet deltagit i. Därutöver har vi deltagit i samråds-förfarande med statsråd Amanda Lind och en rad andra aktörer som är relevanta för oss och vår verksamhet. T.ex. regioner, museum och SVT. Flera möten har hållits till följd av vår publikation *De resandes kulturarv*, som finns att ladda ned på www.frantzwagner.org. Intresset den väckt är milt sagt stort. De senaste tre månaderna har gett en del nya erfarenheter för de Robert Brisenstam, Sebastian Casinge och Jon Pettersson, som har företrätt oss vid dessa sammanhang.

Samråden med myndigheter har nästan uteslutande haft karaktär av informationsmöten. De deltagande minoritetsorganisationernas företrädare har informerats av myndigheterna om deras arbete. Sedan får man givetvis lämna synpunkter. Men överlag är samråden starkt

präglade av ett så kallat "top-down perspektiv", alltså där initiativ och makt att styra över vilka frågor som ges utrymme vid mötet, vilket man skulle kunna kalla "att begränsa", ligger hos myndigheterna. Minoriteterna ges knappast något reellt inflytande. Då man saknar möjlighet att påverka samrådets innehåll blir situationen med andra ord den att minoriteterna i förlängningen fråntas sin egenmakt. Om inte helt och hållet så åtminstone i väldigt hög grad. Att samråden ofta präglas av ett väldigt lågt deltagarantal från minoriteternas håll gör inte saken bättre. Myndigheternas på förhand ställda och för minoriteterna ofta ganska okända agenda berövar på sätt och vis minoriteterna på chansen att förbereda sig såsom man borde. Därmed yppas inte sällan idéer som utmynnar rent spontant. Det blir inte alltid så lätt att låta bli att falla för stundens ingivelse.

Minoritetsföreträdare kan rikta krav på sådant som kan leda till något gott, men situationen medför också att en del förslag inte alltid är så väl genomtänkta eller underbyggda. I ett samråd med en myndighet ställdes frågan hur minoriteten upplevde att kontakterna med myndigheten nu var. Då till följd av pandemin. En företrädare hävdade att många romer hade vänt sig till dennes aktuella förening och uppmärksammat att informationen från myndigheten var svårtillgänglig under pandemin. Myndigheten behövde därför publicera informationsmaterial på olika varieteter av romani. Då för att romer ska kunna få tillgång till information från myndigheterna. Behovet av information på romani byggde inte på en språkfrämjande aspekt, alltså i linje med Sveriges internationella åtaganden att se till så att minoritetsspråken inte dör ut, utan framfördes under förespegling att romer inte förstår

svenska. När man samtidigt hävdar en 500 årig närvaro i landet blir ett sådant argument något motsägelsefullt. Kompletterat med generösa erbjudanden om översättningshjälp ter det sig än mer som grundlöst. Att sådana krav och förslag har fallit i god jord har vi sällan upplevt. Men förhoppningsvis kan stundens ingivelse leda till något gott för åtminstone någon.

Beträffande kostnader i samband med samråd har den nya situationen har medfört stora besparingar för våra myndigheter. Tidigare bekostades resor och "nödvändiga" övernattningsnätter för de deltagande. Att resa från olika delar av landet för att delta vid ett möte på några timmar har varit kostsamt för staten. Inte minst måste deltagarna också ersättas för förlorad arbetsinkomst. Detta verkar myndigheterna helt och hållet glömt av sedan man inte längre behöver resa till, och kanske övernatta i, Stockholm. Tanken är kanske den att om man ändå sitter hemma så kan man lika bra delta vid ett samråd? Många av minoritetsföreträdarna har inga tjänster i de organisationer de tillhör. De har andra arbeten och oavsett om de sitter hemma och arbetar så kan de omöjligtvis utföra två arbete samtidigt. Man måste helt enkelt försöka försöka sitt arbete genom att delta vid möten med myndigheterna. Därmed förloras arbetstid och inkomst. Sedan vi har påtalat detta har flera myndigheter börjat anta riktlinjer rörande ersättning för deltagande vid samrådsmöten, vilket ger minoriteterna bättre förutsättningar att delta i sammanhang där frågor som berör dem avhandlas.

I samråd med Amanda Lind lyftes frågan om minoritetsorganisationernas förutsättningar att delta och bedriva verksamhet i och med den aktuella situationen. I samråd med Folkhälso-myndigheten kunde en av våra företrädare inte komma in det aktuella mötet. Ett problem är att olika myndigheter använder olika tekniska lösningar. Vid ett tillfälle räknade vi samman det till den smått osannolika siffran tio eller tolv olika

program och plattformar. Vissa lösningar ställer krav på hårdvara och mjukvara som man kanske inte alltid kan leva upp till.

Minoritetsorganisationerna har länge brottats med att alltför få resurser avsätts för att de ska kunna bedriva sin verksamhet. Dessutom har de en roll att fylla då det man från det offentliga sida har behov av minoriteternas delaktighet, på pappret. I annat fall kan de kanske inte genomföra sina uppdrag. Om man saknar resurser att införskaffa de tekniska lösningar som krävs bör regeringen avsätta medel att söka för ändamålet, var budskapet. I samrådets minnesanteckningar framgår att organisationerna uppmanades att använda de generella möjligheterna såsom näringslivsstödet. Huruvida man som ideell organisation ens kan uppfylla kraven som ställs för att få ett sådant stöd får en att undra om man ska skratta eller gråta över ministerns svar. I vart fall skulle man på regeringskansliet se över vilka lösningar som finns. Då för att minoriteterna ska kunna delta i samråd, med dem. Hur det blir med saken när det handlar om andra statliga organ, ja det är en annan fråga.

En annan fråga var SOU 2020:64 som vi var remissinstans till. Då vi inte fått utredningen till oss i posten kände vi inte ens till dess existens. Därför missades sista svarsdatum. Vi riktade kritik mot att man endast förlitade sig på traditionell post när postgången har så många kända brister i dag. Vi gavs därför möjlighet att inkomma med ett remissyttrande inom två veckor, vilket var alldeles för kort tid, men vi lyckades ändå åstadkomma ett yttrande. Det publiceras på vår **hemsida**.

Under året har erfarenheterna från de digitala mötena varit skiftande. Vissa har varit bra, väldigt bra. Då har nämligen deltagarna förhållit sig i enlighet med de tips Arvsfonden föredömligt och som enda aktör gett:

- Logga in i mötet några minuter innan det startar för att se att tekniken fungerar

- Om du har möjlighet och kan ansluta din nätverkskabel eller docka direkt till datorn istället för att använda ditt trådlösa nätverk (WiFi) för bättre kvalitet
- Använd gärna ett headset med mikrofon för bättre ljud
- Stäng av mikrofonen för att undvika att orsaka störande ljud när du själv inte pratar.
- Stäng av alla aviseringar som kan störa
- Om du ska dela din skärm, se till att rensa den från information som inte ska delas från ditt skrivbord eller använd dela fönster
- Kom ihåg att du kan använda chattfunktionen både för att läsa och ställa fråga etc om det inte är lämpligt att prata just då

Under året har distansmöten bjudit på allehanda skrammel och oljud. Vissa med en ljudnivå som har riskerat att medföra hörselskador för de övriga mötesdeltagarna. En kollega berättade om en erfarenhet hen gärna skulle ha sluppit. En mötesdeltagares bättre hälft kom spatserande bakom sin sämre hälft såsom gud skapat hen – mitt i ett möte. Andra har hämtat barn i dagis och skola, varit på gymmet eller på toaletten. Det senare dock utan bild, men olyckligtvis med ljudet på...

Under året har allas våra liv förändrats drastiskt. Vad vi förstått utifrån vad som sägs i media och av Folkhälsomyndigheten och regeringen, så har Covid-19 ökat i spridning. Allt fler människor har drabbats, och drabbas löpande. Bland de som har drabbats finns en för oss närstående och väldigt högt aktad person. En som är oss oerhört kär och vars kunskaper och synpunkter är viktiga i vårt arbete. Lyckligtvis har hen återhämtat sig väl från att ha varit inlagd på sjukhus i flera veckor. En del av tiden i respirator. Enligt hens egna utsago måste man ta covid-viruset på största allvar. Då med orden att "Corona är inget att leka med". För oss som inte har erfarenheter av att personer i vår närhet har blivit insjuknat av coronaviruset låter uppmaning att distansera oss kanske som drastisk. Men den 24 november uppmanade regeringen oss att inte träffas fler än 8 personer

åt gången. Och nu står Julen för vår dörr. Många av våra mötesplatser står folktomma. Caféer, restauranger och butiker står utan kunder. Idrottsliga evenemang har ställts in helt eller så genomförs de utan publik. Barn och unga som annars tränar och tävlar i olika slags idrotter sitter mest bara hemma. Deras träning är inställd och träningslokalerna gapar tomma. Bland de drabbade finner vi våra ungdomar som varit engagerade i boxningsprojektet Romaniteams, som nu har drabbats och fått frysas. Detta förhoppningsvis tillfälligt.

Tråkiga besked är att vi under nästa år inte kommer att kunna utveckla arbetet som planerat i Stockholm. Verksamhetsstödet vi sökt från Kulturrådet beviljades ej, och samtidigt blev vårt tidskriftsstöd som var avsett att täcka kostnader för Stockholmsredaktionen beviljat med 50 tkr, vilket i bästa fall räcker till att producera delar av en utgåva. Resten får göras ideellt och utan egna lokaler. Då många uppskattar våra artiklar hoppas vi att någon också kan tänka sig att bidra till att Drabbrikan kan finnas kvar. Därför har vi skaffat swish. Den som vill ge ett bidrag till Drabbrikan får mer än gärna göra så - Inget bidrag är för litet och inget för stort, låt hjärtat och plånboken bestämma! Swishnummer och QR-kod finns i redaktionsrutan på sidan 3.

I den tid vi lever är det många av oss knappt alls träffar andra människor och de som träffas verkar nästan vara livrädda för varann. Många av de som har möjlighet att utföra sina arbeten hemifrån gör så, med följderna att många lämnar sin bostad. Det är milt sagt en betungande situation för många och när vi nu befinner oss i juletider kanske vi inte ens kan träffa våra nära och kära. I detta mörker får vi inte tappa hoppet. Julen brukar betecknas som hoppets tid och vi får finna förtröstan i vårt hopp om att allt kommer att bli bättre framöver.

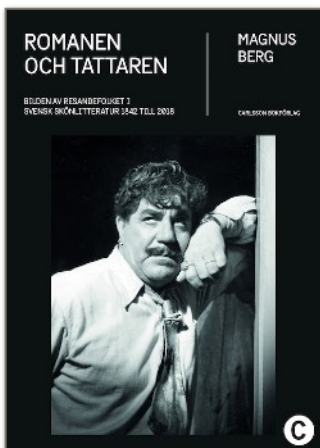
Med detta önskar vi alla våra läsare en riktigt God Jul och ett Gott Nytt År. Hälsan vare med Er!

/ Frantzwagner Sällskapets styrelse

UTLOTTNING AV ETT TJOG BÖCKER

ROMANEN OCH TATTAREN - Bilden av resandefolket i svensk skönlitteratur 1842-2018 - av Magnus Berg

Resandefolket eller de resande, Sveriges historiska romanfolk, har nästan aldrig fått vara med i böcker för sin egen skull och har sällan fått huvudroller. De har plattats till för att fullgöra stereotypens grundläggande uppgift: att spegla huvudpersonerna och deras problem. Det har, enligt stereotypens logik, oftast skett genom att "tattarna" fick utgöra förskräckande avvikelser från det normala eller något exotiskt och lockande. På så sätt normaliserade de det normala. De skapade trygghet eller kanaliserade längtan.

Redan när den svenska romanen fick sitt breda genombrott fick resandefolket en plats i den. De benämndes "tattare" och fogades in även i de stora, kanoniserade författarskapen, allra först i Carl Jonas Love Almqvists *Tre fruar i Småland* från 1842.

"Tattar"-motivet lever kvar i svensk skönlitteratur. Ofta är bilden av "tattarna" lika förgrovd och förenklad som förr. Men undantag finns. Bland de böcker som visar gedigna kunskaper om gruppens historia utmärker sig Sven Rosendahls *Gud fader och tattaren* som utkom redan 1951 och Ragnar Järhults *Andreas och Emilia. En tattarroman* (1984).

SKRIV UPP DIG FÖR GRATIS PRENUMERATION PÅ VÅR HEMSIDA

WWW.DRABBRIKAN.SE

UTLOTTNING SKER EFTER NYÅR OCH VINNARNA MEDDELAS PER E-POST

Om författaren

Magnus Berg följer "tattar"-motivet genom drygt åttio skönlitterära prosaverk skrivna av flera stora namn i den svenska litteraturhistorien: August Strindberg, Stig Claesson, Eyvind Johnson, Majgull Axelsson, Kerstin Ekman, Sara Lidman med flera. Verken relateras alla till det som är känt om resandefolkets historia och kultur.

Magnus Berg är docent i etnologi, professor i etnicitet och Universitetslektor i museologi. Hans forskningsintresse rör frågor som globalisering och kulturarv, museer och representation samt litterära gestaltningar av "tattare". Han har tidigare ägnat sig åt forskning om etnicitet, nationalism, orientalism, politik och biografi, turism, resandefolk samt diverse göteborgiana. Han bedriver pågående forskning och är utbildningsledare för Museion och masterprogrammet för International Museum Studies samt undervisar på masterprogrammet i Global Studies vid institutionen för globala studier vid Göteborgs universitet.

Hjälp oss! - Ett öppet brev till Statsminister Stefan Löfven, regeringen och berörda myndigheter

Paul Tengquist heter en av våra deltagare. Han driver tillsammans med sin kollega Denny Björklund tre bolag i restaurang och nöjesbranschen. Verksamheterna som bedrivs i Malmöregionen har drabbats oerhört hårt under det senaste året. Den 26 november skrev de båda kollegerna ett öppet brev som riktades till statsminister Stefan Löfven, regeringen och berörda myndigheter. Brevet fick uppmärksamhet i bland annat av arbetsmarknadsnytt.se och av Svenskt Näringsliv som publicerade det öppna brevet på fplus.se . Nu publicerar vi det här i Drabbrikan. Just för att visa den situation som så många av Sveriges företagare befinner sig i. Många håller bokstavligen på att gå under till följd av pandemin. Då inte bara psykiskt eller fysiskt utan också ekonomiskt. I sitt öppna brev till landets makthavare sätter de båda företagarna fingret på den vardag många svenska företagare lever med. En som nog ingen avundas dem. För Pauls, Dennys och alla andra små som stora företagens skull kan vi bara hoppas att det vänder. Och det mycket snart.

Hjälp oss!

Ingångsvärdet i detta brev är att vi naturligtvis vill hjälpa till att skydda människor och stoppa smittspridningen. Vilket vi också dagligen arbetar med.

Vi driver idag bolag inom restaurang och eventbranschen.

Vi har sedan pandemin bröt ut ärat och arbetat efter alla rekommendationer, restriktioner, råd och information som vi kunnat ta del av.

Vi har fullt ut accepterat det i stort sett påtvingade näringsförbudet som drabbat oss.

Vi har försökt hitta nya vägar i hur vi kan leverera våra produkter till kunder utan att öka på risken för smitta. Vi har vänt på varje sten utan att för den sakens skull flytta på den.

Vi hoppas att detta inte är det som statsministern kallar "att hitta kryphål"?

Vi kallar detta överlevnad.

Vi har tagit alla merkostnader och minskade intäkter som det inneburit genom att

- *Glesat ut*
- *Stänga ner de delar i verksamheten som inte kan vara öppet på grund av risken för smittspridning*
- *Skyltat upp*
- *Markerat i golven*
- *Köpt in plasthandskar*
- *Köpt in handsprit och stationer till detta*
- *Informerat*
- *Tagit bort bufféer*
- *Ställt in alla arrangemang och event*
- *Lagt hundratals timmar på att lösa praktiska saker som bidrar till ökad säkerhet för de som besökt oss*
- *Försökt hjälpa utsatta i vårt närområde genom att leverera mat trots att det inneburit rena förluster vissa dagar*

Vårt dagliga arbete handlar också mycket om att föra dialoger med alla anställda som är oroliga och kunna skapa förutsättningar för att de ska kunna utföra sitt arbete på ett bra och säkert sätt.

Vi arbetar många timmar varje dag med att prata med leverantörer, banker, myndigheter om hur vi ska kunna lösa de finansiella problem som uppkommit i spåren av pandemin. Detta i sig är mer arbete än vad som ryms inom ett heltidsarbete.

Men vi gör det, håller huvudet högt och raka i ryggen tar oss igenom arbetsdagar som inte allt för sällan börjar vid 05:30 och slutar vid 23:00.

För vi precis som många andra företagare i detta avlånga land har många åtaganden som vi vill och förväntas fullfölja. Vi sitter i personlig borgen gentemot leverantörer, banker, skatteverket (staten) och alla inte minst Skatteverket vill få in sina pengar.

Det börjar kännas ordentligt nu i de raka ryggarna som för varje timme, dag, vecka och månad blir mer och mer krumma. För att inte tala om tröttheten och den psykiska belastningen som detta innebär för oss och många i vår närhet. Våra familjer, barn och anställda.

Vi kan helt utan ironi och med handen på hjärtat säga att vi beundrar, stöttar och känner med alla de ute i vårt land och övriga världen som kämpar med betydligt tuffare uppgifter än vi. Nämligen räddar liv genom sitt dagliga arbete inom den hårt belastade sjukvården.

När man vet vad dessa yrkesgrupper utstår och kämpar med så känns det "futtigt" att gnälla om våra problem som en del kan tycka bara handlar om pengar?

Men för oss är det hela våra liv.

Besparingar har satsats, avtal har ingåtts, löften har givits, borgensåtagande är påskrivna. Allt detta är vår vardag och vi är beredda att ta fullt ansvar! Men nu ligger det utanför vår påverkan och vi står handfallna och behöver hjälp.

Det talas hela tiden om hjälp, stödpaket, lättnader osv.

Men när kommer den riktiga hjälpen?

Hjälpen som är för alla?

Hjälpen som faktiskt hjälper?

Nedan beskriver vi hur vi ser på den hjälp som kommit, skulle kommit eller där vi får avslag.

Sänkt arbetsgivaravgift

Detta gällde under perioden 1 mars - 1 juni

Varför ska det vara fulla avgifter nu när det är som absolut tyngst för oss?

Uppskov med skatteinbetalningar

Detta är ett lån som gäller tre skatteperioder. Vi är nu inne i nionde månaden med pandemin.

Lånet till Skatteverket (Staten) ska man också klara av att betala av med ränta.

Staten tar över ansvaret för sjuklöner

Detta var verkligen hjälpsamt eftersom alla med symtom ska stanna hemma. Hjälpen fanns april - juli. Alla med symtom ska fortfarande stanna hemma och detta uppmanar regeringen och vi alla att göra. Men det är vi som får stå för hela kostnaden. Kommer det mer hjälp eller är det Sveriges arbetsgivare som ska bära denna kostnad?

Omställningsstöd

Detta stöd är inte för alla. Om man har egna kapitalet förbrukat till mer än hälften per 29/2 2020 dvs innan pandemin bröt ut så är man inte berättigad. Stödet som ska hjälpa till att täcka fasta kostnader är ingen liten post. När styrelsen får reda på att egna kapitalet är förbrukat så har man sex månader på sig att återställa detta. Kan tyckas svårt att göra med situationen som vi har nu med pandemin.

Detta innebär alltså att om man gjort ett dålig verksamhetsår 2019 men kan ha hur många bra år som helst med sig sedan innan så är man inte enligt regelverket värd att hjälpas eller räddas.

Man är utdömd på förhand oavsett vilken plan som fanns för 2020 med sparpaket och planer på hur det egna kapitalet skulle återställas.

Korttidspermitteringar

Detta har många av oss tagit till för att få ner personalkostnaderna. Vi kan i många fall peka på att det inte är bästa lösningen men den enda som finns.

Men precis som men de andra stöden så finns det här ett regelverk som sätter käppar i hjulen.

Regelverket säger att företag med ekonomiska svårigheter inte kvalificerar för stödet. Är det inte pga. ekonomiska svårigheter man söker stödet?

Ett av våra bolag kan stå som exempel för hur hanteringen av kortidspermitteringar kan fungera.

Vid första ansökan i våras så fick vi en första utbetalning. Nästa avstämning och ansökan gjordes i juli. Sedan dess har det varit helt tyst från Tillväxtverket. Vi har flertalet gånger ringt dit men bara fått beskedet att handläggningstiden är lång. Detta kan vi förstå.

Ju längre tiden gått och ju jobbigare situation blivit så har vi tyvärr en skatteskuld som blivit restförd. Detta hade vi inte när vi sökte stödet men skulden har uppkommit under resans gång och väntande på stödet ifrån tillväxtverket. Nu i mitten på november låter tillväxtverket meddela att stödet inte kommer att utbetalas då vi har en restförd skatteskuld.

Kontentan är av detta är att medan vi väntat på pengar från staten så har vi inte kunnat betala pengar till staten vilket nu gör att vi inte kvalificerar för hjälp från staten.

Vad händer nu? Tillväxtverket kunde inte riktigt svara på frågan? Bara att vi kan överklaga! Ytterligare administration i en redan totalt sönderstressad tillvaro.

Hur gör vi med personalen som bara jobbat de timmar de skulle under förutsättningarna för korttidspermittering? Ska de jobba igen förlorad tid?

Dialog har funnits med skatteverket om hur skulden ska lösas. En överenskommelse har gjorts att vi har året ut på oss.

Men det tar inte tillväxtverket hänsyn till?

Är det tänkt att det ska finnas en samordning mellan de olika myndigheterna som kan se till företagens helhetssituation?

Lån i Banken med garantier från Riksbanken

Denna hjälp är ur vårt perspektiv ett slag i luften.

Vilken bank med eller utan garantier från Riksbanken lånar ut pengar till krisande företag i riskbranscher? En vanlig åtgärd för företagare är att ta bort eller dra ner sin egen lön för att ta företaget genom krisen. Vilken bank accepterar borgenärer utan inkomst?

Med detta sagt så finns det ett antal frågeställningar som vi skulle vilja få svar och förklaringar till.

Vi kommer att fortsätta kämpa på för att rädda våra företag och alla arbetstillfällen de ger.

Vi hoppas att vi även i framtiden kan erbjuda människor glädje genom god mat och dryck samt trevliga konserter, danser och arrangemang. Det kommer att komma en tid efter pandemin.

För att vi ska klara detta behövs akut:

- *Ytterligare ekonomisk hjälp från staten*
- *Stöd som gäller för alla*
- *Minskat tryck från myndigheter tex. Skatteverket*
- *Att de olika myndigheterna ser till företagens helhet och inte bara utifrån sitt eget ansvarsområde*
- *Lättnader i regelverk gällande serveringstillstånd*

För

The JK AB

Törringelund AB

Skåneland event AB

Om Paul Tengquist

Paul är av den skånska resandesläkten "Svarte-Pettrarna". En släkt som fått sitt namn efter "Svarte-Petter", Johan Petter Karlsson Holmström (1820-1900), som var rak ättling på fädernet från Petter Christopersson Frantzwagner (se Gabriel Wallgrens artikel sid. 26). Sedan Frantzwagner Sällskapet stiftades år 2013 har Paul deltagit i och stöttat vårt arbete på olika sätt. Hans fascinerande berättelser från hans liv kommer vi att synliggöra i olika format framöver.

Den siste Helsingen - Förändring och kontinuitet inom resandekulturen vid 1800-talets början

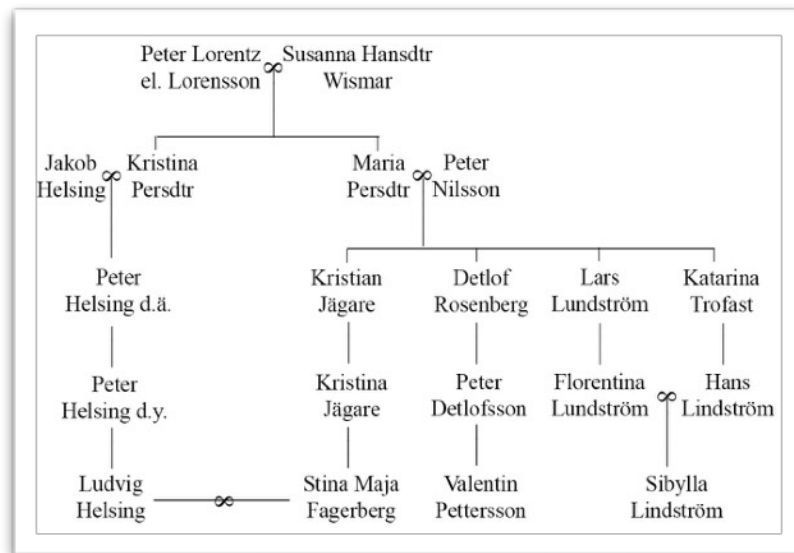
Som post 158 i *De resandes kulturarv* ingår en liten akademisk avhandling om romer som trycktes i Uppsala 1730. Den innehåller ett antal glosor på romani vilka härrör från förhör med den fångne "zigenaren" Jakob Helsing i arresten på Uppsala slott. Ordlistan är ett av de tidigaste beläggen för språket i Norden. Helsing och hans sällskap hade sökt sitt kvarter i stadens skarprättargård när de blev misstänkta för en stor stöld kopplad till utövande av spådom.

En ättling till Jakob figurerar i några rättegångsprotokoll som jag har funnit från 1810-talet. Hans namn var Ludvig Helsing och hans historia är ett gott exempel på resandekulturens kontinuitet och den roll som släkten spelat. Ludvig berättade själv att han var född i Siikajoki i finska Österbotten, men han är säkert identisk med en pojke som föddes 1788 i Uppland. Han var son till den kringresande porslinshandlaren och före detta soldaten Peter Helsing, Jakob Helsingssons son. Ludvigs mor var av släkten Rumor, en familj som kommit över från Finland på 1740-talet. Morbrodern Erland blev stamfar för den stora resandesläkten Erlandsson i Sverige och Norge.

Enligt Ludvig hade han efter det att han kom över från Finland vistats hos valackaren Valentin Pettersson i Lövsta socken i Roslagen. Den uppgiften bekräftades av Valentin Pettersson, en son till den kände resanden Peter Detlofsson. Valentin berättade att han hade tagit Helsing i tjänst när denne varit 12-13 år gammal och att orsaken var att Ludvig varit föräldralös. Under de följande åren vistades Ludvig periodvis i Västerbotten och en kortare tid var han i tjänst hos de kringresande hästskärarna Gert Almin och Abraham Rolin, bägge av gamla kända resandesläkter. Efter några år hos Valentin hade Helsing begivit till Hälsingland och därefter mött sin gamle arbetsgivare enbart på marknader. I förhör uppgav Helsing att han var släkt med Valentin, men inte så nära som kusiner.

Som ung man beskrivs Ludvig som liten och spenslig, med svart hår och "mörkt utseende". Av någon anledning lade han sig som vuxen till med ett alias, "Karl Peter Lundkvist", ett namn han använde i pass. Omkring 1810 hade han träffat Kristina Maria Fagerberg som han kallade hustru, men någon vigsel är inte känd. Fagerbergs mor ägde en tid ett litet nybygge i Älgebo i Bjuråkers socken i Hälsingland vilket var slutdestination för parets resor vid denna tid. Helsingssons val av hustru var liksom hans val av arbetsgivare baserat på släktskap: parets föräldrar var sysslingar. Kristina Maria, eller "Stina Maja" som hon kallades, beskrevs i signalement vara lång till växten med brunt hår, bruna ögon och med en brun ansiktsfärg.

Som många vid denna tid hade Ludvig Helsing flera inkomstkällor: han kallas omväxlande valackare, hästbytare, hästdoktor, smideshandlare med mera. Gemensamt för dessa yrken och hantverk var att de förutsatte ett liv på resande fot - och Helsing reste vida. Till exempel gick en resa från Falun via Gävle upp till Västerbotten enligt ett pass från 1811. Ludvig reste då med sin hustru och en ung piga vid namn Sibylla Lindström, en släkting till paret.

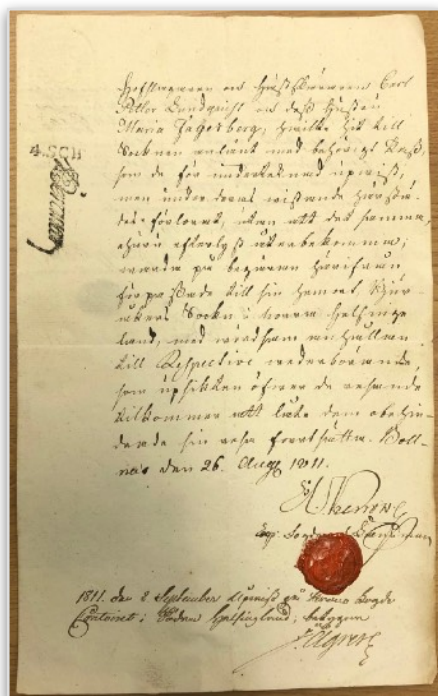

Exempel på släktskap mellan Ludvig Helsing, hans hustru, valackaren Valentin Pettersson och pigan Sibylla Lindström.

Året därpå befann sig dessa personer i Hälsingland på gästgivargården Kurland i Arbrå socken. Där stötte de samman med några andra resande. Helsing gav sig in i hästbyte, men bråk uppstod och hans antagonist, mässingsmeden Johan Norman, gav honom ett djupt och svårt knivhugg i buken. Innan rättegången var avslutad - en rättegång som ingen av de inblandade önskade - lyckades både Helsing och Norman rymma. Helsing hade då varit i så dåligt skick att den forne antagonisten måst bära honom. Avlägset släktskap fanns mellan Helsing och Normans familjer, så de var förmodligen bekanta sedan tidigare. Vid detta tillfälle var Helsing i sällskap med Andreas Ros från Finland och hans hustru "Anna Stina". Den sistnämnda är med all sannolikhet identisk med en kvinna som i litteraturen är känd som "Marja Meldahl", det namn hon använde i Norge. Hon var en av de resande som Eilert Sundt mötte och spelar en viktig roll i hans böcker om norska resande från 1800-talets mitt. Även här finns släktskap och kopplingar bakåt i tiden: Marja Meldahl var ättling till skarprättaren Alexander Meijer hos vilken Jakob Helsing logerat 80 år tidigare. Hon var dessutom dotter till Gert Almin hos vilken Ludvig en tid varit i tjänst.

Ludvig lyckades hålla sig på fri fot efter flykten från fångskjutsen och året efter befann han sig på den stora höstmärtnaden i Västerås. Han var sannerligen inte den ende av resandesläkt på marknaden, där fanns representanter för ett stort antal familjer med namn som Löfgren, Pettersson, Lundström, Rolin, Lind, Söderström, Rosengren, Wennerberg, Korsgård, Dahlberg, Vilhelmsson och Sundberg. De handlade med glas, lerkärl, mässingsvaror och smiden, några av dem var knutna till Skultuna bruk och

Eskilstuna fristad. Men vid sidan av sina officiella näringar kom delar av deras inkomster från hästhandel. I Västerås var många av de resande inkvarterade hos hovslagaren Broms – vid den här tiden var det inte ovanligt att mot betalning hysa marknadsresande.

Ludvig Helsing
originalpass under sitt
alias
"Carl Petter Lundquist"
för sig och sin hustru
Maria Fagerberg,
utfärdat 1811 av
länsmannen i
Bollnäs.

En av kvällarna gick Helsing ut på stan och stötte på gatan ihop med en krukkärlshandlare från Järlåsa, Peter Vilhelmsson. Bråk uppstod vid stadens västertull och vittnen hade hört Vilhelmsson ropa "hwarföre skiär du mig med knif" och "du stack som en skiälm". Någon hade även hört honom säga till Helsing "brukar du knif skall du slicka din mor och ha så godt igen". Alldeles efter att de orden fallit hade Helsing huggit Vilhelmsson med kommentaren: "akta dig du dör".

Efteråt begav sig Helsing till en krog i borgmästargården där flera marknadsresande befann sig, däribland Vilhelmssons bror. Brodern hade snart fått höra om uppträdet och förebrädde Helsing för det han gjort. Helsing hade då svarat honom: "akta dig att du ej får detsamma" och slagit efter honom i luften med något han hade i handen. Vilhelmsson å sin sida hade fått hjälp att ta sig till sitt kvarter. Han var då blodig i ansiktet och såret, som var litet och satt vid tinningen, hade tvättats. Vilhelmsson hade lugnat sin oroliga hustru med orden "det är ej farligt, jag känner min natur" och nyfikna frågor hade han besvarat med att han "stött i något". Vilhelmsson ville inte anmäla saken utan hade sagt "om jag lefwer skall jag gifwa honom så godt igen". Ett vittne hade hört de resande hästhandlarna tala sinsemellan och snappat upp att Helsing "skulle skaffas undan då det blef tid eller ställe".

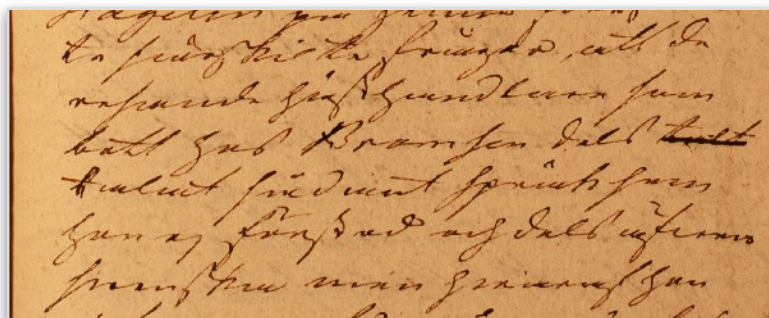
Dagen efter hade Vilhelmsson varit så pass kry att han kunnat gå ut i staden. Där hade han mött Helsing som bett honom om förlåtelse och de hade tillsammans gått ut till ett lider. När Helsing kom tillbaka därifrån hade han setts gråta. Samma kväll hade Vilhelmsson blivit sämre och fått besök vid sin sjuksäng av Helsing som ville underrätta sig om hans tillstånd. Vilhelmsson hade då sagt: "du gjorde illa som

bemötte mig så och stack mig på öppen gata". Helsing hade än en gång bett om förlåtelse och tillagt "vi skola förlikas". Helsing tog fram en liten Eskilstunakniv, gjorde korstecken och la kniven över såret, uppenbarligen för att bota skadan. Detta är nog det enda äldre belegg jag funnit för att resande utfört magiska handlingar "på riktigt", inte för att tjäna sitt levebröd.

Men Vilhelmssons tillstånd blev istället sämre och några få dagar senare avled han - knivhugget visade sig vid obduktionen ha varit ovillkorligen dödande. Dödsfallet anmäldes av några av de resande hos stadsfiskal Westerdahl men någon åtgärd vidtogs inte. Det var först när prästerskapet vägrade begrava den döde som stadsfiskalen tvingades undersöka händelsen. Han kom så småningom att ställas inför rätta för denna försumlighet och anklagas för: "den för tidehvarfvets upplysning ryseliga händelsen, att mord saklöst kunnat på öppen gata föröfvats, utan att ens någon efterfrågan blifvit gjord".

Rättegången som följde pågick under nästan ett år eftersom Helsing och många av vittnena hunnit lämna staden. De var svåra att spåra och flera av dem kunde aldrig höras. I protokollen finns flera belegg för att Helsing och Vilhelmsson och de övriga i deras sällskap uppfattades som ett eget folkslag. De benämns i vittnesmålen ibland som "resande hästhandlare", men vanligtvis som "skojare". "Skjare" är den benämning som i denna del av landet användes om de släkter som några generationer tidigare vanligtvis kallats "tattare" eller "zigenare". Stadsfiskalen Westerdahl kallar dem till exempel "några glasförare och hästhandlare eller i allmänhet så kallade skjare". När Westerdahl tillfrågades varför han inte häktat Helsing ursäktade han sig med att "denne [=Helsing], så väl som alla andra af ifrågavarande folkslag woro borta". Ett annat vittne uppgav "att de resande hästhandlarna som bott hos Bromsen dels talat sådant språk som hon ej förstod och dels äfwen svenska". Det språk som avses är säkerligen romani, samma språk som talades av Helsingss farfars far i Uppsala 1730. Man kan tycka att det skulle väcka förvåning bland allmänheten och i rätten om en grupp människor födda i Sverige talade ett främmande språk sinsemellan. Frånvaron av en sådan reaktion tolkar jag som att det var allmänt känt att "skojarna" använde sig av ett eget språk när de ville att andra inte skulle förstå.

I vittnesmålen framskyntar konflikter mellan de resande. Helsing hävdade jäv mot Abraham Rolin då Helsing hade skulder till honom och dessutom "legat inne" med Rolins hustru. Smideshandlaren Olaus Korsgård kallar Helsing för "sin värste ovän". Korsgård, som i en källa från 1800-talet beskrivs som "chef och huvudman för tattarna i landet", medgav att de förvisso varit oense någon gång, men att det nu var överspelat. Helsing pekade även ut Johan Peter Löfgren som en ovän som vid ett tillfälle jagat honom med kniv. (För Korsgård och Löfgren, se *De resandes kulturarv* post 130 respektive 26.)

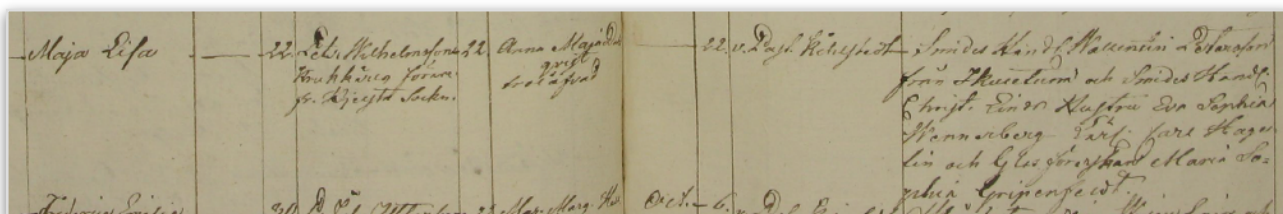
"...att de resande hästhandlarna som bott hos Bromsen dels talat sådant språk som han ej förstod och dels äfwen svenska".

Stadsmarknaderna var mötesplatser för allmogen, men i än högre rad för resande vilka planerade sina rutter efter hur marknaderna inföll. Ibland mötte man släkt och vänner, ibland ovänner. I protokollen framkommer aldrig något motiv till varför Helsing skar Vilhelmsson. Helsing säger att det var i "överilning", men det verkar inte som dådet föregicks av någon större alkoholkonsumtion. Av vittnesmålen får man intrycket att Helsing och Vilhelmsson var bekanta sedan tidigare och att det kanske var gammalt groll som kom upp till ytan när de möttes.

På många vis skilde sig inte Ludvig Helsing liv från sin förfader Jakob Helsing. Liksom i Jakobs fall var Ludvigs liv präglad av ständiga resor, småhandel och hästen var för bägge en viktig inkomstkälla. Ludvig levde och verkade inom ett nätverk av mer eller mindre nära släktingar och familjer som haft kontakt i generationer. Dessa kontakter var bestående över stora avstånd, i tid och rum. Även om de resande på många vis befann sig i en utsatt position så fanns ett nätverk baserat på släktskap som gjorde det möjligt att överleva: en person ur allmogen som kom ut på vägarna var förmodligen mer ensam och mer sårbar. Denna väv av släktförbindelser är fundamental för att förstå resandesläkternas kultur och historia. Utan att känna till den skulle "skojarna" på Västerås marknad kunna uppfattas som personer vilka i huvudsak knyts samman genom sina yrken, resor och marknadsbesök. Utan kunskap om ofta avlägsna och komplicerade släktrationer är det svårt att förstå hur ramarna för Ludvig Helsing och andra resandes liv såg ut.

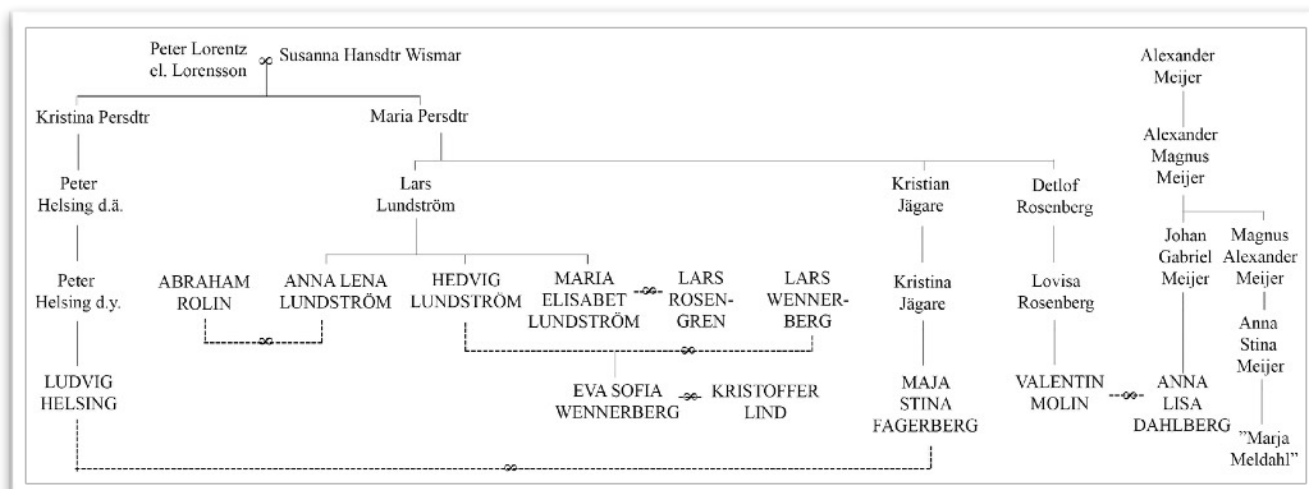
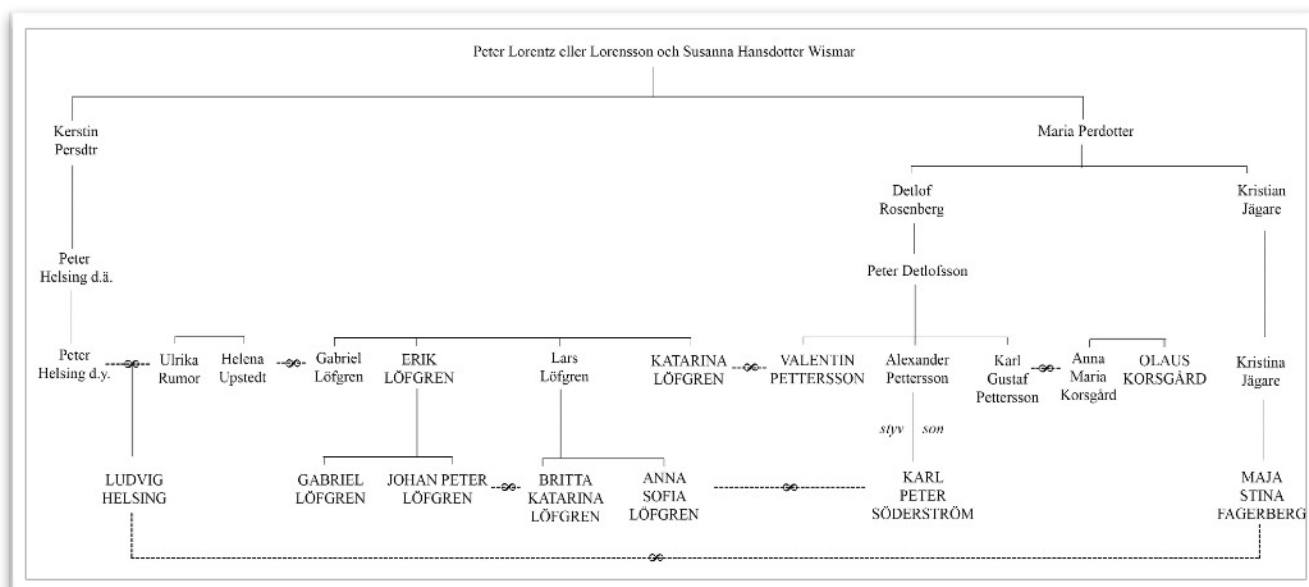
Till sist föll så domen över Helsing: för mordet på Vilhelmsson dömdes han till döden genom halshuggning. Men liksom alla dödsdomar skulle domen överprövas av hovrätten som valde att omvandla straffet. Eftersom Helsing nekade till sin skuld skulle han sättas som bekännelsefånge på Kristianstads fästning. En bekännelsefånge satt i fängelse på obestämd tid i syfte att han skulle erkänna de brott han var anklagad för. Systemet hade inrättats efter det att Gustav III förbjudit tortyr som metod för att framtvinga bekännelser. Den 18 december 1814 utfärdades pass på Västerås slott för Helsing till Kristianstad. På fångskjutsens färd söderöver slår Helsing vid ett obehagligt tillfälle sina handklovar i huvudet på fångföraren och lyckas än en gång rymma. Han hoppar ur fångskjutsen och inte bara fångföraren utan även jag förlorar honom ur sikte: Ludvig Helsing försvinner ur historien.

Sebastian Casinge

När Peter Vilhelmssons gravida fästmö såg sin sårade man blev hon så upprörd att hon födde dottern Maja Lisa samma dag. Fästmön var dotter till volontären Henrik Dahlqvist, se De resandes kulturarv post 23. Bland vittnena vid dopet återfinns smideshandlaren Valentin Pettersson från Skultuna, som tagit om hand om den föräldralöse Helsing, glasförelskan Maria Sofia Gripenfeldt och smideshandlaren Kristoffer Lind med hustrun Eva Wennerberg (för deras dotter Magdalena, se De resandes kulturarv post 172). Barnet avled i oktober samma år i Ovensjö i Gästrikland.

Scheman utvisande några av de snåriga släktskapen mellan "skojarna" på Västerås marknad 1813. Namnen på de som med säkerhet befann sig på marknaden satta i versaler

KÄLLOR: Alfta häradsrätt, Ala:11; Bjuråkers fsl, Al:5b; Gävleborgs landskansli, BXIIIa:4; Gävleborgs landskansli, DVIII:7; Justitiekanslerämbetet, EIIIIc:430; Justitiekanslerämbetet, EIIIIa:354; Norrsunda församling, CI:1; Uppsala landskansli, Alb:163; Västerås fsl, C:9; Västerås kämnärsrätt, Al:21; Västerås rådhusrätt, All:64; Västmanlands landskansli, Ala:102-03; Västmanlands landskansli, tryckt kungörelse daterad den 21 december 1814.

Sebastian Casinge, *De resandes kulturarv* (2020), gratis nedladdningsbar pdf via www.frantzwagner.org

Om begreppet ”zigenare”

Många historiker och etnologer nämner ofta att begreppen ”tattare” och ”zigenare” användes synonymt från 1500-1900-talet, men det stannar ofta där. De nämner inga källor på vilka det var som kallades för ”zigenare”. Det förefaller vara oviktigt ur deras synvinkel eller onödigt att gå vidare med.

Jag kan i viss mån förstå dem eftersom de inte vill gå in på okänt område och bli anklagade för att tilldela identitetsbegrepp för människor i förfluten tid. Den enligt mig mycket skicklige forskaren Martin Ericsson lutar sig, i sin avhandling, mot forskaren Leo Lucassens förhållningssätt, att termen ”zigenare” stämplades på folk av myndigheter och att de inte går att jämföra med nutida självdefinitioner som roma och sinti.¹

Det finns dock ett problem med det här förhållningssättet när det gäller att bara identifiera idag levande personer som ”romer”. Dels fokuserar majoriteten av svenska historiker, enligt min erfarenhet, nästan uteslutande på 1900-talet angående ”romer”, där de enligt min erfarenhet yttrar om och om igen att ”tattarfrågan” inte korresponderar med förtrycket mot resande, ”tattare” framställer de för allmänheten som vem som helst, vilket de sällan presenterar något källmaterial om. Dels skriver de, utan att tänka på konsekvensen, bort resande från den svenska historien. Därför återfinner den oinformerade ett enormt hålrum mellan 1512, då de första romanisläkterna kom till Sverige, och 1900-talet. Inget finns där emellan och ibland förefaller det som att folk tror att det är andra romska grupper som varit här tidigare, men inte de resande.²

Jag tänkte i den här artikeln visa vilka som blev stämplade som ”zigenare”. Eftersom många av oss som skriver här är av resandesläkt kan vi göra den forskningen eftersom vi har ett ”inifrånperspektiv”. Min egen mening är ändå att vem som helst, buro eller inte, har rätten att skriva om olika etniska grupper historiskt sett utan att bli rasiststämplad. Min analys är att all form av historisk forskning har haltats på grund av motsättningarna mellan tiden före och efter Andra världskriget. Mycket av expertisen före 1945 blev ogiltigförklarad och räknades som rasistisk och därför uppfattar jag att många historiker tenderar att undvika forskning om äldre historiska sammanhang.

Resande som kallades ”zigenare”

Troligen den tidigaste benämningen av ordet ”zigenare” på svenskt område är i och med 1637 års stadga *Placat om Tatarnes fördrifwande af landet*. Här nämns både ”tartare” och ”sikeiner”.³ ”Sikeiner” kommer från ”Zigeuner” som anses härröra från ”athingani” som användes bredvid ordet ”egyptiani”, om de första romska grupperna på europeiskt territorium.⁴

¹ Ericsson Martin, 2015. *Exkludering, assimilering eller utrotning?*

”Tattarfrågan” i svensk politik 1880-1955. Sidan 15-16.

² Se Taikon Katarina 1963. *Zigenerska.* Sidan . Nämner att Lovara var möjligtvis här 1512. Vilket är felaktigt och utan källhänvisning.

³ Etzler Allan 1944. *Zigenarna och deras avkomlingar i Sverige.* Sidan 69.

⁴ Omnämnda i Bysantinska källor på 1280-talet. Föreläsning Jon Pettersson.

Eftersom främst de högre stånden förekommer i äldre källor är det ytterst svårt att forska om människoöden på 1500-talet och 1600-talet. Därför är det ganska svårt att hitta namngivna personer i källor före mitten av 1600-talet som man kan koppla samman med dagens resande. Men utifrån vad man kan se i jämförelser av DNA, språk och geografi är det ytterst osannolikt att det skulle röra sig om andra romanifolk än de som var förfäder till resande, sinti, finska kale eller brittiska romanichal och andra romanifolk runt Östersjön.

På slutet av 1600-talet finns det flera personer som man däremot kan koppla direkt till både dagens svenska och norska resande och finska kale. Jag rekommenderar Bo Lindwalls och Sebastian Casinges publiceringar i ämnet. I förra numret av Drabbrikan kunde vi läsa Casinges artikel om inventeringen i Vimmerby 1713.⁵ De som kallades "zigenare" där var födda i slutet på 1600-talet. Går vi djupare in på 1700-talet har vi deportationerna av resande som kallades "zigenare". Även Bo Lindwall har förstås flera exempel om resande som benämns med det begreppet. Han skriver till exempel om "ziguenaren" Hans Faltin vars farbror blev mördad av sin halvbror Ludvig Ståhlberg.⁶ Även Ludvig Ståhlberg kallades "zigenare".⁷ Det är svårt att säga hur dessa två är kopplade till släkterna idag, med samma namn, men att de är av resandesläkter är det ingen tvekan om med tanke på namnen och deras yrken såsom artillerister och porslinsförare.

Adam Heymowski, den person som hade ansatsen att bevisa att resande inte var en etnisk grupp med släktskap till "zigenarna" som det uttrycktes, blev tvungen att medge att ett av hans forskningsexempel (H4) möjligtvis hade "zigenskt" påbrå. Det gällde ett känt mål vid Rönnebergs häradsrätt där ett resandesällskap med en viss Andreas Holmström förekom i domboken. Holmström och hans sällskap kallades för "zigenare"⁸ och detta mål är även känt eftersom romani nämndes i samband med målet. Vad Heymowski menade med "zigenare" var väldigt diffust och blev aldrig riktigt klarlagt och har aldrig riktigt diskuterats, menar jag. Man kan undra om Heymowski menade att de kalderasha-romer som levde i Sverige sedan slutet av 1800-talet var måttstocken för vad en "zigenare" var och att resande skulle jämföras med dem? Eller menade han att det fanns en grupp "äktä zigenare", som han ibland diffust uttryckte sig,⁹ och att de hade befunnit sig i Sverige för att sedan gå upp i rök (med undantag för Andreas Holmströms släktlinje)?

Även under 1800-talet är begreppet "zigenare" kopplat till gruppen resande. Detta i en tid då det fanns många andra parallella uttryck så som "skojare", "rackare" och "tattare". Även om 1800-talet hittade Adam Heymowski en källa innehållande orden "af zigenarstam" kopplad till en känd resandesläkt. Adam Heymowski kom att kalla denna släkt Q1. Han ville inte erkänna att denna släkt skulle ha burit på något "zigenskt" eftersom husförhörlängder i Närke inte beskrev denna person av släktlinjen som "zigenare" medan en annan källa på 1880-talet hävdade det.¹⁰ Heymowski hade missat det väsentliga i att denna släkt, vid namn Qvick, var på fädernet rakt nedstigande till Andreas Holmström som nämns här ovan. Han var i sin tur barnbarn till den välkände "zigenaren" Christopher Jacobsson (ca 1650-1720).

⁵ Drabbrikan Nr 17. September -2020. *Sveriges första registrering av "zigenare" år 1713?* Sebastian Casinge.

⁶ Bo Lindwall. Syskonen Faltins härstamning. Släktforskarnas årsbok 2003. Sidorna 61-62.

⁷ Arvid Bergman och Margareta Edqvist. *En resandefamilj med afrikanskt påbrå*. Släkt och hävd nr 3-4 2020. Sidan 109.

⁸ Adam Heymowski. *Swedish "travellers" and their ancestry*. 1969. Sidorna 94-95.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Adam Heymowski. *Om tattare och "resande"*. Sociologiska institutionen 1955. Sidan 34.

Även i släktforskarnas årsböcker kan man läsa om resande som kallades "zigenare" under 1800-talet. Till exempel kallades en Olaus Berg född 1795 för "zigenare"¹¹ och ett intressant kapitel i släktforskarnas årsbok 2008, visar på flera källor om resande som kallades "zigenare" under tidigt 1800-tal.¹²

Hur gick det då sedan? När försvann begreppet "zigenare" som epitet för resande? Jag har systematiskt gått igenom polisunderrättelser mellan 1878 och 1945 för att kunna sammanställa hur många resande som benämndes "zigenare". Även Kungliga Bibliotekets tidningsdatabas har granskats för perioden 1860-1905.

I polisunderrättelserna har jag hittat sex resande som kallas "zigenare" mellan 1880-1887. Därefter är det knappt någon. Som exempel kan nämnas en kvinna, som med största sannolikhet är resande, i en polisrapport kallas "zigenerska" 1915, men parallellt kallas hon för "tattare" i pressen. Därefter dröjer det till 1931 innan en resande kallas för "zigenare", vilket också enligt mina granskningar är den sista gången det används för en resande. Tänkbart är att polisen hade brottats med olika begrepp, som "skojare", "tattare" och "zigenare", och började mer och mer använda ett enda begrepp, nämligen "tattare", för att underlätta sitt arbete.

I tidningarna nämns ungefär 22 resande som "zigenare" mellan 1860-1905. Jag skriver "ungefär" eftersom det ibland nämns följn och då åsyftas flera personer som inte nämns med namn. Efter 1890 verkar zigenarbegreppet upphöra att nästan helt kopplas till resande. Det stämmer alltså ganska bra överens med de undersökta polisunderrättelserna. En tidig artikel som försöker skilja "tattarna" från "zigenare med en viss hednisk religion" publiceras 1897 i Boråsposten. Den talar om "blandfolk", det vill säga familjer med både ljushåriga och mörkhåriga som inte stämmer överens med skribentens bild av kalderashgruppen.¹³ Från år 1900 och framåt upphör man också att prata om "tattare och zigenare" när det gäller förbud för hysning, det vill säga att resande får sova över hos folk i torp och gårdar. Från och med nu nämns bara "tattare". Bara några år tidigare 1895 försöker Torpa kommun anordna förbud för att hysa just "tattare och zigenare".¹⁴

Fredrik Pettersson var rakt nedstigande från Christopher Jacobsson och kallades "zigenare" i folkräkningen SCB 1900 för att sedan kallas för "tattare" tio år senare. Samtidigt som han kallades för "zigenare" kallades han för "tattare" i församlingsboken för Hofterup.

Ad. Hultén Fredrik Pettersson f. d. l. i. m. f. m.	{Krukmakare Zigenare	88 57 Gladst. 19 P.
Fredrik Pettersson	Tattare f. Krukmakare Jacobshandlande	55 13 Gladst. 10 Kristianstads län v. 95 ⁴ P.

¹¹ Bo Lindwall. *Hund-Fias härstamning- Om de resandes ursprung*. Släktforskarnas årsbok 2005. Sidan 34. Se även Bo Lindwall och Lars Lindgren. *Resandeanor*. Sveriges Släktforskarförbund, Årsbok 1992, sid. 71-104.

¹² Sebastian Casinge. *Om resandesläkter i Östhammar*. Släktforskarnas årsbok 2008.

¹³ Boråsposten 1897-02-03. *Motion om en tattarelag*. Osign.

¹⁴ Alingsås Tidning 1895-07-13.

¹⁵ Foto: Riksarkivets databas för frigivna straffarbetsfångar.

Trots denna förändring i vilka begreppet "zigenare" avsåg, runt sekelskiftet till 1900-talet, verkade de gamla begreppen leva kvar i Statistiska centralbyråns folkräkning 1910. Det året angavs 59 resande vara "zigenare"¹⁶ vilket förefaller vara den sista tiden då användandet av detta ord kopplades till resande.

Andra grupper av romanifolk och begreppet "zigenare"

Genom att studera begreppet "zigenare" kan man också med lite erfarenhet definiera när olika romska grupper befann sig i Sverige. Finska kale/Finska romer brukar oftast sättas in i ett 1950-tals fack, dvs att de kom till Sverige på 1950-talet och framåt. Det stämmer dock inte. I och med att de nordligaste delarna av Sverige har en landgräns till Finland, har detta resulterat i att det i stort sett alltid har funnits kale i de nordligaste delarna av Sverige. När Finland var svenskt var dessutom många finska släkter i direkt samband med resande. Till viss del ingick de rentav i samma släkter men levde i olika landsdelar.

År 1865 kan man läsa om "Petter Schwartz, de finska zigenarnas kraftfulle konung", vilken befunnit sig i Torneå.¹⁷ Detta var inte det enda exemplet av kale i Sverige under perioden utan det fanns exempel på olika släkter som befann sig på svensk mark in på 1900-talets början. Flera av dem gifte sig med resande.

En annan grupp som anlände till Sverige påstods vara från Bosnien och Bulgarien. De reste i mindre sällskap och med kopplade björnar. År 1870 besökte de Norge, Bohuslän, Halland och Malmö.¹⁸

År 1873 börjar ett tysktalande Kalderasha-följe att resa runt i Sverige. Att de är Kalderasha är tydligt med tanke på klädsel och att de anges vara ungerska. Något som gör det lätt att identifiera kalderasha-gruppen är att de uteslutande benämns som "ungerska zigenare", under denna period. Detta är första gången de på allvar antrår Sverige. Kalderasha befann sig visserligen i Malmö 1865 under en kort visit. De ämnade att ta sig till Köpenhamn det året.¹⁹ Möjligtvis fanns det en grupp av valakiska romer i Stockholm också under 1865 men detaljerna om gruppen är få.²⁰ Före 1873 förekommer det information att kalderasha-följen ämnar att resa till Sverige.²¹ Oklart är dock om de antrådde Sverige,

¹⁵ Hofferup (M) Alla:1 (1898-1914) Bild 680 / sid 56 (AID: v260909.b680.s56, NAD: SE/LLA/13156).

¹⁶ Se Arvid Bergmans forskning, SCB 1910.

¹⁷ Nya Dagligt Allehanda 1865-04-19. *Småsqvaller från Haparanda*. Osign.

¹⁸ Norrländska korrespondenten. 1870- 10-21. *Landsortsnyheter*. Osign.

¹⁹ Aftonbladet 1865-09-27. Ett ziguenareband. Osign.r

²⁰ Hjo Weckotidning 1865-07-22.

begav sig till Norge eller andra länder. Eftersom kalderasha ofta blev intervjuade av journalister så de själva hur länge de befunnit sig i Sverige. Ett sällskap uttalade att de varit i Sverige i två års tid vid 1878,²² tre familjer vid namn "Tejkon" berättade 1889 att de i 15 år "oafbrutet ströfvat omkring i Sverige, Norge och Danmark."²³

Man kan fråga sig om följet 1873 var släktingar till dagens svenska kalderasha. Inga namn nämns 1873. Först 1878 börjar namn nämnas på kalderasha-familjernas manliga "ledare". Namnen som Kalderasha bar ändrades ofta på denna tid när de reste genom olika länder, men naturligtvis hade de namn som användes internt, deras riktiga namn med andra ord. En man vid namn "Peter Bomba med silwerstafven"²⁴ och hans följe sägs prata lite svenska,²⁵ vilket får mig att tro att han tillhörde det tysktalande följet 1873. Bomba uttalar själv i en tidning att han "eger ett par gårdar i en liten stad i den preussiska provinsen Schleswig" vilket visar på en koppling till Tyskland.²⁶ Peter Bomba är samma person som nämns som Bomba Demetri under 1880-talet. En artikel nämner att hans stav bar inskriptionerna "Peter Bomba Joh. och Demeter". Ett annat bekant svenskt kalderasha-namn i hans krets var Colomber, som en av följets personer hette.

Den tidigaste födda och döpta person, i Sverige, var förmodligen ett barnbarn till Peter Bomba som föddes i Karlskrona den 11 juni 1878 men döptes den 24 juni i Kalmar.²⁷ Han anges långt senare vara av Bomba Demetri.²⁸

Det fanns även två andra "Demetri"-grenar. En av dem höll till i mellersta Sverige vid den här tiden. En man vid namn Johan Demeter hamnade i handgemäng med en Adam Goman på våren 1880.²⁹ Under rättegången som hölls i Säbrå, Västernorrland, hävdar Johan Demeter, med tysktalande tolk, att Adam Goman är hans farbror.³⁰ Intressant är att Johan Demetri-Taikon berättade för Carl Herman Tillhagen, på Nordiska museet, att hans far Jisvan Petroff var brorson till den mycket välkände Kori Taikon.³¹ Johan Demetri Taikon hävdar sedan i "zigenarinventeringen" 1943 att hans far även går under namnet Demeter Taikon. Är det då Kori Taikon och Jisvan Petroff som förekommer i rättegången under andra namn? Kori Taikon hade en son som hette Johan Dhamo och denna Adam Goman hade en son som bar namnet Johan. Enligt Carl Herman Tillhagen var denne Johan Dhamo antagligen född på 1860-talet, vilket i så fall stämmer överens i det här sammanhanget. Ifall Dhamo är ett smeknamn för Adam styrker det ännu mer att det är rätt spår. Kori Taikon hade även en bror som hette Dhamo.³²

²¹ *Antiziganismen bakom synen på de resande - Sveriges inhemska romska population*. Uppsats Södertörns högskola Jon Pettersson. Sidan 9.

²² Strengnäs Weckoblad 1878-09-14.

²³ Östgöta Correspondenten 1889-09-13. *Om huru Halmstadsboarne befria sig ifrån zigenare*.

²⁴ Vestmanlands Läns Tidning 1878--08-17

²⁵ Engelholms Tidning 1878-10-15. *Notabel resande*. Osign

²⁶ Norrköpings Tidningar 1878-08-03. *Ett och annat från den förflutna veckan*. Pehr L.

²⁷ Kalmar kyrkoarkiv. Födelse- och dopböcker. 1875-1880. C/14.

²⁸ Socialstyrelsen. 5:e byråns arkiv. Inventeringen av zigenare. H 10:7.

²⁹ Östersundsposten 1880-05-10. *Rättegångssaker*. Osign.

³⁰ Säbrå tingslags häradsrätt. AI B:10. Härnösands landsarkiv.

³¹ Carl Herman Tillhagen. *Gipsy lore society. The gipsy clans in sweden*. 1949. Sidan 12.

³² Ibid.

Efternamnet Taikon förekommer inte i pressen under året 1878 men 1883 publiceras en artikel som nämner att en Georges Daicond begravdes vid Eds kyrkogård i norra Småland 1878.³³ Artiklarna från 1878 nämner ingen Daicond utan en Danomb men det kan vara felstavat. Det är i alla fall den första gången som jag noterat att en variant av namnet Taikon används i pressen och det är mycket möjligt att den äldsta av alla Taikons vilar vid Eds kyrkogård i Västervikstrakten.

Kori Taikon med söner och brorsbarnbarnet Milosch-Johan Dimitri-Taikon(längst ner). Foto: Anna Carlsson

Taikon och Demetri-släkterna, som jag kallar för svenska kalderasha, blev mer och mer bärare för begreppet "zigenare" i Sverige. Det nordiska zigenarrådet använde begreppet "svenska zigenare" för att känneteckna gruppen i förhållande till andra grupper. I instiftandet av de nationella minoriteterna översattes "svenska zigenare" till "svenska romer", vilket jag menar är beklagligt då de egentliga svenska romerna efter flera hundra år i landet ändå måste vara de resande.

År 1943 utfördes en inventering av alla "zigenare" i Sverige, vilket skedde på en enda dag. Den 31 maj³⁴ sammanräknades landets "zigenare" till totalt 453 personer.³⁵

³³ Västerviks Veckoblad 1883-01-27.

³⁴ SOCIALA MEDDELANDEN 1945, NR 5 sid 377.

³⁵ ZIGENARNA I STOCKHOLM. SOCIALFÖRVALTNINGEN OCH SOCIALVÅRDENS PLANERINGSKOMMITTÉ'S KANSLI .1959. Sidan 10.

I denna inventering kan man se mycket stor variation i olika personers födelseland och etniska bakgrund. Här finns t.ex. personer som anges vara födda i Polen, Norge, Ryssland och Finland. Någon har en förälder som är resande och någon en förälder som är "etnisk svensk", om man så säger. Sådana uppgifter skrevs in väldigt tydligt i inventeringen och måttstocken för vad en "zigenare" var förefaller ha varit en kalderasha utav de största kända släkterna. I ett fall står en av de registrerade omskriven som "polsk tattare". Totalt är det 85 av de 453 personerna som uppges vara av blandat ursprung enligt min egen genomgång.

En problematik som ofta framhålls med begreppet "tattare" är om ordet går att jämföra med resande. Men hur är det med ordet "zigenare"? Inventeringen av "zigenare" på 1940-talet utgick nästan uteslutande från läger, även om vissa av de inventerade var skrivna på bostadsadresser. Det var med andra ord väldigt enkelt att ha kontroll på den här förhållandevis lilla gruppen. Intressant att se i sammanhanget är att det i steriliseringshandlingar dyker upp tre personer som kallas för "zigenare" i steriliseringsansökningar mellan 1944-46 och ingen av dem har jag kunnat identifiera varken som kalderasha eller resande.³⁷ Samma sak kan ses i polisunderrättelser på 1940-talet där flera personer anges ha "zigenareutseende" utan att kunna bevisats vara kalderasha eller resande.³⁸ Det visar enligt min åsikt att det fanns en viss paranoia i myndigheternas byråkrati, det vill säga att man ser fel på grund av den cirkulerande informationen av rasbegrepp, på 1940-talet men att den är starkt överdriven av akademiska forskare när det gäller begreppet "tattare", och att den inte alls är granskad när det gäller begreppet "zigenare".

Trots dagens definitionsproblematik går det att skriva den äldre historien om resande, kalderasha, finska kale och alla andra grupper separat. När forskare är rädda för att "rasifiera" kan de istället höra av sig till oss. Vi förtjänar en plats i den svenska historien bredvid vikingar, tyska handelsmän, valloner, judar, samer och andra. Allt detta jag skrivit ovan är fakta och dessutom med ett inifrån-perspektiv. Det får vara slut nu på historikernas tendens att hoppa från 1512 för att sedan röra ihop 1900-talet till en stor klump av "romer". Ett slut på osynliggörande av gamla och sentida källor.

Arvid Bergman

³⁶ Arvid Bergmans forskning. Se steriliseringar.

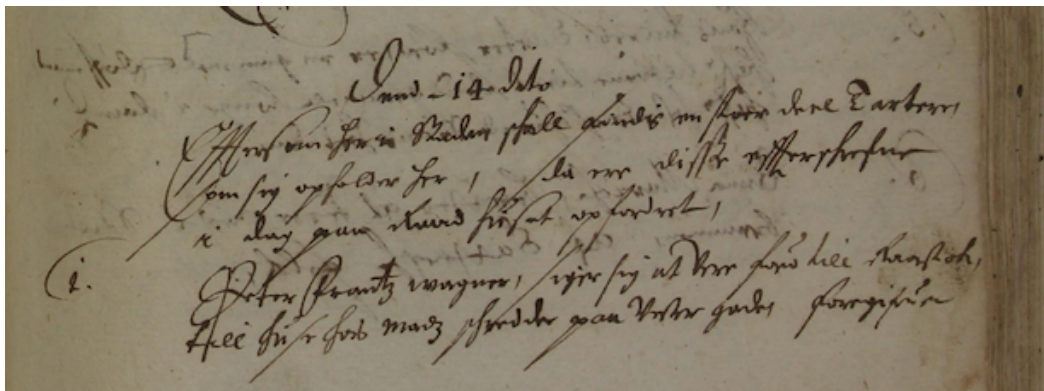
³⁷ Till exempel. Polisunderrättelser 1945. Onsdagen den 14 november. Cyckelstöld.

Peter Christophersson Frantzwagner

- om mitt eget och andras bidrag till forskningen kring honom

Första gången jag stötte på Petter Franswegens namn var då jag gick igenom Håkan Skogsjös anteckningar¹⁾ på våren 1995. Föga anade jag då att jag efter ytterligare 25 års eget forskande och forskarutbyte skulle ha en någorlunda bild av denna resandeanfader som kom att bli stamfar för ett stort antal resandesläkter i Sverige. Att göra den här sammanställningen om Petter Franswegens liv skulle inte ha varit möjlig utan det intensiva forskarutbyte som skedde i början av 2000-talet via Anbytarforum där flera forskare har bidragit men jag vill särskilt framhålla Bo Lindvall, Anders Berg och inte minst Niclas Rosenbalck.

Den första frågan man ställer sig är naturligtvis varifrån kommer namnet Franswegen med dess flera stavningsvarianter, som Frantzwagner, kommer ifrån? Redan 1662²⁾ dyker en Peter Frantz wagner med följe upp i Malmö.

Tartaren Peter Frantz wagner i Malmö rådhusrätts dombok den 14 januari 1662

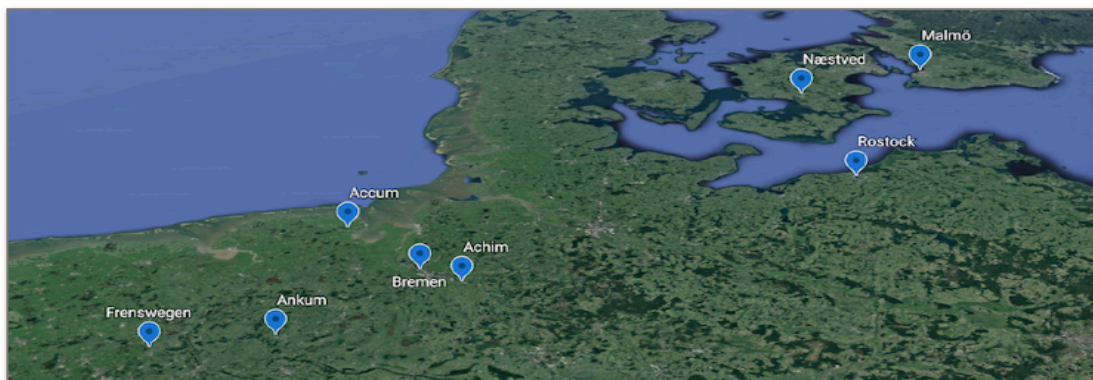
Själv säger han sig vara född i den tyska staden Rostock men efternamnet antyder att han har någon form av koppling till orten Frenswegen, med Frenswegen klostret i centrum, fyra kilometer sydost om staden Nordhorn, som ligger på den tyska sidan av gränsen mot Nederländerna. I Peter Franswegens (d. ä.) vittnesmål så berättar han att han varit gift med en "Tattersche" kvinna som dött för några år sedan och därefter gift med en holländsk kvinna som dött i "Neste i Seeland"³⁾ för 8 veckor sedan (d v s i november 1661). Vidare berättar han att han har med sig tre barn, en vuxen son Mårten Petersson, född i "Ackum Stict bremmen"⁴⁾ som är gift med "tattersche" hustru, en liten dotter och ett litet spädbarn.

1) Håkan Skogsjös samling rörande resandesläkter (forskning 1979-1984), Privatarkiv A 543, GLA, volym 12 med hänvisning till Göteborgs kämnärsrätts dombok 1711 15/8 där Petter Frantzveegen, borgare i Falkenberg omnämns som "tattare" samt uppvisade pass daterat 1711 5/5.

2) Malmö rådhusrätt (A I aa:38) dombok år 1662 14/1 meddelat av Niclas Rosenbalck på Anbytarforum den 29 december 2005.

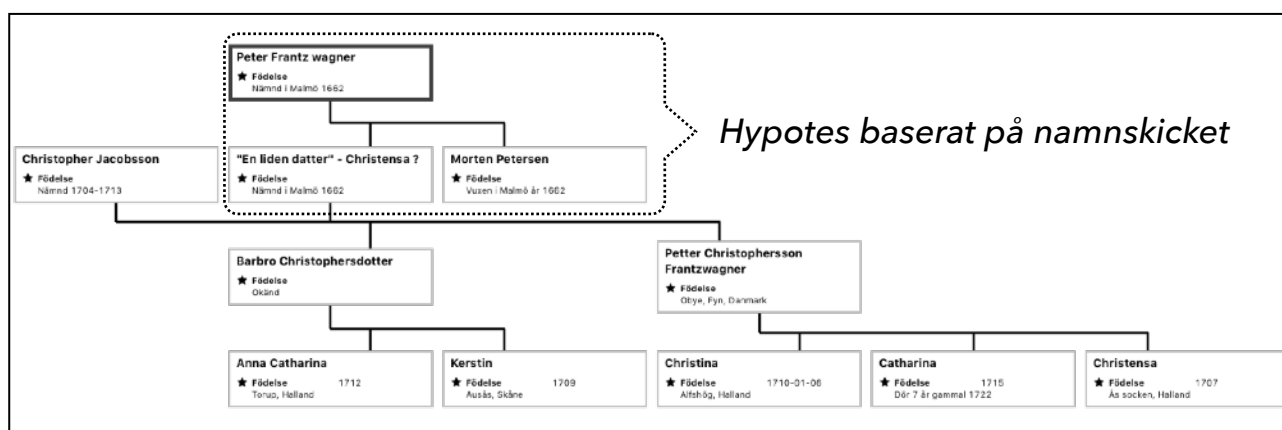
3) En ort jag gärna vill identifiera som Næstved på sydöstra Själland.

4) Jag har inte kunnat identifiera den tyska orten "Ackum" men har lokaliserat två tänkbara kandidater. Tätorten Achim som ligger 16 kilometer sydöst om staden Bremen och Accum som ligger strax utanför Wilhelmshaven. 10 mil sydväst om Bremen och 6 mil nordöst om Nordhorn, mitt på vägen mellan de två städerna, ligger orten Ankum som eventuellt också skulle kunna vara den ort som nämns. Huruvida orten under 1600-talet låg inom Bremens stift har jag inte kunnat utröna.

De förekommande och tänkbara orterna utmärkta på Google Earth

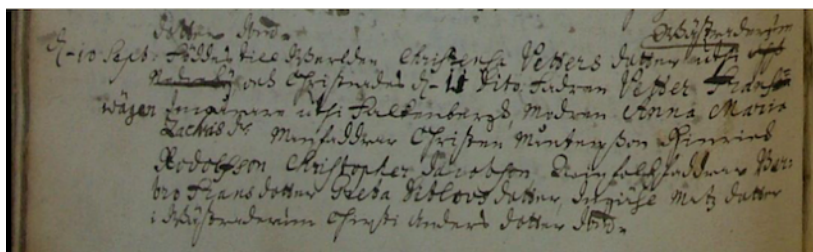
Med tanke på den inte helt ovanliga traditionen bland äldre tiders resande att uppta morfaderns efternamn, i synnerhet om dottersonen bär samma förnamn som morfadern, så vill jag i alla fall presentera hypotesen att vi i denna dotter till den äldre Peter Frantzwagner ser den yngre Petter Franswegens moder. Om man skall fortsätta att spekulera utgående från Peter Franswegens (d. y.) döttrars namn⁵⁾ och hans förmodade helsysters Barbara Christophersdotters döttrars namn⁶⁾ så bör Petter Franswegens (d. y.) moder ha hetat Christina (Kerstin, Christensa). Att både Petter Christophersson Franswegen och Barbara Christophersdotter har döttrar med namnet Catharina kan förklaras med att deras förmodade gemensamma far Christopher Jacobssons andra hustru bar namnet Anna Catharina Maximiliansdotter. För övrigt så bar det paret enda kända dotter namnet Christina⁷⁾, vilket ytterligare stärker hypotesen om att Petter Franswegens mor just hette Christina med tanke på traditionen att uppkalla den första dottern⁸⁾ efter den föregående, avlidna, hustruns namn. Att i en så pass omfattande biografi över Petter Christophersson Franswegen är det svårt att undgå att även fördjupa sig lite i hans förmodade fader Christopher Jacobsson och hans liv.

- 5) Peter Franswegen får tillsammans med hustrun Anna Maria Zackrisdotter dottern Christensa, f 1707 10/9 i Västra Derome, Ås sn (Halland) [Ås C I:1 (1689-1710) fol. 64v], dottern Christina, dp 1710 6/1 i Kärreberg, Alfshög sn (Halland) [Alfshög C I:1 (1691-1749), s 78] samt dottern Catharina, d 1722 28/4 i Tjärby Nygård, Grimeton sn (Halland), 7 år ringare än en månad gammal, d v s född 1715 [Grimeton C I:1 (1695-1730), fol. 148h].
- 6) Barbara Christophersdotter får tillsammans med sin man Johan Christiansson Reiner dottern Kerstin, f 1709 3/3 i Ausås sn (Skåne) [Ausås C I:2 (1687-1756), s 67] samt dottern Anna Catharina, f 1712 3/3 i Torup sn (Halland) [Torup C I:2 (1679-1734), s 424].
- 7) Christina Christophersdotter begravdes 1705 1/1 i Torup sn (Halland), 10 veckor gammal [Torup C I:1 (1689-1710), fol. 82h].
- 8) Christopher Jacobssons andra hustru Anna Catharina Maximiliansdotter var ännu ogift då hon kom till Sverige för första gången 1698 [Helsingborgs kämnärsrätt 1698 6/7] meddelat av Niclas Rosenbalck på Anbytarforum den 18 november 2010, men uppenbarligen gift med Christopher Jacobsson 1704 11/2 då paret förekommer i mantalslängden för Falkenbergs stad [Hallands läns landskontor E I:76, s 7872 (Mantalslängd för Falkenbergs stad 1704, daterad 1704 11/2)].

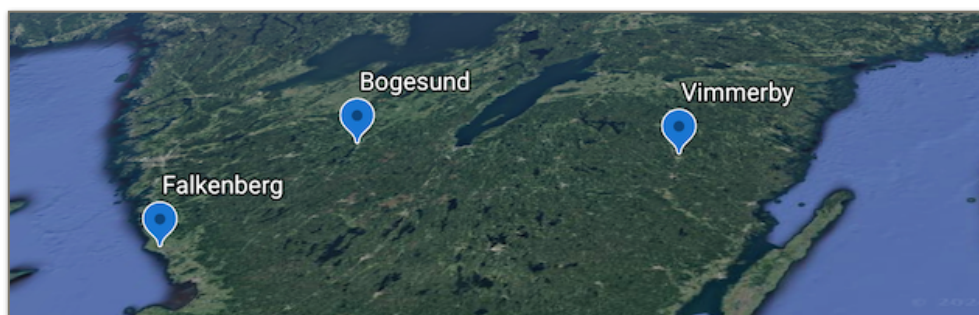
Christopher Jacobsson är tillsammans med sin andra hustru mantalsskrivna i Falkenberg 1704-1705. I kombination med mantalslängden för Falkenberg⁹⁾ för 1705 och Falkenbergs vigselbok¹⁰⁾ för 1704 vet vi med säkerhet att han hade dottern Barbara Christophersdotter tillsammans med hans till namnet okända första hustru (Christina ?). Han kallas ryttare vid Aschebergs regemente då hans son Maximilianus¹¹⁾ föds den 22 mars 1706 i Torup sn (ca 40 km öster om Falkenberg). Han är fadder till Peter Franswegens dotter Christensa 1707 (se not ⁵⁾) tillsammans med bl a "Hinrich Rudolfson" och "Christen Mårtenson".

Sannolikt har Christopher Jacobsson och hans nya familj förskjutit sin bas från Halland till Västergötland och trakten kring Bogesund strax därefter, men den 7 juli 1712 antas han tillsammans med Hans Hindrich Rudolphus, sannolikt densamma som är fadder till Petter Franswegens dotter 1707, till borgare i Vimmerby¹²⁾.

"den 10 Sept: Föddes till Werlden Christensa Petters dotter uthi Wästrederum ~~up~~
Nedreby och christnades i-11 Dito. Fadren Petter Franson
wägen Inwånare uthi Falkenbergh, Modren Anna Maria
Zachrisdr Manz faddrar Christen Mårtensson Hinrich
Rodolfson Christopher Jacobson Qwälfolkz faddrar Bar:
bro Fransdotter Greta Ditlovsdotter, Jngiähl Matzdatter
i Wästrederum Chirsti Andersdotter Jbid"

Inför rätten i Vimmerby säger Christopher Jacobsson sig vara född i Fredriksborg på Själland och har varit soldat i dansk tjänst, vilket styrks genom ett avskedspass, daterat Köpenhamn den 7 juli 1701. Efter avsked har han uppehållet sig hos sin släkt och föräldrar i Sverige. I Vimmerby köper han också en stuga med tomt av Lars Grönfelt 1713¹³⁾. Med tanke på att Christopher Jacobsson vid denna tid bör ha varit en man i 60-årsåldern så kanske det inte är så konstigt att vi hittills inte hittat några spår av honom efter denna tid.

Orter där Christopher Jacobsson levde, Bogesund heter idag Ulricehamn. Bild från Google Earth

9) Mantalslängd 1705, Hallands län, KA, RA, s 2314.

10) Falkenberg C I:1 (1689-1758), fol. 3h, vigsel den 3 april 1704 mellan Ryttern under Agrells kompani Johan Reiner och pigan Barbro Christophersdotter.

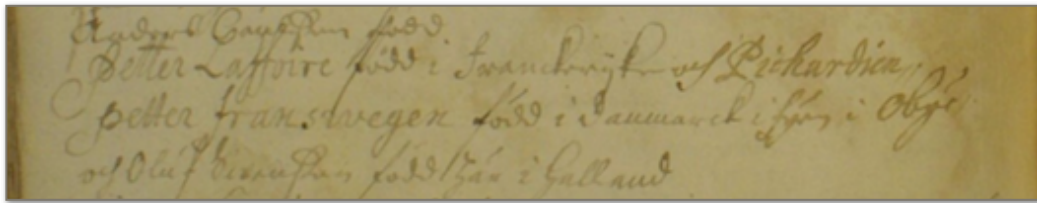
11) Torup C I:2 (1679-1734), s 318.

12) Vimmerby rådhusrätts dombok 1712 7/7, Göta Hovrätts arkiv, meddelat av Nicklas Rosenbalck på Anbytarforum den 26 oktober 2005.

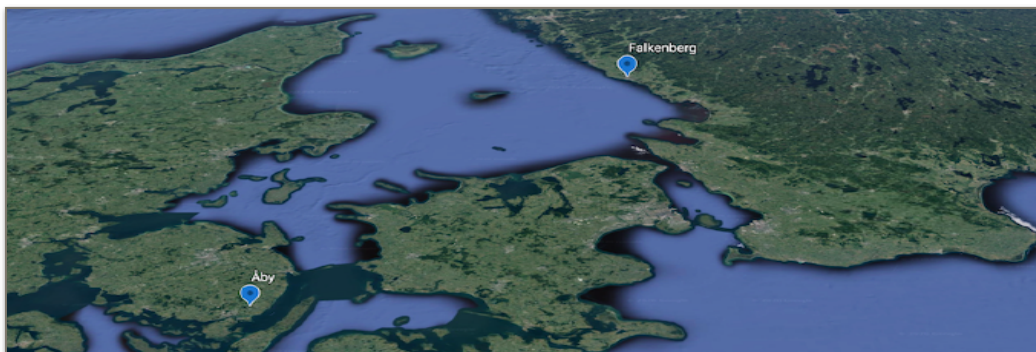
13) Vimmerby rådhusrätts dombok 1713 7/1, 26/1 samt 9/2, Göta Hovrätts arkiv, meddelat av Nicklas Rosenbalck på Anbytarforum den 27 september 2002.

Med denna bakgrund kommer vi tillbaka till Petter Christophersson Franswegen som denna artikel skall handla om. Enligt åldersuppgift då han dör¹⁴⁾ 84 år gammal 1756 kan man beräkna hans födelseår till 1672, vilket kan vara något eller några år för tidigt¹⁵⁾, så jag skulle snarare sätta hans födelseår till omkring 1675. Betydligt intressantare är givetvis var han är född. Då han antas som borgare¹⁶⁾ i Falkenberg den 7 februari 1700 uppger han att han är född Obye på Fyn i Danmark, vilket har identifierats som Åby, Skårups sogn i Sunds herred, Svendborgs amt.

Han hade dock sannolikt bosatt sig i Falkenberg redan 1698 eftersom han visserligen under namnet Petter Jacobsson finns med i mantalslängden för Falkenberg redan 1699¹⁷⁾. Redan i 1699 års mantalslängd är namnet efter Petter Jacobsson i mantalslängden en annan välkänd resande nämligen Petter Laphore, ett

Petter Laffoire född i Frankrike och Petter Franswegen född i Danmark blir borgare i Falkenberg år 1700

Orten Åby på den danska ön Fyn utmärkt i förhållande till Falkenberg. Bild från Google Earth

mönster som upprepas i mantalslängden 1700, men i mantalslängden för 1701 är Petter Jacobssons namn ändrat till Petter Christensson, ett förhållande som håller i sig fram till mantalslängden 1714¹⁸⁾ då det antecknas att Petter Laphore är en "afskedad solldat och bortweenen".

14) Västra Sallerup C I:1 (1737-1804) fol. 120h, meddelat av Anders Berg på Anbytarforum den 9 augusti 2005

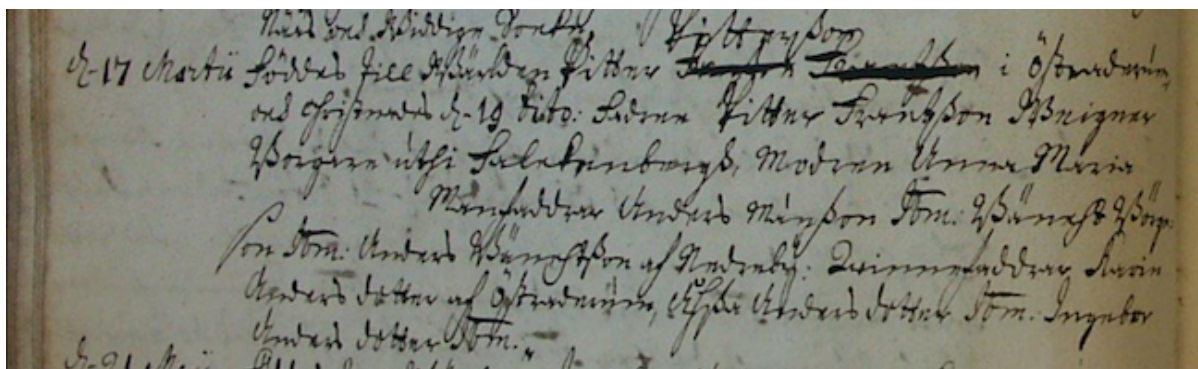
15) Jag bygger detta resonemang kring då Petter Christophersson Franswegen och Anna Maria Zackrisdotter kan antas bilda familj och när barnen är födda (ca 1696-ca 1722). Den hittills äldste sonen Henrik Pettersson Holm kan beräknas född ca 1696. Det med säkerhet yngsta barnet är sonen Ludvig född 1717 men att paret med hög sannolikhet också är föräldrar till Anders Pettersson Holmström född ca 1722 (se not 25).

16) Falkenbergs Rådhusrätt och magistrat A I a:3 (1695-1704), fol. 141v, meddelat av Niclas Rosenbalck på Anbytarforum den 31 januari 2011.

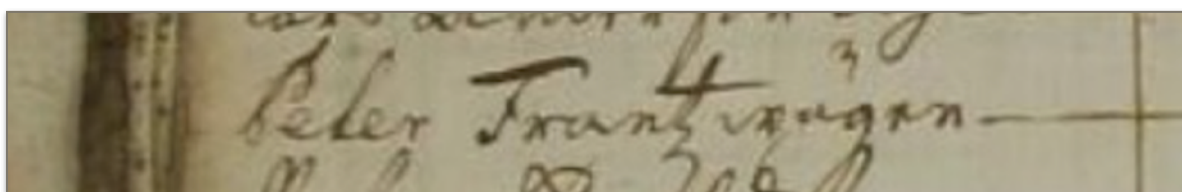
17) Mantalslängd 1699, Falkenberg, Hallands län (daterad februari 1699), KA, RA, s 2525.

18) Mantalslängd 1714, Falkenberg, Hallands län (daterad 1714 3/2), KA, RA, s 3212.

Det faktum att Petter Franswegen "Pitter Frantzßon Weigner" kallas borgare i Falkenberg redan den 17 mars 1699 då hans son Petter föds i Ås¹⁹⁾ styrker ytterligare att det är frågan om en och samma person. Att Petter Christophersson kallas Petter Jacobsson i mantalslängderna 1699 och 1700 stärker mig i min tro att han är son till Christopher Jacobsson eftersom det vid samma tid förekommer flera andra resandepersoner²⁰⁾ som begagnar sig av faderns patronymikon i stället för sitt eget.

Ås kyrkobok från 1699 där Peter Frantzßon Weigner finns noterad

Att Peter Christophersson också kallas Frantzvägen framgår kyrkans handlingar år 1715

Att Petter Christophersson är identisk med Petter Franswegen råder det inget som helst tvivel om. Det bästa beviset för detta är anteckningen i 1712 års mantalslängd²¹⁾ för Falkenberg. Här undantas Petter Christophersson från att betala mantalspengar eftersom han sitter "i arrest i Gborg". Detta skall jämföras med Göteborgs kämnärsrätts dombok 1711 (se not 1) av vilken det framgår att borgaren i Falkenberg Petter Frantzveegen tillsammans med andra "tattare" genomgår en rannsaking.

19) Ås C I:1 (1689-1710), fol. 49v.

20) Niclas Rosenbalck har fört ett resonemang kring detta på Anbytarforum i tråden om Hans Henrik Jacobsson och hans släktkrets.

21) Mantalslängd 1712, Falkenberg, Hallands län (daterad 1712 11/2), KA, RA, s 3618.

12.	Eurob Andersson Wämmen	11	1	3. J. Olaf Linné & Hylborg
13.	Jatta & Christoffer	11		2. J. Gauring Källbati
14.	Ninna Holmström	11	1	3. Malmö
15.	Eurob Wämmen	1		1. Oyst

Peter Christopherßons hushåll har år 1715 två vuxna personer. I marginalen S: Henric Solldat i Malmö

Samtidigt som hela Sveriges ekonomi går nedåt på grund av de många krigen så växer Petter Franswegens barn upp. Man kan ana, mot bakgrund av den minskande aktiviteten i ekonomin, att det blir allt svårare att försörja sig på handel under 1710-talet. Petter Franswegens följeslagare Petter Laphore flyttade från staden redan före 1714 och i mantalslängden för Falkenberg 1715²²⁾ har äldste sonen Henrik (Henrik Pettersson Holm), som nämns redan i mantalslängden 1714, antagits till soldat i Malmö. Samtidigt växer familjen och tycks trots allt fortsätta med sina handelsresor. Petter Franswegen och hans hustru Anna Maria Zackrisdotter tycks ha fått dottern Catharina 1715 som dör 1722 i Grimeton²³⁾. Paret får sonen Ludvig i Tränsilt, Drängsered²⁴⁾ den 25 april 1717.

I det av krig hårt drabbade Sverige och med en stor inflation föds sannolikt parets sista barn Anders Pettersson Holmström omkring 1722²⁵⁾ måhända i Morups socken som saknar kyrkoböcker för denna tid. Samtidigt, när ekonomin är i botten, och det äntligen råder fred så tar Petter Christophersson Franswegen värvning som hautboist i militärmusiker och flyttar till Skåne²⁶⁾. Man kan förmoda att Sveriges kraschade ekonomi, krigen och den allmänna förändringen i samhället gör att han och hans familj måste söka andra försörjningsvägar.

Nästa gång vi stöter på familjen är vid en rannsaking i Malmö 1734²⁷⁾. Sonen Zackarias Pettersson Klosterman berättar om fadern att han varit borgare i Falkenberg i 36 år (uppenbarligen en överdrift), att han var vid pass 16 år då han gifte sig (vilket i så fall skulle flytta hans födelseår ännu närmare 1680) och att han

22) Mantalslängd 1715, Falkenberg, Hallands län (daterad 1715 31/1), KA, RA, s 2766.

23) Grimeton C I:1 (1695-1730), fol. 148h. Dottern Catharina (sannolikt uppkallad efter Christopher Jacobssons andra hustru Anna Catharina Maximiliansdotter) dör den 28 april 1722 i en ålder av 7 år ringare än 1 månad (d v s hon skulle fyllt 7 år en månad senare) i Tjärby Nygård. Drygt två veckor senare, notisen under, dör även äldste sonen Henrik Petterssons son Petter (född 1720 3/3 i Torrlösa sn) den 13 maj 1722 i Grimetons fiskeläge.

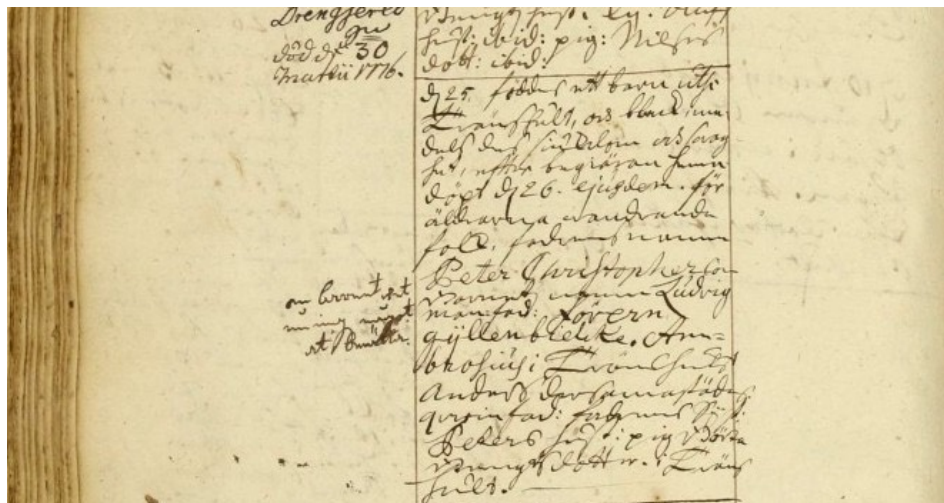
24) Drängsered C I:1 (1694-1756), s 144.

25) Åldersuppgifter för Anders Pettersson Holmström i GMR för Hamiltonska regementet 1742, soldat nr 67 vid Granatenhielms kompani och Hamiltonska regementet 1744, soldat nr 67 vid Granatenhielms kompani.

26) Mantalslängd 1722, Falkenberg, Hallands län (daterad 1722 29/1), KA, RA, s 2205.

27) Malmö läns landskansli A II a:2 (resolutionsprotokoll 1733-1735) 1734 9/12, meddelat av Niclas Rosenbalck.

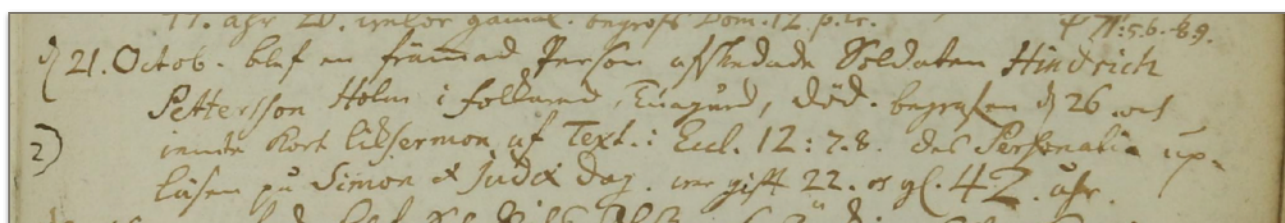
tjänstgjort vid Aschebergs regemente men inte vid något annat regemente. Av förhörsprotokollet får vi också veta att det finns ytterligare en son Christian Pettersson, som anges vara 17 år gammal, vilket inte kan stämma eftersom sonen Ludvig föddes 1717.

Sonen Ludvigs födelse och dop

Det är enkelt att förstå de usla förhållandena och fattigdomen som med säkerhet drabbade den svenska befolkningen i stort under den här perioden förmodligen drabbade resande särskilt hårt. Sjukdomar som härjade förkortade livet samtidigt som försörjningsmöjligheterna för de resandes liv var på nedåtgående.

Även om det under 1720-talet tycks ha skett en viss förskjutning till Skåne som bas för familjen så fortsatte uppenbarligen resorna i Halland. Den 10 juli 1738 begravdes en "vandringsskvinna" vid namn Margareta Zackrisdotter i Lindberg socken²⁸⁾ vilken har förmodats vara identisk med Petter Franswegens hustru Anna Maria Zackrisdotter, även om åldern (70 år) i så fall måste vara kraftigt överdriven (se. not 15). Att familjen höll till i denna trakt av Halland (runt Varberg) bevisas dock av att sonen Henrik Pettersson Holm dog den 21 oktober 1738 i Folkared 4 Tuvagård i Sibbarp²⁹⁾ i en uppgiven ålder av 42 år. Så man kan förmoda att Margareta Zackrisdotter antingen är en felskrivning för Anna Maria Zackrisdotter, som är Petter Franswegens hustru alternativt hennes syster.

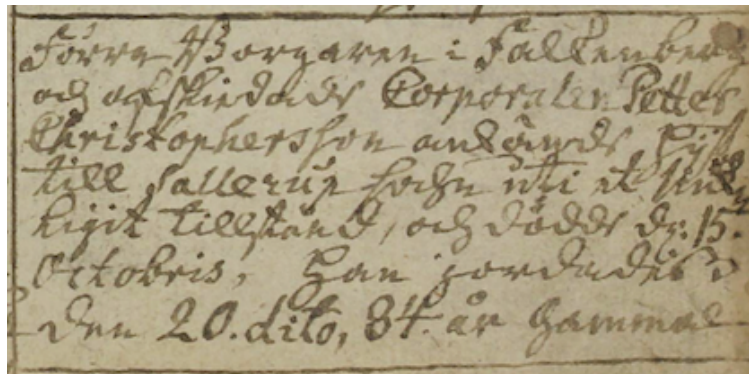

Den 42 år gamla soldaten Hindrich Pettersson Holms dödsnotis i Folkared 1738

28) Lindberg C I:1 (1691-1759), s 147.

29) Sibbarp C I:1 (1687-1761), fol. 161h.

Petter Christophersson Franswegen avslutade sitt liv den 15 oktober 1756 i Västra Sallerup¹⁴) där han kallas för före detta borgaren i Falkenberg och avskedade korporalen.

Petter Christophersson Franswegens dödsnotis från 1756

Den här sammanställningen skall ses som var den nuvarande forskningshorisonten befinner sig. Men jag är fullständigt övertygad om att det kommer att tillfogas fler pusselbitar till inte bara Petter Franswegens familjs liv utan till alla andra historiska resandefamiljer i Sverige i takt med att databaserna och resurserna växer. Även om det har förekommit många giftermål mellan ättlingar till Petter Christophersson Franswegen och hans hustru Anna Maria Zackrisdotter så utgör paret definitivt en sk genealogisk gateway dvs det är väldigt många personer som kan spåra sina rötter till det här paret. I dagsläget skulle jag uppskatta att det rör sig om tiotusentals personer om inte fler. Jag är därför helt övertygad om att vi om ytterligare 10 år har en ännu bättre bild om den här familjen och framförallt mer kunskap om deras liv och leverne.

Gabriel Wallgren

Gabriel Wallgren har varit otroligt värdefull för oss och många andra genom åren. Inte för att han är nationalekonom utan för att han började släktforska redan i 13-årsåldern. Efter att han stött på resandeanfäder i olika halländska källor fick han ett intresse för dem. Tre år efter att han börjat släktforska träffade han för första gången den för oss välkände Bo Lindvall. Året var då 1983. Sedan dess har han som släktforskare lärt känna många likar genom åren. För många av oss som hade resandeförfäder i Halland och omnejd är Gabriel ett välbekant namn. Han har varit en av de som har delat med sig av sina egna forskningsfynd och hänvisat till en mängd förstahandskällor. Då bland annat via ett stort antal inlägg och diskussioner på nätforumet Anbytarforum i början av millenniet. Hans frikostighet har bidragit till den kunskap vi idag har om våra anfäder och anmodrar. En annan av hans stora bedrifter är att han år 2005 var med och grundade Arkiv Digital, som så många av oss idag har så väldigt stor nytta av.

Ett oförglömligt minne inom ramarna i midnattssolens land

Som Ni alla känner till sedan tidigare så har jag mitt ursprung i en ambulerande cirkus- och tivolidfamilj med ett djupt ursprung i resanderomsk tradition. För ganska så länge sedan, för mig – men ändå inte så länge sedan – befann sig vår familj på turné i Sverige. Turen gick med ett av landets största tivoli och ambulerande nöjesfält. Turnéplanen var lagd längst en rutt som sträckte sig från de sydligaste delarna delarna till långt upp norra Sverige. Nu ska jag berätta om när vi skulle gästspela på några orter långt upp i Sverige, närmare bestämt innanför polcirkeln i samernas rike. Därefter skulle turnén fortsätta i Finland. Vid de ofantligt långa sträckorna som vi har mellan södra och norra Sverige ombesörjde man på denna tiden de huvudsakliga transporterna via järnväg. Hela ekipaget kunde bland uppgå till 30-40 järnvägsvagnar som var fullastade på bredden och höjden med tivolimateriel av alla de slag. Både sådant som var så tungt att det gick åt tiotals drängar för att förflytta det och sådant som och liten barnunge kunde bära i tiotal. Dräng är förresten ett begrepp som vi använde om manfolk och som inte på något sätt uppfattades som nedvärderande eller kränkande.

Händelsen jag ska berätta om ägde rum strax efter att ett tjugotal järnvägsvagnar anlände till Storuman. Godset skulle transporteras därifrån med olika dragfordon och transporteras till Malå, som ligger cirka 10 mil därifrån. Transporten av de oerhört tunga tivolivagnarna och det övriga tunga materiele, som bilbanor, karuseller och annat som används vid byggnationen av nöjesfält, transporterades med dragbilar. Tro det eller ej, men det var allt ifrån epatraktorer till stora boggidragbilar av märket Scania och Volvo. Färden för den aktuella tivolikonvojen gick på en ganska smal väg genom svenska lappmarken.

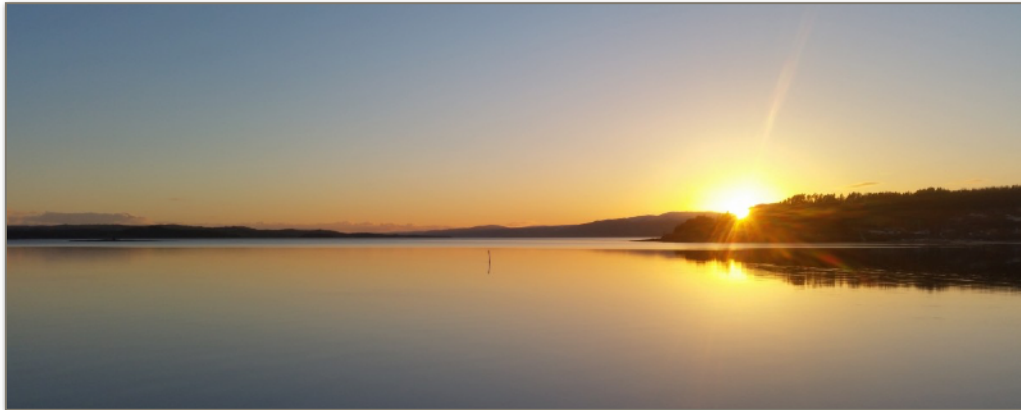

Scania årsmodell 1964 Foto: Lars-Göran Lindgren

Jag själv framförde en epatraktor som bestod av en inte alltför gammal och för ändamålet ombyggd Scania lastbil. Bakom dragbilen hade man kopplat två tunga släp med tivolivagnar, som säkerligen både var för tungt lastad och som var för bred att transportera på dessa små vägar. På dessa släpen lyfte man upp allehanda slags ihopkopplade materiel som används för bilbanor och karuseller. Bakom vagnarna hade

man i stort sett alltid en flakvagn. Vagnen var öppen och bestod egentligen bara av ett flak där man kunde lägga på lättare materiel. Där lastade man också upp sådant som var bra att ha om någon olycka skulle vara framme. Flakvagnen var ganska låg, enkel och fyrhjulig vagn som var runt sex - sju meter lång. Den hade inga bromsar och hängdes mest på som ett extra släp efter den andra vagnen.

Resan gick genom midnattssolens land. Att skilja på dag och natt var omöjligt för oss som inte bodde där annars. Detta just för att ljuset är lika starkt hela tiden, oavsett om det är natt eller dag.

Midnattssol över Tröndelag från [pxhere.com](https://www.pxhere.com)

Övermodig som jag var så gav jag mig iväg med de två första vagnarna, ensam. Det hör till saken att det under denna tiden befann sig ganska många turister i området. Dessa mötte jag när de kom körande i sina bilar med fullpackade takräcken, som var brukligt på den tiden. Turisterna fotograferade ivrigt transporten de såg passera. Där jag satt bakom ratten kunde jag inte låta bli att undra varför ett gammalt tivoliekipage var så intressant. Nåja, låt de fotografera tänkte jag, och körde vidare.

Färden gick mycket långsamt. Då eftersom maxfarten på en tungt lastad epatraktor är 30 km i timmen. Förvisso var det bra, för det fanns en massa renar i området och de korsade vägbanan hela tiden. För mig som inte har för vana att se dessa majestätiska djur på våra landsvägar var de ett mycket pittoreskt inslag.

Färden kändes som den gick i snigelfart. Inte bara för mitt fordons maxhastighet utan även eftersom vägarnas kanter inte var byggda för tunga transporter. Därför var jag tvungen att köra den tunga lasten med mycket stor försiktighet. Alla renarna jag stötte på hade en benägenhet att försvinna i ett nafs och först senare skulle jag få reda på varför. Efter ett par mil med den tunga transporten så tittade jag plötsligt väldigt noga i backspeglarna. Om det var för att se att jag inte kom för nära vägkanten eller inte, ja det kan jag inte säga. Men helt plötsligt uppenbarar sig något i backspegeln. Jag ser att det är något som ser konstigt ut på flakvagnen allra längst bak. Jag gnuggar mina ögon och spannar blicken. Och döm om min förvåning när jag ser att en stor björn som sitter på flaket och åker med transporten. Jag trodde inte mina ögon utan tänkte att det var midnattssolen som spelade mig ett spratt. Var det denna underbara sommarnatt? Nej, så var det inte. Det var en livs levande björn som satt längst bak på transporten. I dag skulle jag kanske säga att han tjuvåkade med på vår transport, men det gjorde jag inte då.

Foto: Daniel Alonso

Rädslan som infann sig går inte att beskriva. Dessa djur är mycket farliga och oberäknliga. Nu förstod jag helt plötsligt varför renarna stack iväg så fort de såg mig och inte stannade kvar på landsvägen. De hade naturligtvis upptäckt faran tidigare än mig och sprungit till skogs för att gömma sig för björnen, som jag kan tänka mig är en av deras största fiender. Varför turisterna varit så ivriga att fotografera fick jag svar på nu. Det var inte den tunga transporten som hade tilldragit sig deras intresse, utan björnen som satt längst bak på flakvagnen. Och det tillika helt obesvärat. Förmodligen trodde de fotograferande turisterna att detta var en cirkusbjörn, men det kan jag lova att det var den inte. Den var lika vild och oberäknelig som naturen runtomkring.

När jag hade kört någon kilometer, kanske en halvmil, så satt björnen fortfarande kvar och njöt av färden. Inifrån hade jag noggrant kontrollerat att jag hade låst dörrarna och stängt fönstren i fall den skulle komma på tanken att ta sig in i bilen – för att få sig ett skrovsmål. Jag tänkte att jag måste få honom av flaket, så jag stannade fordonet med hopp om att björnen skulle ge sig iväg in i skogen. Men så vart inte fallet.

När jag hade stannat transporten så såg jag plötsligt att björnet ställde sig mitt framför epatraktorn, vertikalt. Han ställde sig på två ben och med utsträckta ramar och utföll i ett vrål som skar genom både märg och ben. Jag såg hans vita huggtänder. Den här karl'n, för jag tror att det var en hane, han ber ingen om ursäkt. Han stod säkert ett par minuter framför bilen och vrålade. Ja, så rädd som jag var då har jag nog aldrig varit i hela mitt liv. Björnen var en bra bit över två meter i upprätt tillstånd och jag uppskattar att vikten var runt 300-400 kg. Så det är ingen man ger sig in i en brottningsmatch med.

Foto: Dave Menke

Jag slog på lastbilens sirener, som hade tre olika ljud. När jag riktade hornen mot björnen så skakade han bara på huvudet, trots att signalerna säkert hördes flera mil bort. Jag tänkte att det får bära eller brista. Sen körde jag sakta framåt mot björnen. Han stod länge kvar på bakbenen och vrålade, men när jag nästan nuddade honom så hoppade han av landsvägen och sprang rakt in i snårskogen. Sen var han försvunnen. Jag kände plötsligt hur jag började kallsvettas av situationen och vad jag precis hade varit med om. Efter att jag lugnat ner mig så fortsatte jag att dra ekipaget framåt längs vägen och kom slutligen till den plats där vi så småningom skulle bygga tivolit.

Våra transporter och marknadsdagar fortsatte många dagar därefter, men jag körde hädanefter alltid med att stängda dörrar och fönster. Och min fripassagerare, björnen, ja honom såg aldrig mer till. Men renarna sprang fortfarande fram och tillbaka över vägen som om ingenting hade hänt och de hade säkert sett det jag var med om från sina gömställen.

Efter avslutad turné i denna del av Sverige, gick färden vidare för ett gästspel i Finland. Vi hamnade i en mellanstor stad långt upp i norra Finland och efter det att byggnationen av tivolit var färdigt så var vi förberedda för premiären nästa dag. Som seden bjuder skulle personalen gå ut på restaurang för att få sig en bit mat kvällen. När vi kom in i matsalen tittade jag på menyn och döm om min förvåning, dagens specialitet var björnkött. Alla utom jag provade björnen och uppskattade maten. Själv tog jag något annat, för jag visste ju inte om det kunde vara min reskamrat.

Charlie Chaplin äter sin sko i filmen Guldfeber 1925

Därefter tänkte jag väldigt mycket på vad som hade inträffat under turnén i Sverige. För mig var det en skräckinjagande, men ändå mycket fascinerande och givetvis oförglömlig händelse.

Jag hoppas att Ni uppskattade denna lilla historia från midnattssolens land. Ha det så bra Ni kan under dessa svåra tider och håll Er friska!

Hans Gyllenbäck-Berg

Sekreterare

Tattarinventeringen 1943 - 44

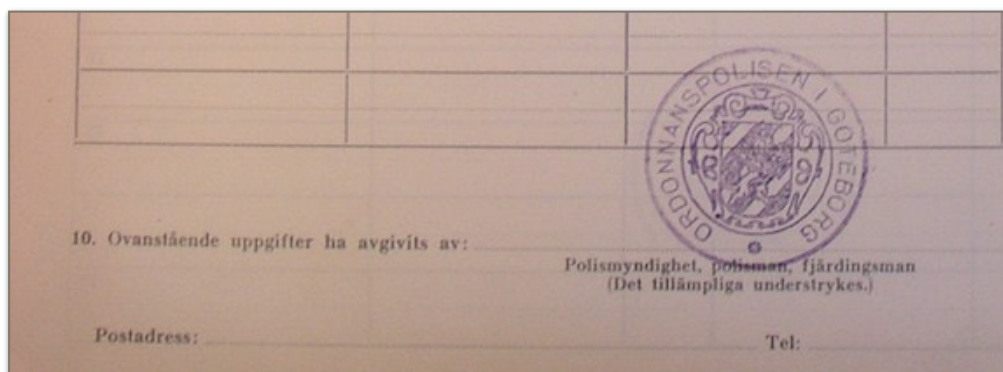
- Systematisk genomgång av inventeringen - Del 6

Den här gången ska jag redovisa för innehållet i de tre mest omfattande länen Göteborg- Bohuslän, Jönköpings län och Malmöhus län. I Göteborg- Bohuslän har jag haft god hjälp av Gabriel Wallgren och Bo Lindwall. Till Malmöhus län har jag fått ett bra stöd av Jon Pettersson som naturligtvis känner till området och släkterna.

Göteborg och Bohuslän

Detta är det mest omfattande länet i inventeringen och består av en tjock lunta. Det var också extremt krävande att gå igenom detta län främst på grund av att det är det län som procentuellt innehåller mest icke-resande som stämplats som "tattare". Varför blev det så? Jo tittar man på namnen på icke-resande kan man se att de i flera fall är mycket lika klassiska efternamn på då kända resande men även på lokalt kända resandesläkter. I ett fall registrerades till och med en bror till en person som gift sig med en från kalderasha-gruppen.

Vanligtvis brukade polisen ha en ganska god koll på resande men i det här fallet förefaller det som att någon friskt letat "tattare" med "tattarklingande" efternamn. Jag har försökt hitta vem det var som angav dessa personer, det brukar stå namn på den som varit uppgiftslämnare, men jag hittade bara en stämpel med ordningspolisen i Göteborgs signum.

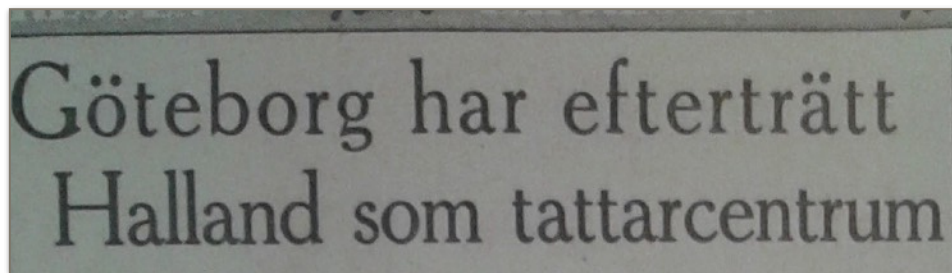
Göteborgspolisens stämpel som kan tyckas stämplades lite väl "fritt". Foto: Olof Bergström

Detta län bestod naturligtvis också av en stor mängd resande och i flera fall var det släkter som flyttat in från Älvsborgs län, Halland och Värmland. Flera härstammade från Naverstad i Tanum och det skulle inte vara förvånande om vissa i dessa släkter bott i Snarsmon som låg nära gränsen till Norge, en plats där arkeologiska undersökningar skedde i början på 2000-talet av lämningar efter resande.¹ Även Rölanda förekommer ofta som födelseort för registrerade resande.

¹ <https://www.bohuslansmuseum.se/samlingar-och-historia/resandeboplatsen-snarsmon/>

Undersöker man Göteborgstrakten är det mest i Lundby, Masthugget, Västra Frölunda, Carl Johan och Mölndal där det bodde resande.

Det finns en släkt som är särskilt känd i Göteborg som av många betraktas som resande. De har gift sig med resande och finns med i Nordiska museets frågelista om "tattare".² Jag har valt att betrakta dem som en släkt som levt med resande, främst på grund av att jag vet för lite om dem och inte kunnat få något djupare svar av de mest kunniga på området, eftersom de också vet för lite om anorna längre tillbaka. De kan mycket väl vara resande och råkade också ut för åtgärder från myndigheternas sida som till exempel steriliseringar.³

Rubrik från Expressen 1945-08-27. Foto: Kungliga biblioteket.

Statistiskt är det 52 procent av familjerna i detta län som är resande, enligt min undersökning. Cirka 3 procent är familjer som levt med resande och 7 procent är familjer som blivit stämplade på grund av fel efternamn, men det bör tilläggas att säkert är det väldigt många av de övriga 38 procenten som har "fel" efternamn men jag har inte velat gå så långt att jag slutgiltigt slagit fast det, men så är antagligen fallet.

Om man räknar på individer istället för på hushåll så är antalet resande 556 stycken av 1095, vilket är ungefär 51 procent. Lägger man till ingifta och släkter som levt med resande blir det 693 stycken. Även om de flesta resterande personerna har stämplats som "tattare", på grund av resandeklingande efternamn, är Göteborg och Bohuslän den enda bland de hittills genomgångna länen där personer verkar ha "stämplats" som "tattare" på ett sätt som en del forskare vill göra gällande att man gjorde i hela landet.

Jönköpings län

I Jönköpings län hade myndigheterna mycket bättre koll på vem som var "tattare" än Göteborgs polismyndighet. Jönköpingskravallerna inträffade 1948 vilket var fyra år efter inventeringen. Västra Holmgatan, som var en av adresserna där våld mot resande utövades, låg i Kristine församling i

² E.U. 25137. Nordiska museets frågelista 78.

³ Ansökningar om steriliseringar 1944. E 1 b:54. Riksarkivet Marieberg.

Jönköping. I inventeringen fanns 51 familjer i församlingen som var registrerade som "tattare" och av dem var 4 icke-resande men ett av de hushållen bestod av en person som hade varit gift med en resande. De övriga hade "fel" efternamn och bodde just i resandekvarter.⁴

Lite om kravallerna. De kom att kallas kravaller men det var det inte ordets rätta bemärkelse. Det hela började med ett bråk mellan resande och icke-resande, den senare gruppen som i pressen kom att kallas "de vita". De icke-resande skulle sedan leta upp de resande som deltagit i bråket. I sitt letande misshandlades andra resande som inte deltagit i slagsmålet. En 60-årig resande, som var i Jönköping tillfälligt, blev misshandlad av en person som jag kallar skrothandlare B. Denne skrothandlare var enligt polisrapporten ⁵ särskilt aggressiv mot resande under dessa dagar. Det speciella med omständigheterna är att skrothandlare B nämligen fanns med i inventeringen. Han fanns med som "icke-tattare" och var tillsammans med en resandekvinna, av samma släkt till vissa som han och hans kumpaner skulle leta upp. Skrothandlare B hade även varit tillsammans med en resandekvinna tidigare och därmed kände han igen resande i staden mycket väl. Den 60-åring som skrothandlaren misshandlade kom från en väldigt känd syskonskara som pressen hade hetsat mot under en 25-års period. Därför skrev många tidningar om att "tattarna" hade fått förstärkning av en beryktad släkt,⁶ vilket inte stämde. Dessutom blandades den familjen ihop med andra mycket avlägsnare släktingar, med samma efternamn, från en annan småländsk stad. Pressen skrev sedan artiklar som i vissa fall förskönade vad Skrothandlare B och hans kumpaner hade sysslat med. Visan "Kämpar" publicerades 1948 och pressen var fortfarande negativt inställd till "tattare".⁷

*De har mod i barm, de har muskler av järn
De är tattarnas skräck, som sig bör
De har blivit vår östra stadsdels värn
Fast den främste är blott en chaufför.
De är kvinnornas skydd, de har must i s- arm
De betalar sin dagsbot direkt
De har vikingablod, de har mod uti barm
Det är grabbar med färg och med fläkt.
De placerar en näve i tattarnas trut
Utan spisning och vidare prut
De bär ej uniform som en vanlig snut
Men på tattarebråk de gjort slut.*

⁴ Arvid Bergmans forskning. Se tatarinventeringen 1943-44.

⁵ Ordningsspolisen i Jönköping 1948 Vol AI 57.

⁶ Dagens Nyheter 1948-07-02. Jönköpingstattarna fick förstärkning- Stort polisuppstånd stoppade upplopp.

⁷ Smålands folkblad 1948-07-03.

Här kallas de icke-resandes agerande för "tataruppfostran" av Aftonbladet.⁸ Foto: Kungliga biblioteket.

Att det bara skulle vara socialt utsatta personer som hamnade i inventeringen motsägs särskilt av ett exempel, nämligen när en före detta polis av resandesläkt registrerades. På frågan om personen i fråga var av "tattarsläkt" står det skrivet: "*Ja, föräldrar av tattarsläkt*".⁹

Av Jönköpings 122 hushåll/familjer var cirka 92 procent av resandesläkter. Dock är det så att det saknas vissa papper i Jönköpingsmaterialet. I det ursprungliga materialet fanns 140 stycken familjer registrerade, men vi kan ändå vara helt säkra på att det här var en mycket resandetät plats, vilket säkert skapade förutsättningar till de motsättningarna som ledde till de så kallade Jönköpingskravallerna. Systrarna Barbro Gustavsson och Birgitta Hellström som upplevde kravallerna berättar om tiden och händelserna i ett radioprogram och en dokumentärfilm.¹⁰

Malmöhus län

Malmöhus län är likt de föregående länen mycket omfattande. Det här länet skiljer sig från andra då det redan utarbetats en inventering 1935, av kriminalpolisen i Malmö. Jag ämnar att gå djupare in på detaljerna om den i ett annat nummer av Drabbrikan, men jag kan i alla fall hävda att majoriteten i den inventeringen var resande och de övriga ingifta eller med nära koppling. Hela 1935 års inventering var alltså riktad direkt mot resande. I och med att Malmöpolisen redan hade detta underlag skrevs "tattarursprunget" som 1/2, 1/4 i många fall. Vilket resulterade i att det var många av resandesläkt men också många ingifta i detta läns inventering.

⁸ Aftonbladet 1948-08-15.

⁹ Inventeringen 1943-44. Jönköpings län. Riksarkivet Arninge.

¹⁰ *Alla med bruna ögon ställer sig upp - En berättelse*. Affekt Film, 2019.

9	10	
Ställning i hushållet (t.ex. "hustru till nr 1", "barn till nr 1 och 2", "tattare till nr 1", "utomäktenskapligt barn till nr 1", "inboende" m.s.v.)	A n m. (Se anvisningar)	
Hustru till nr 2. <i>1-2-23</i>	Tattare. ($\frac{1}{2}$)	<i>2-2</i>
	Ej tattare.	<i>2-1</i>
Utomäktenskapl. barn till nr 1	Tattare. ($\frac{1}{4}$)	<i>2-1</i>
Barn till nr 1 och 2.	Tattare. ($\frac{1}{4}$)	<i>2-2</i>
Barn till nr 1 och 2.	Tattare. ($\frac{1}{4}$)	<i>2-2</i>
Broder till nr 1.	Tattare. ($\frac{1}{2}$)	<i>2-2</i>
Hustru till nr 6. <i>0-1-43</i>	Ej tattare.	<i>2-2</i>
Barn till nr 6 och 7.	Tattare. ($\frac{1}{4}$)	<i>2-2</i>

Termerna hel, halv och fjärdedels "tattare" visar tydligt att "tattare" i grunden inte sågs som annat än en folkgrupp

Eftersom väldigt många resande registrerades redan på 1930-talet förekommer många steriliseringsfall i länet. Även de som levde med resande utsattes. Det fanns en familj som bodde i resandekvarteren vid Valhalla i närheten av Helsingborg. Medlemmar i den familjen förekom i steriliseringshandlingar och polisunderrättelser som "tattare", på grund av var de bodde och möjligtvis vilka de bodde med. Se Niklas Bernsands artikel om Valhalla i Drabbrikan nr 10.¹¹ Bernsand kände direkt till namnet på familjen när jag nämnde det och mycket riktigt kunde man läsa Valhalla på inventeringens registerkort i anslutning till den refererade familjen. Detta i inventeringen för 1943-44. För övrigt har Drabbrikans ena redaktör Jon Pettersson själv både rötter i Valhalla och många nära släktingar som bott i Valhalla.

SOCIALSTYRELSEN
UTREDNINGSBYRÅN
Stockholm 4
Tel. Socialstyrelsen 72

Uppgifter till inventering av tattare.

1. Nedan lämnade uppgifter avse: _____ (namn)
med bostadsadress: Valhallagatan nr 25,
jämfte övriga personer av tattersläkt, vilka voro skrivna eller stadigvarande bosatta hos denne
i Raus församling, Hälsingborgs kommun

2. Nedanstående sagesmän uppgiva, att här redovisade personer äro av tattersläkt:

"Tattare" på Valhalla med "typiskt tattarutseende". Foto: Olof Bergström

¹¹ Drabbrikan Nr 10 - December 2018. Resande och majoritetssvenskar- i stadsdelen Valhalla i Helsingborg.

Man kunde även läsa om inventeringen i de svenska tidningarna där det helt ogenerat nämner inventeringens statistik om alla län och även Skåneregionen. Ett synnerligen offentligt register utan kritik från allmänheten med andra ord. I Trelleborgstidningen kunde man läsa:

”Av de i det närmaste 900 tattarna i Malmöhus län voro nära 500 hemmahörande i Malmö och även 200 i Helsingborg. I övrigt märktes smärre anhopningar av tattare på olika platser vid sydkusten, bl. a i Reng.”¹²

För den som är intresserad av historia kan man påvisa att de resandesläkter som förekommer i Malmöhus läns inventering härstammar till stor del från Johannes Brolin, Jacob Christophersson, Johan Reinart Lagerin, Per Jönsson Hellbom Lindgren och flera andra välbekanta historiska ”tartare” och ”ziguenare”.

Siffrorna för detta län är följande: Av 240 familjer är det 53 som jag inte har kunnat identifiera som resande. Av dem är det 38 familjer som levt med resande, har familjemedlemmar som är ingifta med eller bor i samma kvarter som resande. Om man räknar familjerna/hushållen så är med andra ord runt 78 procent resande.

Om man räknar personer kommer man, enligt min undersökning, upp i 1 026 personer. Av dem är 680 stycken resande och 156 personer är ingifta. 136 personer kommer från familjer som levt med och kring resande. Därmed är 972 personer som förekommer i inventeringen i detta län registrerade för att de är resande eller har samröre med resande. Detta ger en siffra på ungefär 95 procent.

De 54 oidentifierade personerna förefaller i vissa fall ha burit på ”fel” efternamn men det vore föga överraskande om de hade någon koppling till resande. Det är i alla fall mitt antagande.

Min slutsats är i alla fall att både Jönköping och Malmöhus län bestod av inventeringar direkt riktade mot resande. Göteborg och Bohusläns inventering bör snarare ses som ett verk av en polismyndighet som hade sämre koll än på resande än man hade i övriga delar av landet.

Arvid Bergman

¹² Trelleborgstidningen 1945-06-14. 8,000 tattare i Sverige. Osig.

Fria tankar om Indien, greker, romer och lite till...

Den som på allvar intresserar sig för frågor som rör romer kommer tämligen omgående att bli varse att det finns en uppsjö av litteratur skriven på området. Verken varierar i kvantitet, kvalitet och genre och berör en rad olika vetenskapliga områden. Oaktat detta har de ofta vissa gemensamma nämnare. Tre av dessa gemensamma nämnare är romers indiska ursprung, ankomsten till och tillvaron i Europa samt antiziganismen och förföljelserna. Syftet med denna artikel är att på ett fritt och spekulerande sätt begrunda några frågor rörande romers förbysantinska och föreuropeiska historia och språk, frågor som ständigt väcks i mig som intresserad läsare av litteratur om romarelaterade frågor. Genom detta vill jag stimulera läsarna att fördjupa sig ytterligare i frågor som rör romer.

I redogörelser för romsk historia kan man ofta läsa eller höra att romer – eller rättare sagt romers förfäder – ursprungligen kom från Indien, närmare bestämt från den del av nuvarande Indien och Pakistan som kallas Punjab (utt. Panshab; från sanskrits पंचनद som skrivs *Panchanada* med latinska bokstäver), vilket skulle kunna översättas till "Femflodslandet" på svenska. När och hur våra förfäder skall ha utvandrat är inte fastställt men vissa teorier som förekommer oftare än andra anger att uttåget från Punjab skedde kring år 1000 e. Kr. Därifrån gick färden genom persisktalande områden, armenisktalande områden och slutade i grekisktalande områden i Mindre Asien och sydöstra Europa senast år 1322, då romsk närvaro noterades på Kreta. Teorier om det indiska ursprunget och den nu nämnda vägen till Europa vinner starkt stöd i romani, vars ordförråd brukar beskrivas som bestående av fyra huvuddelar som alla varieteter av romani skall ha gemensamma: ordstammar från indoariska språk samt från grekiska, persiska och armeniska. Romani tillhör den indoariska språkgruppen. Det vill säga samma språkgrupp inom den indoeuropeiska språkfamiljen som sanskrit, Indiens stora klassiska språk, tillhör.

För mig som på gymnasiet studerade både latin och grekiska samt vid Uppsala universitet har studerat indologi (sanskrit och indisk kulturhistoria), är allmänt intresserad av språk, historia och släktforskning och därtill har arbetat med romarelaterade frågor under ett par decennier finns dock alltså frågor beträffande våra förfäder. Vilka var egentligen våra förfäder som lämnade Indien för tusen år sedan och varför lämnade de Indien? Eller är det så som vissa påstår att våra förfäder inte utvandrade ur Punjab i samlad tropp utan att det rörde sig om vågor av utvandring västerut under ett antal sekler och kanske från mer än ett område i Indien? Just kopplingar mellan det indiska och det grekiska intresserar mig, i synnerhet eftersom ord från både sanskrit och grekiska återfinns i romani, ett av de språk som jag har med mig hemifrån och som jag och mina anhöriga har ärvt från våra förfäder ända tillbaka till Indien.

Att vårt förflutna har format oss och vår samtid är en självklar sak. Nutiden är en konsekvens av forntiden. Vår tillvaro här och nu är alltså en konsekvens av allt våra förfäder har upplevt, även färden från Indien till Europa genom persisk-, och armenisk- och grekisktalande områden. Den omfattande närvaron av ordstammar från olika språk som talas utanför Indien vittnar om en omfattande interaktion mellan våra förfäder och deras omvärld. De grekiska ordstammarna i romani utgör den näst största delen av ordförrådet (de indoariska ordstammarna utgör den största delen) och många varieteter av romani uppvisar fortfarande tydliga spår av grekiska även i grammatiken. Kanske var således interaktionen med omvärlden utanför Indien som mest omfattande i grekisktalande områden? Varför blev det som det blev? Om romani består av ovan nämnda fyra huvuddelar (ordstammar från indoariska språk samt från persiska, armeniska och grekiska) måste man ställa frågan om ett eventuellt gemensamt romanispråk fanns före ankomsten till grekisktalande områden. Om ett gemensamt romanispråk inte fanns före ankomsten till grekisktalande områden kanske inte heller romer som folkgrupp fanns dessförinnan. Om så vore fallet skulle kanske – beroende på tidpunkten för när dessa saker kan ha skett – det bysantinska riket kanske kunna anses vara det land där romer och romani uppstod, det vill säga ett slags "romernas hemland", och intåget i Europa vara början på en lång postbysantinsk diaspora? Den romske historikern Adrian Marsh förde en gång ett resonemang om hur romer i Östrom (det bysantinska riket) inte blev trodda när de sade sig vara romare.¹ Det intressanta med denna historia är att den innehåller en uppgift om att romer skulle ha hävdad tillhörighet till dåtidens romerska rike, det vill säga Bysans, som på grekiska hette Βασιλεία τῶν Ῥωμαίων (*Basileía tôn Rhōmaíōn*; "Romarnas kejsardöme" på svenska) eller Ῥωμανία (*Rhōmanía*; "Romarnas land" på svenska). Därmed inte sagt att det romska substantivet "rom" (man, make) eller de romska adjektiven "romano" respektive "romani" (romsk i maskulinum respektive femininum) skulle komma av identifiering med Östrom eller romare. Om å andra sidan romer och romanispråk (i den bemärkelse vi förstår dessa begrepp idag) fanns i någon form redan före våra förfäders ankomst till grekisktalande Bysans, hade deras bysantinska omvärld sannolikt så stor påverkan på dem att inte bara deras språk utan även de själva definitivt förändrades.

Med tanke på hur lite som är känt om romer i det bysantinska riket kanske man bör hålla öppet för att våra förfäders kontakt med bysantinsk grekiska kan ha skett varsomhelst där detta språk talades, även om detta råkade vara utanför det bysantinska rikets gränser. Detsamma gäller persiska och armeniska och de områden där dessa språk talades. De samhällen som våra förfäder i Indien lämnade och de samhällen som de kom i kontakt med på vägen till Europa och som bidrog till att forma det som vi idag benämner "romer" och "romani" är måhända väl utforskade i sig, men i sammanhang som rör romer är de alltför dåligt belysta och omtalas alltför sällan, i synnerhet i svenskspråkiga verk. Det hör inte till vanligheterna att stöta på litteratur som behandlar romer och romani i ljuset av Indien och de persisk-, armenisk- och grekisktalande områden som våra förfäder passerade igenom på vägen till Europa. Arthur Llewellyn Bashams verk *"The Wonder That Was India: A Survey of the Culture of the Indian Sub-Continent Before the Coming of the Muslims"* är ett undantag, eftersom romer och romani omnämns i ljuset av indiska kulturer och språk, men detta omnämnande av romer och romani är kortfattat och generaliserande.²

1. Lattjo drom, TV- dokumentär sänd i SVT 2 den 21 maj 2005 kl. 10:30.

2. Basham, Arthur Llewellyn, *The Wonder That Was India: A Survey of the Culture of the Indian Sub-Continent Before the Coming of the Muslims*, Grove Press Inc. New York 1959 s 512 - 515.

Indien – som i forskningssammanhang kan stå för inte bara dagens statsbildning med samma namn utan även Pakistan, Bangladesh, Sri Lanka, Nepal, Bhutan och Myanmar – har alltid i språkliga, religiösa och kulturella termer varit mer av en egen kontinent än vad vi nordeuropéer tänker på när vi använder begreppet "land". Till denna del av världen kom en gång i tiden Alexander den store i spetsen för en armé med vilken han bl.a. korsade floden Indus och stred mot lokala kungar i Punjab och flera andra områden i Indien på 300-talet f. Kr. Bortsett från krigföringen, som på sedvanligt sätt medförde död, förstörelse och stort lidande för gemene man, gjorde Alexander själv kanske inte många bestående intryck på Punjab eller övriga Indiens dåtida invånare, men många greker (varav vissa kanske fanns där redan före Alexanders ankomst) stannade även efter Alexanders återvändande västerut kvar i området som sedermera utgjorde en del av en statsbildning som kallas det grekisk-baktriska riket.

Buddha-statyn från Gandhara i nuvarande nordvästra Pakistan och nordöstra Afghanistan. Statyn, som är från 100- eller 200-talet e. Kr., är ett exempel på indo-grekisk konst.

Indo-grekiskt mynt föreställande Menander I och den grekiska gudinnan Athena. Menander I regerade över det indo-grekiska riket åren 155-130 f.Kr. och konverterade till buddhismen.

Efter att detta rike delats itu hamnade Punjab i en statsbildning som kallas det indo-grekiska riket. Innan indogrekerna – likt andra invaderande folk efter dem – med tiden sannolikt assimilerades in i sin indiska buddistiska och hinduiska omvärld hann de påverka bl.a. konst, arkitektur, litteratur och även bidra med låneord i sanskrit. Detta har fått mig att undra om det grekiska arvet kan ha haft en påverkan på Punjab och angränsande

områden i sådan bemärkelse att de indier som sedermera blev förfäder till dagens romer hade ett eller annat grekiskt ord i sitt ordförråd redan långt innan de kom till grekisktalande områden i Europa och mindre Asien. Måhända är det långsökt att tro att de skulle ha haft det, i synnerhet om de utvandrade från Indien i samlad tropp på 1000-talet e. Kr., det vill säga uppemot ett millennium efter att indogrekerna som grupp hade försvunnit (även om deras inflytande på bl.a. konstens område blev mer bestående). Dessutom har språkforskningen visat att de grekiska influenserna i romani kommer från medeltida bysantinsk grekiska. Å andra sidan kan man inte avfärda frågan om vilken betydelse indogrekernas språk och kultur hade för våra förfäder om den är utforskad. Ty det är just det jag upplever den vara. I det gängse berättandet av romsk historia har det nämligen brukat förekomma enbart omnämnanden – inte analyser – av romers förbysantinska och föreuropeiska historia och språk.

Skulle det från klassisk grekiska till sanskrit inlånade militära begreppet "kampana" ("läger")³ som låter snarlikt det i valakiska romani-varieteter förekommande begreppet "kumpania" (som vissa valakiska romer betecknade sina kringresande sällskap och idag betecknar vissa interna gemenskaper eller släkt- eller vänskapsgrupper)⁴ ha kunnat komma in i romers förfäders vokabulär redan innan de lämnade Indien? Eller kan kampana och kumpania vara besläktade genom militär terminologi och antyda att våra föreuropeiska förfäder var soldater liksom västeuropeiska romer var under den svenska stormaktstiden? Frågan om hur långsökt det är att tro att indier använde grekiska ord tusen år efter indogrekernas försvinnande kanske är relativ? I mitt dagliga liv använder jag romaniord med indiskt ursprung såsom manusch (människa, från sanskrits "mānuṣa") eller tchuro/tchuring (kniv, från sanskrits "chūri"), trots att åtminstone vissa av mina förfäder lämnade indisktalande områden på andra sidan jordklotet för tusen år sedan och under de tusen åren har gått igenom allt vad tillvaron har haft att erbjuda av både gott och ont. Skulle då inte mina förfäder i Indien (i synnerhet om de på något sätt var släkt med indogrekerna) på samma sätt ha kunnat använda grekiska ord tusen år efter att indogrekerna eventuellt försvann som grupp? Eller var det så att de som lämnade Indien var en brokig skara som utefter resans gång upplevde ett allt större behov av ett lingua franca, ett gemensamt språk, och att persiska, armeniska och grekiska bidrog med ord där de indoariska orden tog slut? Eller har vi romer, oavsett om vi är resande eller tillhör andra romska grupper, och våra förfäder alltid varit sådana att vi anpassar oss till omgivningen tillräckligt mycket för att kunna fungera i och bidra till samhället, upprätthålla affärsförbindelser och försörja oss, men ändå inte så mycket att vi assimileras in i omvärlden och försvinner? Eller har vår och våra förfäders omvärld alltid varit negativt inställd till oss på så sätt att detta har bidragit till att vi inte har försvunnit? Indogrekerna påverkade sin indiska omvärld. Eller är det mer rätt att säga att indierna lät sig påverkas av grekerna och att detta skedde i en sådan omfattning att de blev indogreker? Kom all grekiska in i våra förfäders språk efter att de lämnade Indien eller hade de med sig ett eller annat grekiskt ord från Indien, som de på sätt och vis så småningom bar tillbaka till Alexanders hemtrakter?

Romer är alltså inte den enda eller den första kontaktlänken mellan Indien, Mellanöstern och Europa och Alexander den store är inte den enda kontaktlänken mellan Europa, Mellanöstern och Indien. Under långa tider under historiens gång har handel idkats mellan olika delar av världen. Hur denna handel har påverkat Indien och romers indiska förfäder eller de av våra förfäder som befann sig på väg från Indien

Två indo-korintiska (indo-grekiska) kapitäl. Det ena innehåller en skulptur föreställande Buddha och det andra föreställer en buddhistisk man klädd i ett plagg typiskt för romare och greker.

till Europa för tusen år sedan är nog inte vidare belyst i sammanhang som explicit berör romer. En annan aspekt av kontakterna mellan Europa, Mellanöstern och Indien är de religiösa förbindelserna. Under antiken skickades buddistiska missionärer från Indien till Medelhavsområdet och kristendomen kom i sin

3. Basham s 230.

4. Begreppet kan ha fler betydelser än vad jag anger här.

Tvillingtornen i Kharaghan i nuvarande Iran. De byggdes år 1067 e. Kr.

En annan fråga rör det kulturella arvet och tankegodset. I nutida minoritetspolitiska sammanhang nämns ofta att språk är kultur- och idébärare. Kultur och tankegods anses alltså sitta i språket. Med denna idé som utgångspunkt är det lockande att tro att det stora indoariska ordförrådet i romani även innebär att vi romer har en betydande del kulturella och tankemässiga drag med ursprung i 1000-talets Indien.⁵

tur tidigt till Indien, där de tomaskristna tidigt etablerade sig (i och för sig långt söder om Punjab). Fram till Timur Lenks dagar var även Österns assyriska kyrka en stor religiös grupp med miljontals medlemmar från Mellanöstern genom Indien och upp i Kina. Hade romers förfäder någon kontakt med dessa kyrkor?

Skål från Iran daterad cirka år 1200 e. Kr.

Det är likväl lockande att tänka att det stora beståndet av grekiska, persiska och armeniska ord i romani inte bara är ett tecken på interaktion mellan våra föreuropeiska förfäder och deras omgivning. Det vittnar även om att våra förfäder kan ha anammat inte så lite av den lokala kulturen i de samhällen där de levde och verkade. Dessutom är det ett tecken på att våra förfäders omvärld kanske lät sig bli föremål för våra förfäders indiska influenser. I våra dagar ser vi många exempel på sådana företeelser. Utan att assimileras in i varandra har romer och ickeromer influerat varandra, inte minst beträffande språk och musik. Skillnader olika romska grupper sinsemellan beror i varje fall delvis på att de har utvecklats i kontakt med olika folkgrupper, kulturer och språk. I vilken mån påverkas vår vardag av indiskt, persiskt, armeniskt och grekiskt tänkande idag?

Senare tiders DNA-tester för släktforskningsändamål har lett till att romer har fått träffar som antyder att de har förfäder både från såväl Indien som från Kaukasus och andra områden. Härvid uppkommer andra frågor. Kom vissa av våra förfäder från områden mellan Indien och Europa? Vad var den viktigaste eller de viktigaste identitetsmarkörerna för våra förfäder? Idag talar romer om släkttillhörighet, språk, kläder, värderingar etc. Om våra förfäder var en brokig skara kanske de värdesatte ett gemensamt språk högst,

5. Jfr. Basham s 514 f.

men om värderingarna var viktigast kanske ett gemensamt allmänt romanispråk var av sekundär betydelse för dem? Enligt nutida forskning kom romani in i Europa i tre vågor. Detta betyder rimligtvis att även talarna kom i tre vågor. Varför de kom i tre vågor brukar inte ägnas några djupare analyser i redogörelser för romsk historia, i varje fall inte så att de får genomslag i gemene mans allmänna kunskaper. Var de som kom i olika vågor olika men snarlika folkgrupper?

En khachkar eller armenisk korssten från år 1273 e. Kr. i Haghpät i nuvarande Armenien.

Om våra förfäder som lämnade Indien var hinduer, var då deras efterkommande som kom in i Europa också hinduer eller hade de påverkats så mycket av sin omvärld att deras samtida hinduer i Indien inte skulle ha känt igen dem som hinduer om de hade träffat dem? Många frågor kan ställas. Kanske får vi aldrig svar på dem. Klart är i varje fall att vi romer av idag är annorlunda våra förfäder – vissa mer än andra – och våra förfäder var förmodligen på samma sätt också olika sina förfäder. Den viktigaste frågan här är då "varför". Den frågan kan man i viss utsträckning finna svar på genom att fördjupa sig i romers föreuropeiska historia och i de folkgrupper och länder vars kulturer, historia och språk som våra förfäder tillhörde, levde och verkade bland innan de kom till Europa. Tyvärr finns här dock en sorgsam problematik. Vi vet ju inte riktigt vilka våra föreuropeiska förfäder var. Därför kan vi kanske aldrig finna svaren på frågorna i denna artikel. Vi kan dock finna många svar på hur livet var i Indien

samt i persisk-, armenisk- och grekisktalande områden under olika tidsperioder och därigenom försöka förstå våra förfäder och oss själva bättre.

Eftersom romers föreuropeiska förfäder är mer eller mindre okända för oss kan vi alltså inte säkert veta hur de levde. Var de rika eller fattiga? Var de högt aktade eller ringaktade? Var de mäktiga eller var de förföljda? I berättandet av romsk historia har romer ofta framhävts antingen som offer för förföljelser eller som ett problem för Europas länder. Romers positiva bidrag till Europas samhällen omnämns sällan och skildringar av romer som vanliga människor med namn, drömmar och yrken är underrepresenterade i floran av litteratur om romsk historia. Liksom romers positiva bidrag till Europas kulturella och ekonomiska blomstring verkar vara en vit fläck i många människors kunskaper om romer, är även våra förfäders föreuropeiska historia det. Liksom vi förhoppningsvis kan lära oss att förstå romsk europeisk historia ur nya, mer nyanserade perspektiv genom intensivare forskning och studier, kanske vi med tiden även kan lära oss att förstå vår föreuropeiska historia genom studier av de folk, kulturer och språk som fanns mellan nordvästra Indien och Europa för cirka tusen år sedan.

Hagia Sophia i Istanbul.

Frågorna och tankarna som jag lyfter fram i denna korta artikel kanske inte är de som brukar ligga närmast till hands. Kanske är de rentav så långsökta att de inte förtjänar att tas på allvar? Min utgångspunkt är i alla fall att det man inte har studerat kan man inte avfärda hursomhelst och jag är säkerligen inte den förste som begrundar dessa frågor. Jag ifrågasätter inte att våra förfäder kom från Indien till Europa via persisk-, och armenisk- och grekisktalande områden. Forskning som visar detta innebär dock mer än ett påstående att våra förfäder bara levde på en plats vid en given tidpunkt för att sedan flytta till en annan. Eftersom förståelse för historien är livsavgörande för att hantera både samtiden och framtiden är det viktigt att studera romers föreuropeiska och bysantinska historia lika mycket som vår europeiska postbysantinska diaspora; kanske får vi romer själva också en bättre förståelse för vilka vi är genom att lära oss mer om våra förfäder på samma sätt som vi gör genom släktforskningen. Dessa lärdomar skulle både kunna komplettera och gå bortom de berättelser om förfäder som våra föräldrar och äldre släktingar har fört vidare till oss och öka vår kraft att bekämpa antiziganismen. Förståelsen för romska kulturtraditioner, romskt tänkande och romsk idéhistoria i alla dess former ökar om man kan förklara dessa sakers ursprung.

Bysantinsk målning föreställande scener ur bysantinskt vardagsliv.

Det blir då även lättare att bevara och vidareutveckla dessa saker. Vidare bör man även se bortom Europa i sina historie- och språkstudier, eftersom kolonialtiden inledde en ny era även i romsk historia och språkutveckling genom att romer återigen lämnade en världsdel för att etablera sig i en annan då romer kom till bl.a. de amerikanska kontinenterna och i vissa fall även tillbaka till Indien. Därför kan man inte, som tyvärr ofta är fallet, stirra sig blind på romer i fjärran länder eller romer som är mycket annorlunda sin ickeromska omgivning när man talar eller skriver om romer. Man kan inte heller nöja sig med att bara koncentrera sina studier till sin egen romska grupp och bortse från andra romer. Man måste utgå från vilka romer verkligen är och våga se bortom de bekanta stigarna och redan invanda hjulspåren.

Robert Brisenstam

Källor: Basham, Arthur Llewellyn, *The Wonder That Was India: A Survey of the Culture of the Indian Sub-Continent Before the Coming of the Muslims*, Grove Press Inc. New York 1959. TV: Lattjo drom, TV-dokumentär sänd i SVT 2 den 21 maj 2005 kl. 10:30. Bilder: Wikipedia

Hur man tar död på ett minoritetsspråk

- Om när Språkrådet gjorde en omsorgsordlista på ett språk som ingen talar

Vanligtvis brukar jag här skriva om romanispråkets utveckling i artikelserien - *Vad är romanispråket?*. I detta nummer fokuserar vi helt och hållet på temat: ***Språkrådets omsorgsordlista på resande romani***. Temat rör i grund och botten en oerhört viktig fråga, nämligen vårt språks själva överlevnad.

Den 6 november organiserade Kulturrådet samrådsmöte mellan dem själva Svenska filminstitutet, Kungliga Biblioteket (KB) och Institutet för språk och folkminnen (ISOF) och romska organisationer. I samma ordning gick respektive myndigheterna igenom sina olika arbeten och satsningar på de nationella minoriteterna. Vi som företrädde minoritetsorganisationerna gavs möjlighet att komma med frågor och ge synpunkter .

ISOF är den myndighet som så att säga ansvarar för språkvården av de nationella minoritetsspråken. De berättade om sitt arbete med romska, som är det begrepp de själva formulerat för att man menar att romani inte passar in i svenskt språkbruk. Deras huvudargument är att språk som regel heter danska, finska, spanska, ungerska, grekiska osv. Därför ska man också säga romska istället för romani. Detta trots att det finns många språk som inte slutar med ändelsen -ska. Exempelvis hindi, urdu, jiddish, pashto, swahili för att nämna några, men det verkar ISOF av någon anledning helt ha missat. Vid upprepade tillfällen har vi påpekat att romani eller romani chib, med variationer i stavningen, är internationellt vedertagna termer. Ett undantag är kanske att man säger *romski jezik/jazik/ezik* på en del slaviska språk, exempelvis serbiska och makedonska. Dessa språks formuleringar speglar ganska direkt översättningen romskt språk, men varför språkrådet har valt att ersätta det vedertagna romani, som språket också heter på språket självt, det är för många romanitalare en gåta. Argumentet romska passar in i svenskt språkbruk faller ganska platt då man tydligt kan se att det är en efterapning av slaviskt språkbruk, oavsett om det påminner om danska, ungerska eller vilket annat språk som helst med sådan form.

Detta framförde jag till ISOFs deltagande generaldirektör Martin Sundin, enhetschefen för språkrådet Harriet Kowalski och Anna Gezelius som är samordnare för minoritetsfrågor. För vilken gång i ordningen detta gjordes av mig vet jag inte, men det var inte första gången både jag och andra gjort så. ISOF informerade deltagarna om vad som gjorts under året. Bland annat hade man skrivit omsorgsordlistor på olika romska dialekter, alltså vad man annars kallar varieteter av romani. Närmare bestämt hade sådana gjorts på varieteterna arli, lovri, kalderash, polsk romani och resanderomska. Det sistnämnda fick mig nästan att kikna där jag satt och tittade på datorskärmen. Varför reagerade jag så?

Jo, sedan år 2015 har Frantzwagner Sällskapet bedrivit ett revitaliseringsarbete med vår talade varietet romani, svensk romani. ISOF har hittills beviljat oss projektstöd för fyra revitaliseringsprojekt och vi har haft olika former av dialoger med myndigheten genom åren. Likaså har de deltagit vid seminarier och andra sammankomster där vi talat om såväl romanispråkets utveckling i Sverige som vårt revitaliseringsarbete. Vi är med andra ord välkända på ISOF. Förvisso är de inte tvingade att involvera oss i arbetet med att ta fram en ordlista, på vad som ska vara vårt språk, som ska användas för personal inom vård

och omsorg. Men jag kan inte låta bli tycka att det ser oerhört märkligt ut att vi blir informerade i efterhand när de är så väl medvetna om att vi arbetar frenetiskt med att försöka bevara vårt språk, som de dessutom har döpt om till resanderomska. Den första tanke som slog mig när jag hörde om ordlistan var –Herregud, hur ser den ut? Ja, det skulle jag snart få veta. Ett par veckor efter samrådet skrev jag till ISOF och fick ett exemplar av omsorgsordlistan i pdf-format mejlat till mig.

När jag öppnade dokumentet i min dator så dök bara upp en tom sida upp. Även nästa sida var helt tom och jag tänkte kort att det kanske var något fel på dokumentet, men så såg jag plötsligt markeringar för klippning i kanterna. Jag rullade vidare till nästa sida och såg titeln: *Språkrådets svensk-romska omsorgsordlista på dialekten resande romani*. Översättningen löd: *Chibgodit svedo-romska arakhibelavdesan pre dialektir resande romani*. Vad i himmelns namn var detta för något? Med uppspärrade ögon och en klump av oro i magen rullade jag vidare till förordet på sidan 6.

Här framgick det att ordlistan var skriven för vårdanställda som kan behöva tala romani i sitt arbete. På följande sida stod översättningen på vad Sveriges språkvårdande myndighet inte hade angett vara resanderomani eller resande-romani - utan **resande romani**. Bara det är så fruktansvärt pinsamt. När jag försökte läsa texten så besannades mina farhågor. Herregud, vad i Himplens namn står det och hur kan en myndighet med ett språkvårdande uppdrag ens producera sådan smörja?

Förs av allt så kan man givetvis fråga sig om det är relevant att ens skriva en ordlista på svensk romani för vårdpersonal. Jag skulle tvärt säga, Nej! Förvisso ligger det ett symbolvärde i att skapa ett sådant material. Sedan är det väl på sätt och vis också fint att det man skapar arbetstillfälle med ett sådant uppdrag. Men det måste väl ändå finnas gränser för vad som kan anses vara rimligt att göra? Och inte minst så måste man väl ändå ställa ordentliga kvalitetskrav? Det språkliga innehållet måste genomgå någon form av granskning innan man sprider det vidare. I och för sig kan man resonera som så, att det är bättre att göra någonting än ingenting, vilket det förvisso kan ligga en poäng i. Men min personliga mening är att det för oss resande och vårt språks situation är rena vansinnet att lägga krutet på en omsorgsordlista. Man gör ju inga andra nämnvärda satsningar, vilket är vad som behövs.

Varför behövs ingen omsorgsordlista på svensk romani? Jo, för att talarna av svensk romani är de resande vars anor sträcker sig många århundraden tillbaka i landet. Våra förfäder har levt med den övriga befolkningen och då naturligtvis talat svenska. Det svenska språket har man sannolikt behärskat bättre än romani sedan väldigt länge. Förmodligen långt innan någon nu levande persons far- och morföräldrar ens var påtänkta. Ändå tyder satsningen på ordlistan på att ISOF på fullt allvar föreställer sig att resande inte förstår svenska och att omvårdnadspersonal faktiskt behöver en ordlista för att kunna kommunicera med äldre resande. Bara det är rent löjeväckande.

Idag är den språkliga situationen sådan att allt färre av oss talar romani. Det görs överhuvudtaget inga satsningar för att få våra barn och unga att faktiskt lära sig språket. Det språkliga arbete på svensk romani som har gjorts i landet under de fem senaste åren har i stort sett gjorts av Frantzwagner Sällskapet självt eller så har det involverat våra anslutna. Detta känner förstås vår språkvårdande myndighet till eftersom deras uppdrag innefattar att följa vad som händer med minoritetsspråken i landet. Därför är det för mig både obegripligt och högst besynnerligt att man inte ens har kontaktat

Frantzwagner Sällskapet en enda gång. Då varken innan processen startade eller under tiden man arbetat med ordlistan. Ja, inte ens innan man publicerade slutresultatet fick vi lämna synpunkter på materialet. Vi kan kanske inte direkt kräva att vi absolut måste involveras, men då Frantzwagner Sällskapet faktiskt är den enda organisation som fokuserar på den romani vi resande talar och som är den enda resandeorganisation som deltar i samrådsförfaranden med ISOF är det väldigt oroväckande. I synnerhet då ISOF saknar kompetens i svensk romani. De har nämligen enbart en språkvårdare för romani chib. Han heter Baki Hasan och talar själv en dialekt av arliromani som talas i hans forna hemland, Makedonien.

Man skulle kunna se det ser ut som att ISOF medvetet undviker vissa aktörer. Däribland Frantzwagner Sällskapet. Om så vore fallet, så skulle det innebära att den statliga myndighet som har det språkvårdande uppdraget avsiktligt agerar på ett sätt som direkt motverkar främjandet och revitaliseringen av svensk romani. Den enda varietet av romani som faktiskt har talats och utvecklats kontinuerligt i Sverige sedan omkring 500 år. En av alla de romanitalande resande som har tagit del av ordlistan fällde kommentaren *"De tar ju för f*n död på det som finns kvar av vårt språk med den här s**ten!"* Ja, tyvärr kan man nog faktiskt se det som att ISOF snarare bidrar till att ta död på språket än främja det, och det är oerhört allvarligt.

För den som inte behärskar romani så väl, eller överhuvudtaget alls, är det inte helt enkelt att förstå kritiken. Att förstå vari bristerna ligger kan också vara omöjligt att se. Därför är det också fullt naturligt att man funderar över varför det kan bli så starka reaktioner. För det går säkerligen inte att dölja det faktum att man blir känslomässigt berörd. Varför blir man det? Jo, det är nämligen så att svensk romani är ett talspråk som egentligen aldrig har nedtecknats ordentligt. Språket har ärvts ned genom den närmsta familjen och släkten generation efter generation sedan urminnes tider. Alltså är språket central del av det kulturarv som vi har fått från våra förfäder. Språket har som alla andra språk sina inbördes dialektala skillnader, men att skilja på dem och rent påhitt gör den naturlige romanitalaren omedelbart. Oavsett hur välutbildad eller utbildad man är så hör man direkt om något är genuint eller ren fabulering. ISOFs omsorgsordlista är en salig blandning en hel del genuina romaniord – vissa om än i något märkliga former, låneord från andra romanivarieteter som inte passar in i svensk romani, fantasifulla konstruktioner som ingen romanitalare kan förstå och avsevärd inkonsekvens i den ibland häpnadsväckande stavningen.

Då språket inte är svensk romani utan en salig blandning av, ja jag vet inte vad, så har jag vänt mig till två lingvister som är verksamma i våra grannländer Norge och Danmark. Då för att reda ut om språket eventuellt skulle kunna överensstämja med antingen Norska romani eller den numera utdöda varieteten Dansk romani. Båda svara inte bara nekande och tillbakavisar att det skulle vara respektive språk, de gav också några korta exempel på vad de grundar sina slutsatser på. För norsk romani kontaktade jag Sergej Munkvold, som har arbetat med norsk romani under senare år. För dansk romani och romani chib i stort kontaktade jag professor Peter Bakker vid Århus universitet, som också är en av världens mest välkända och erkända lingvister som har forskat på romani chib. Själv avslutar jag med att göra en kort analys av det språkliga innehållet i språkrådets ordlista i ett språk som ingen talar.

Läs Sergej Munkvolds och Peter Bakkers mening om ordlistan på följande sidor.

Min uppfattning om omsorgsordlistan

Inte alla ord som finns i svensk romani finns i norsk romani. Det gäller även ord av rent romani-ursprung. Men orsaken kan ju vara att svensk romani är bättre dokumenterad än norsk romani.

Svensk och norsk romani ligger ändå så nära varandra att jag tryggt kan säga att det är svårt att känna igen det språket som presenteras i ordlistan, som någon form av romani som någon resande skulle tala. Oavsett om det vore svenska eller norska resande.

Det verkar för mig att orden har tagits ganska slumpmässigt från olika språk och romani-varieteter, t.ex. *portokoli* 'apelsin' från grekiska. Vissa ord måste vara rena påhitt, t.ex. *gullopabb* för persika. Andra ord är svårt för mig att spåra upp i något känt språk, t.ex. *hemip* för kateter.

Stavningar som *stillopha* och *dikhjaripe* (vad nu ordet är menat att betyda) vittnar om ett annat ursprung än skandinavisk romani. Stavningar med -ph- och -kh- är inte meningsfulla då -h- i detta fallet symboliserar ett aspirationsljud som romanitalare i Skandinavien inte har. Stavningar som *alergija* och *nacional* i ordlistan säger allt.

Vissa ord i ordlistan verkar vara rena misstolkningar, t.ex. *lolo-anger* för 'blomkål'. Ordet *angar* finns i många romani-språk, men då i betydelsen '(svart)kol'. Alltså inte '(växt)kål'. Ett annat ord är *palla-horte* för 'efterrätt'. På norsk och svensk romani skulle vi sagt *palla-horta*. Men denna ordsammansättning är inte meningsfull, eftersom *horta* betyder 'rätt' som i 'riktig', inte som i '(mat)rätt'. *Stillepa* betyder endast 'fängelse, gripande' osv. (även norsk romani *stilipa*), inte 'brott'. Kanske har man tänkt att eftersom *stillepangro* betyder 'fånge' (norsk romani *stilipaskro*) kan det betyda 'förbrytare, brottsling', och då måste *stillepa* betyda 'brott'.

Verbböjningen och stavningen är heller inte korrekt. Det står *suter* (nutid) där det ska stå *sutar* (nutid) eller *сута* (infinitiv), *brasja* där det ska stå *brasjar*, *kerre* där det ska stå *kera* osv. Jag har aldrig påträffat en norsk resande som använder böjningen -er eller något annat istället för -ar i nutid. I Sverige är en sådan böjning ännu mindre sannolik. Sådana misstag vittnar om en brist på grundläggande kunskaper om romani som talas i Sverige och Norge.

Därför verkar det för mig högst osannolikt att översättaren skulle vara romanitalare.

Sergej Munkvold

Om den nya svensk-romska omsorgsordlistan

Recension av Språkrådets *svensk-romska omsorgsordlista på dialekten resande romani - Chibgodit svedo-romska arakhibelavdesan pre dialektir resande romani*.

Som lingvist har jag genom åren ägnat mig åt romani. Jag arbetar på Århus Universitet i Danmark och blev ombedd att ge mina synpunkter på en ordlista som nyss utkommit på svensk romani.

Ordlistan är designad till att ge folk ett gemensamt vokabulär, eller en möjlighet till att översätta mellan svenska och de lyckligtvis erkända minoritetsspråken i Sverige, som både är invandrade språk och språk som talas av så kallade inhemska minoriteter. Med kunskap om ordlistans innehåll ska man kunna tala med någon som inte talar svenska. Det är ett ädelt syfte och svensk romani är ett av de språk som har valts ut för satsningen. Fritz Rosendahl, som tydligen har sina rötter i Danmark, har satt samman ordlistan. Språkrådet har gett ut den för några månader sedan.

Då jag helt nyligen fick Språkrådets *svensk-romska omsorgsordlista på dialekten resande romani. Chibgodit svedo-romska arakhibelavdesan pre dialektir resande romani* i händerna, blev jag lite överraskad. Ordlistan är samman satt på sådant sätt att den innehåller en del vardagliga termer, en del tekniska termer, till exempel ord om hälsa, försörjning, matvaror, dagliga rutiner och familjemedlemmar.

Till skillnad från Danmark, där romer tyvärr inte är så välorganiserade, finns det i Sverige några romska organisationer, som både är knutna till regeringen och icke-statliga organisationer, som hanterar olika frågor som rör den och deras olika varieteter av romani.

Ordlistan är alfabetiskt organiserad, först på svenska, sedan på romani. Därefter följer tematiska kapitler med ämnen som månader, hälsa, kvällsmat, medicin, dusch, med översättningar.

För en del minoritetsspråk, finns sådana tekniska ord inte, eller inte ännu, just för att man inte har haft behov av att tala om ämnen som arbetsterapeuter, blodsocker, hostmedicin, läsglasögon, eller så använder man ett låneord eller ett internationellt ord som deodorant, ananas eller madrass. Det finns i princip inget som talar mot användandet av låneord: alla språk har dem, och även så har alla språk internationella ord. En fråga är om man ha ett eget ord, om ordet normalt inte används, eller om man ska ta ett låneord? Ofta önskar man sig ett eget ord.

I listen är de flesta vardagliga romaniorden bra översatta, t.ex. *lök - purum, mat - kabin, mjölk - tudd*. Dessvärre är stavningen inte alltid konsekvent. Övervägande stavas orden efter svenskt uttal, men det finns också, till exempel, engelsk stavning i <sh>. Det finns också en del ord man kan undra varifrån de kommer. Jag ska ge några exempel.

Strategierna som översättaren har använt där det inte finns vedertagna romaniord för de svenska begreppen är fyra till antalet. Författaren kreerar sammansatta ord utav två kända ord. Författaren finner ord i andra varieteter av romani. Författaren använder internationella ord, som oftast också används i svenska. Eller så uppfinner han nya ord, någon gång med rötter i existerande ord. Här ger jag några exempel.

Ordet för "morot" översätts som *lolorapani*, som är en sammansättning av romaniorden *lolo* "röd" och *rapani* "beta/rotfrukt". Författaren har väl antagligen valt att undvika orden "gul" eller "orange", för då skulle han ha valt låneord, och så blev morötterna röda.

Det kan vara en god strategi att skapa ett nytt ord, så länge det är förståeligt för andra, när det nya ordet är självklart, som till exempel *taisenkabin* för "frukost". Då det är en sammansättning av *taisen* "morgon" och *kabin* "mat" kommer alla att förstå att det betyder frukost.

Andra ord är svåra att förstå. Oförståeligt är till exempel ordet för blomkål: *loloanger*: *lolo* på romani betyder "röd", men blomkål är vit och grön, inte röd. Orddelen *anger* är romaniordet för "kol", inte "kål". I Sintidialekten och andra romanivarieteter säger man *angar*. Så ordet för *blomkål* har blivit till "röd-aska" eller "röd-kol". Ingen skulle kunna förstå det som blomkål. Svensk romani har dessutom ett ord för "kål", nämligen *tiak*, men det uppges inte. Ordet *sax* (*sjah*) används också i andra varieteter.

Ett annat exempel är "eksem" som översätts till romani som *avridabb avri* "ute, utanför" och *dabb* "slag". Författaren har satt samman de två romaniorden "ute" och "slag" för att översätta svenskans "utslag". Men istället har det blivit ett slag som slås utomhus.

Ett annat exempel är *devellibri* "bibel", bokstavligen *Gud-bok*. Det kommer från romaniordet *Devel* "Gud" och *libri* från sydeuropeiska språk som italienska eller spanska, men det används inte i hela Norden. Ordlistan har också ett eget ord för "bok", och det är *drabbli*, men Bibeln är inte en *Develdrabbli*. En ljudbok eller audiobok är dock en *hangodrabbli* i ordlistan. Ordet *hango* för "ljud, stämma" är tagit från den valakiska dialektgruppens varieteter från Rumänien, Ungern och Balkan. Ordet för "psalmbok" har tre rötter, nämligen orden för "kyrka", "sång" och "bok": *kangari* "kyrka", *giar* "sjunger" och så igen *libri*, så blir det till *kangariagijerlibri*. Vad det betyder blir inte självklart.

Det finns några översättningar som utan tvivel är förvirrande i förhållande till originalspråket. "Glutenfri" förstås säkert i stora delar av västvärlden, men översättningen *dustusproteni muck* är inte genomskådlig. Ordet *muck* kommer från ett verb som betyder "att låta bli/vara". Jag förmodar att *dustus* (skrevet *dúshetus* på ett annat ställe i ordlistan) är ordet för "mjöl" man vad *proteni* skulle vara vet jag inte. Kanske tyskans Brot "bröd"? I så fall skulle det bokstavligen betyda "mjölbrödlös".

Emellanåt är det som om ordlistan är en ordlek. Ordet för "måltid" anges som *resitjiro*, och *tjiro* betyder självklart "tid", men vad är *resi*? Ordet finns inte på andra ställen i ordboken. Om man tänker på att

svensk romani är starkt influerad av tyska så kunde man tänka på tyskans *Mal* (gång/gångar) och arkaisk tysk/germansk *reis*, som bägge betyder "gång". I så fall skulle det vara "gångtid" för "Måltid". Annars kunde det också vara så att *resi* kommer från slaviska språks *raz/rez*, men det är inte möjligt att säga vilket.

Några ord är tagna från andra varieteter av romani, t.ex. *masek* för "månad". Det används annars enbart i Centraleuropa och på Balkan.

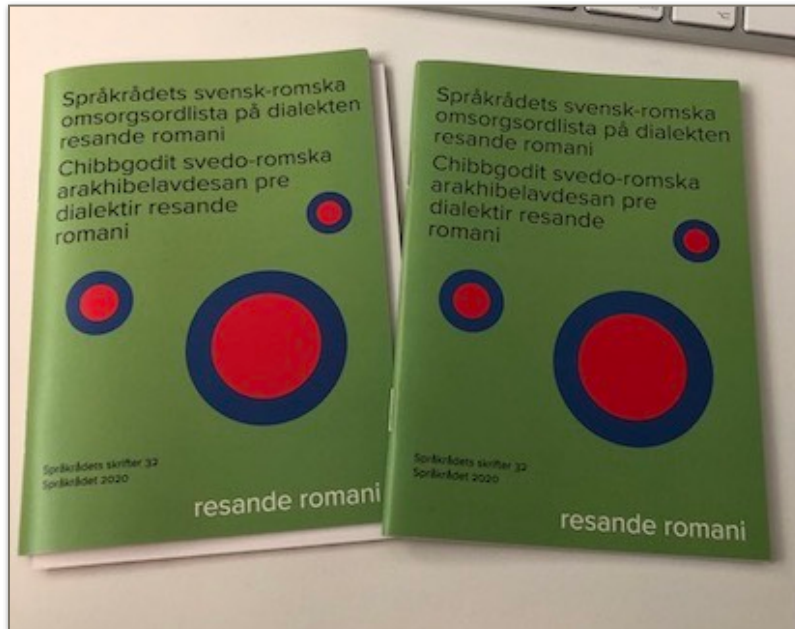
Det är några ord som är samma på svenska och i svensk romani, och det är förmodligen för att man har lånat ordet. Det kan vara så att svenskan har lånat från romani, romani från svenska, eller båda språken från ett tredje språk. Några exempel av det sistnämnda är: *t-shirt*, *diabetes*, *insulin*, *datum*, som finns på bägge språken i boken.

Boken är minst sagt en blandad upplevelse. Å ena sidan är det modigt att göra en översättning, men det hade varit bättre att använda mer transparenta och självklara konstruktioner. Jag är säker på att andra hade kunnat gjort detta bättre.

Peter Bakker

Vad är romanispråket?

Analys av ISOFs omsorgsordlista

Romani är långtifrån ett komplett språk och många ord finns av naturliga skäl inte i språket. Vokabulären är inte i närheten av svenska och andra majoritetsspråk. Jag har själv insett att väldigt många människor jag kommit i kontakt med har svårt att kunna ens tänka sig detta. Min uppfattning är den att man oftast helt enkelt föreställer sig att vi som talar romani använder språket precis som vi gör med svenska. Och om vi talar romani är det ungefär som att vi bara byter språk, som exempelvis till engelska. Det förefaller också vara så att vi uppfattas inte förstå svenska ordentligt och därför finns det ju självklart ett behov att översätta svenska texter till romani. I grund och botten bygger det alltså på okunskap och vanföreställningar. Det senare tar sig uttryck i att den nationella minoriteten romer, där vi ingår, på sätt och vis uppfattas som människor från andra länder som talar andra majoritetsspråk. Inget kunde vara mer felaktigt.

Inte för att jag är någon historiker i botanik, men jag har svårt att föreställa mig att man ens hade hört talas om ananas, apelsin, banan och persika förrän transporterna blev mindre tidskrävande. När jag slår upp orden i Svenska akademins ordbok så refereras det främst till reseskildringar då orden förekommer före 1800-talet. Dessutom säger man länge pomerans för apelsin och pinsang om banan. Någonstans omnämns torkade pomeransskal som krydda och att Bellman fått smaka aprikoslikör år 1775. Därför vore det ganska osannolikt att den romani som har talats i Sverige sedan 1500-talet idag skulle ha gamla indiska eller grekiska ord för dessa frukter som fortfarande användes för samma frukter i sin vokabulär. Inte minst om man tänker på att romaniorden för päron och äpple, *brol* och *pabb* - som båda är av persiskt respektive indiskt ursprung, används för potatis södra respektive norra dialekter av svensk romani. Därför borde man kanske hellre använda de svenska orden, eller trycka in något för talarna okänt ord för sådant som inte existerar i språket.

Ordlistans innehåll

ananas - *korkoras*. I detta första ord här har bokstäverna *-an* har ersatts med *-kor*. Att helt enkelt byta ut något på detta sätt är inte bara märkligt utan blir extra märkligt då *korr* betyder "nöt". Detta påminner om det så kallade "rövarspråket" eller en ordlek. Ingen kan rimligtvis tänkas förstå detta.

antibiotikakur - *antibiotikakur*. Detta har inte översatts eller fått enstaka stavelser utbytt såsom föregående ord, vilket är väldigt bra. Samtidigt kan man undra varför detta ord inte ändrats såsom "ananas", eller kanske hellre varför man gjort så med ordet "ananas".

apelsin - portokali. Ordet finns inte på svensk romani. Inlånat från grekiskans *πορτοκάλι* [portokáli] eller rentav makedonskans *портокалова* [portokalova]. Obegripligt för en person som inte talar språk som har detta ord, som exempelvis grekiska eller makedonska.

besök - *gosti*. Inlånat från slaviska språk då "gäst" heter *gost* på en rad slaviska språk, så det står "gäster" (i plural), på slaviska språk som makedonska och serbiska. Obegripligt för någon som inte talar ett slaviskt språk.

blodsocker - *rattgullepa*. *Ratt* betyder "blod" och *gullepa* "socker", men en konstruktion av två separata och rakt översatta ord på detta sätt resulterar i en fullständigt oförståelig översättning.

blomkål - *loloanger*. *Lolo* betyder "röd" och *anger* "kol". Kan man ens tänka sig "röd stenkål" och blomkål som samma sak? Översättaren kan uppenbarligen inte skilja på "kol" och "kål". Vad det ska betyda är omöjligt att föreställa sig. Rimligt vore att sätta orden för "blomma" och "kål" tillsammans, som *blommeli-tchak*, vilket nog alla skulle ha en chans att förstå trots att ordet inte finns.

bula - *bicko*. *Bikko* är en "kula", men här verkar översättaren helt enkelt ha slagit upp ordet i någon ordlista och blandat ihop de svenska orden "kula" och "bula".

Chocklad - *cokolada*. Denna stavning ser ut att vara tagen direkt från makedonska, eller serbiska som jag själv talar. Ordets inledande *-c-* motsvarar förmodligen slaviska språks tj-ljud [tʃ], som stavas med bokstaven *-č-*, vilket översättaren hellre borde skriva som på svenska och utan ett avslutande *-a-*, som varken passar in i svensk romanis fonetik eller grammatik. Trots undantag som *gaija* "kvinna" (icke-resande), *vejista* "dolk" är ord med avslutande *-a-* substantiv i bestämd form eller verb.

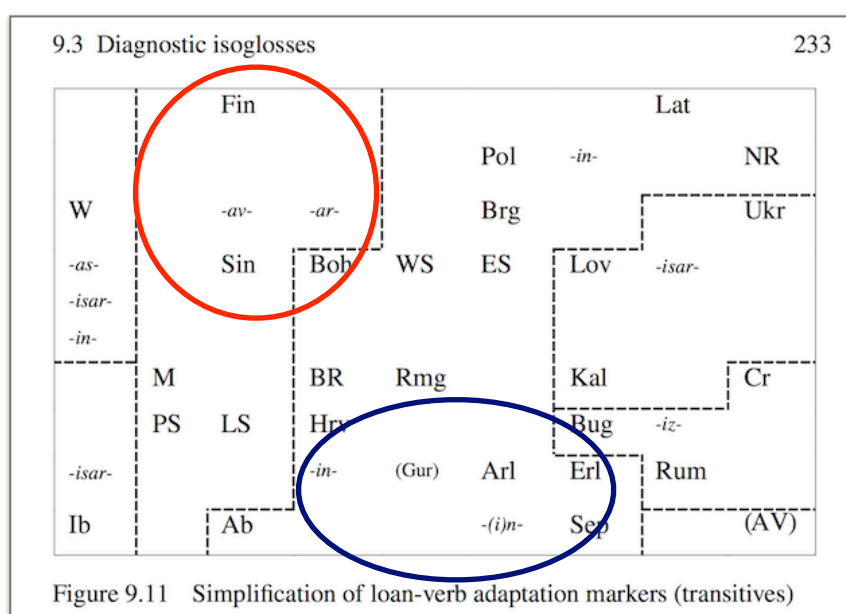
deodorant - *kanjapani*. *Kanj* är "öra" och *kanndra* "stinka". *Pani* är "vatten". Jag finner det osannolikt att ordet skulle betyda "öronvatten", vilket medför att det betyder "stink-vatten", vilket är en väldigt komisk konstruktion eftersom deodorant inte stinker.

dotter - *tjejjni*. *Tchej* är samma ord som svenska ordet "tjej", som kommer från romani. Här finns dock adjektivändelsen *-ni*, som ger formen "flickig" eller "flickaktig". Varför översättaren har bemödat sig att lägga till ändelsen är obegriplig, inte minst då det gör ordet till ett adjektiv, som beskriver hur något är.

dryck - *piepe*. *Piben* är en "dryck" och ordet har variationer som *pibin*, *pivin* m.fl., men stavningen i detta fallet, *piepe*, leder förr tankarna till *pi'epa*, som betyder "superi". Stavningen är påfallande lik arliromanins *pibe/pijpe*, som finns angiven på Romlex under Macedonian Arli. Ett avslutande -pe- existerar inte i svensk romani, istället är formen -pa- eller -ben-.

dusch - *tusinel*. Skulle vara att "duscha". För mig är detta ett uppenbart inlån från arliromani. Roten är slaviska språks *туш* (tuš) "dusch". Ordet har arliromanins markör för låneord, -in- (i blå markering nedan). Svensk romani har markören -er-/ar- (i rött markering nedan). Dessutom finns samt verbändelsen -el/, som är för 3. pers. singular. Även övergången från en tonande dental klusil, -d-, till en tonlös dental klusil, -t-, finns inte på detta sätt den svenska romanins inlånade ord.

duscha - *tusinel a*. Detta är samma som föregående ord men med ett avslutande -a på verbändelsen.

Schematiskt uppställning av markör för låneord i olika romanivarieteter.

eksem - *avridabb*. *Avri* betyder "ute/utomhus" och *dabb* är ett "slag". Här har översättaren konstruerat ett ord baserat på den svenska synonymen "utslag", genom att dela ordet i två separat rötter, "ut" och "slag". Därefter har respektive rotord översatts till "avri" och "dabb", utan att ta hänsyn till ordklass. Resultatet är därför istället för ett "utslag" som i "eksem" ett "slag som slås utomhus", "utomhusslag" eller "utomhus-slagsmål", vilket är något helt annat än "eksem". Konstruktionen påvisar med tydlighet att översättaren saknar såväl grundläggande romanikunskaper som kunskaper om grammatik och istället har ägnat sig åt en slags ordpussel.

farmor - *dadensdakria*. *Dad* betyder "far" och *dakria* betyder "mors", vilket kan jämföras med "mamma" som är skrivet *dagria*. Detta vittnar om såväl inkonsekvens i stavningen samt en brist på grundläggande kunskap i att kunna skilja på *dejja* "mor" och *dakkri* som är "mors".

fiskpinne - *mattjoranik*. Detta bygger på *matcho* "fisk" och *ranik* som är ett "spö" eller en "tunn kvist" eller "ris från träd". Här har översättaren likaså delat ordet i "fisk" och "pinne", och därefter översatt respektive del för att sammanfoga dem till ett ord som inte kan uppfattas som annat än ett "fiskespö". *Ranik* kan nämligen inte vara annat än av trä.

flingor - *flexi* (*kurmiflexi*). *Kurrmi* är "gryn", men *flexi* är både okänt och verkar vara påhittat. Eventuellt skulle det kunna vara engelskans *flakes*. Många gör nog likt jag själv och säger cornflakes istället för "flingor"? Det avslutande i-ljudet passar inte språkligt in i svensk romani och konstruktionen är helt obegripligt.

fralla - *bokoli*. Ett slags bröd som bakas utan jäst och som enbart finns i östeuropeiska matkulturer heter på valakiska romanivarieteter *bokoli*. Men att kalla en "fralla" så är rentav befängt. Varför inte bara säga *maro* som är romaniordet för "bröd"?

frisör - *balfakkar*. Ordet *bal* betyder "hår" och *fakkar* betyder "att arbeta", men då på ett sätt som motsvarar att man reparerar något. Detta är en fri sammansättning av ord som inte passar ihop och som inte kan tolkas som annat än "hår-reparatör", vilket nog ingen skulle förstå som "frisör".

fritid - *mucktjiro*. Ordet *mukk* betyder förvisso "fri", men med innebörden "frisläppt" eller "släppt" eller att "låta något vara". *Tchiro* betyder "tid", men passar inte samman med *mukk* på detta sätt. Här visar översättaren igen en total avsaknad på grundläggande språkliga kunskaper, genom att inte kunna tolka innebörden av romaniordet *mukk* och sätta samman det med "tid". Detta är en orimlig konstruktion som ingen borde kunna förstå som annat än en "tidpunkt att bli släppt", från exempelvis militärtjänstgöring eller fängelse.

glad - *lachano*. Då *loschano* [*låsč'ano*] betyder "glad" och *ladjano* [*ladd'schano*] betyder "skamsen" är stavningen denna form problematisk. Den som inte talar romani och ska översätta till språket kan inte utifrån detta förväntas översätta korrekt, då det finns en överhängande risk att bli tolkad som "skamsen" istället för "glad". Stavningen visar en brist på kännedom om de nyanser som finns i språket.

gråta - *ròvar*. Här har översättaren satt det i helt fel form, *rovva* betyder "gråta" medan *rovvar* betyder "gråter". Detta ser direkt ut att vara skrivet av någon som inte behärskar språket.

gurka - *boborkan*. Ordet finns upptecknad i Grellmans *Historischer Versuch über die Zigeuner* från 1787 (sid. 290), men existerar inte i svensk romani. Ordet är inlånat från valakiska romanivarieteter.

haka - *chor*. Ordet *tchor* betyder "skägg", men används inte i svensk romani. "Haka" heter *pavuni/pavunija*. Detta är en direkt felaktighet som återigen påvisar översättarens språkliga brister.

hallon - *smowrelias*. Detta är till synes ett låneord från engelsk cockney slang, vilket kan tyckas vara ett väldigt märkligt val av språk att inlåna ord från. Här verkar det som att översättaren väljer och vrakar hur som helst när denne söker efter ord som för hen är okända på romani.

hörapparat - *schónnaparati*. *Schunna* "att höra" har satts samman med *apparati*, som uppenbarligen ska vara "apparat". Detta tycker jag är en ganska kul översättning, men det avslutande i-ljudet passar överhuvudtaget inte in i den svenska romanins uttal. Ett annat problem är att ordet kan uppfattas som vilken apparat som helst som ger ljud ifrån sig eller som tar upp ljud, som en "högtalare" eller "mikrofon".

jacka - *plastr*. Ordet är ett korrekt romaniord, men som är fel översatt. *Plastr* betyder "kappa", "mantel" eller "rock", inte "jacka". Här visar översättaren ånyo att denne inte kan tolka vad romanispråkets ord faktiskt betyder.

juice - *zumi*. *Summi* betyder "soppa" och jag kan tycka det är en väldigt märklig lösning att kalla "juice" för "soppa" då de är väldigt långt från samma sak. Ingen romanitalare skulle för en sekund uppfatta *portokali-summi* som "apelsinjuice", se apelsin - *portokali*. Detta verkar nästan vara kommet från en slags rebus eller charader.

julskinka - *bolleskebalvasbul*. I de norra delarna av Sverige heter "julhelg" *bolleske kurrko* som egentligen betyder "doppar-helgen", vilket kan kopplas till "dopparedan". De flesta säger istället *vinatta*, som kommer av tyskans *weinacht*. Smått förbryllande är att översättaren inte känner till romaniordet för skinka, *gambuna*, och istället översätter "skinka" till *balvass-bul*, som återigen är ett ogenomtänkt "klipp och kistrande" av romaniorden *balvass* "fläsk" och *bul* "rumpa". Här står alltså ordagrant "dopparehelgs-fläskrumpa", vilket både är rent löjeväckande och stötande. Utifrån konstruktionen kan man undra hur någon ens kan fantisera ihop något sådant.

kanelbulle - *kimetibokoli*. Detta ordet är uppenbart konstruerat av en mix av två inlånade delar. Den första från sydslaviska språk som serbiska och makedonska, nämligen ordet för "kanel", *цимет* [cimet], som uttalas "tsimet". Sannolikt härrör denna del från ett uppslag i en ordlista. Översättaren saknar i sin tur kännedom om att bokstaven -c- med det diakritiska tecknet ^ uttalas som -ts- och därför skrivit -k- istället för -c- eller något annat. Detta är alltså en direkt översättning av två separata delar i ett ord, "kanel" och "bulle" (se fralla - *bokoli*), där respektive del har inhämtats från två helt olika språk.

ketchup - *kekap*. Detta är med stor sannolikhet baserat på samma slags feltolkningar av uppslag i lexikon. Jag tolkar detta som översättarens tolkning av *кечеп* [kečap], som man säger på exempelvis serbiska och makedonska, men där -č- uttalas -tch- [tʃ], inte -k-. Se tidigare beskrivningar av ord och översättarens brist på grundläggande kunskaper om olika språks skrivtecken.

kind - *cick*. Detta kanske är en form av engelskans "cheek", med som har fått en oerhört märklig stavning. Varför inte skriva *schamm*, som ju "kind" heter på svensk romani?

kniv - *vájsta*. Visst betyder ordet "kniv", eller kanske hellre "dolk", men varför inte skriva *tchuro/tchuring* som trots allt är det vanligaste romaniordet och som både härrör från Indien och finns i alla varieteter av romani. I ljust av hur ord har hämtats nästan hur som helst från andra romanivarieteter förefaller beslutet att använda ett låneord från finskan framför ett uråldrigt romaniord vara väldigt märkligt.

krycka - *dumoranik*. Här används en strategi som närmst liknar charader för att sätta samman ett ord. Vad kan man behöva om man har ont i ryggen? Jo, jag vet – en krycka! I en rebus skulle det kanske rentav vara en bild på en krum rygg och in pinne. Så varför inte sätta samman orden *dummo* "rygg" och *ranik* "spö". Denna översättning, om man nu kan kalla det så, är på så många sätt rent befängd. Dels är tillämpningen av romaniordet *ranik* (se. fiskpinne - *matchoranik*) inkonsekvent och dels kan ingen vettig människa väl ändå uppfatta "rygg-spö" som en krycka? När jag läste det tänkte jag på redskapet man förr i tiden använde då spöstraff gavs, inte en krycka.

kräm - *makhin*. *Making* betyder "fluga" och *makka* är "att smörja". *Makkepa* är "något att smörja med" eller "smörjning". I översättningen framgår inte om det ska vara "kräm" man smörjer sig med eller "kräm" som äts? Av stavningen att döma, med -kh- där -h- symboliserar ett aspiratoriskt ljud som inte finns i svensk romani, ser ordet ut att vara inlånat från någon valakisk eller på Balkan talad romanivarietät.

kyckling - *kackni*. *Kakkni* betyder "höna", inte "kyckling". Detta är också inkonsekvent då "kyckling" har översatts till *kakknijori* på ett annat ställe i ordlistan. Samtidigt som kort vokal här markeras med -kk- istället för -ck-, används valakiska romanivarieteters diminutivändelse -ori. Läs mer om diminutiv längre fram. Det kan också tyckas märkligt att översättaren inte känner till att "kyckling" heter *tchavvring* på svensk romani.

läpp - *vurst*. *Vuscht* är "läpp" på i stort sett alla existerande romanivarieteter. Av stavningen framgår inte om det ska vara ett sj-ljud eller inte. Läsaren kan inte förväntas förstå detta och rentav läsa ordet som tyskans *Wurst*, som betyder "korv"?

madrass - *madraci*. Oklart är om detta ska uttalas som "*madrasi*", "*madratsi*" eller "*madraki*". Återigen används ändelsen -i som inte passar in uttalsmässigt i svensk romani. Ordet är förmodligen inlånat via uppslagsverk där översättaren inte kan skilja mellan olika vilka ljud bokstäverna symboliserar i olika alfabeterna.

medicinering - *lelardrabb*. *Ler/lear* betyder "tar", men formen *lelar*, som kommer av *lel* som betyder att taga eller tager i 3 pers singular, finns inte i svensk romani. *Drabb* betyder "medicin", så det står alltså "(hen) tager medicin", vilket knappast kan tolkas som "medicinering".

mjölkfri - *tuddmuck*. *Tudd* är "mjölk" och *mukk* "fri", se. fritid - *mucktjiro*, men blir oförståeligt på detta sätt. Översättaren använder sig av en problematisk strategi att formulera nya ord genom ett omdömeslöst ordpusslande.

musik - *bàschi*. *Baschrepa* heter "musik", *bascha* är "att skälla". De flesta skulle nog tolka detta som "skällig", som kan sägas om t.ex. en "skällig hund", alltså en hund som skäller mycket. Stavningen är dessutom märklig med sitt grava accenttecken. Vad betyder det egentligen?

månad - *masek*. *Masek* är ett turkiskt ord för "månad" som troligtvis liksom flera andra inlån kommer från arliromani, som i sin tur är starkt påverkat av just turkiskan.

nacke - *men*. *Men* betyder "hals", inte "nacke", men på engelska betyder *neck* däremot både "hals" och "nacke". Jag skulle här tro att översättaren förmodligen inte har några direkta kunskaper i engelska och har börjat med att översätta "hals" till *neck* och vidare slagit upp ordet i ett engelskt romanilexikon och fått svaret *men* för *neck*. Att *neck* inte kan översättas till "nacke", trots ordens uppenbara likhet, ligger bortom översättarens språkliga kompetens.

operation - *operazijan*. Detta ord är påfallande likt serbiska och makedonska *операција* [operacija] (*operatsija*). En rimlig anledningen till att stavningen skiljer sig från tidigare exempel som härrör från samma språk är förmodligen den att översättaren har hört ordet istället för att ha läst det. *Operacija* har hörts som *operatsija* och -ts- har skrivits som -z-. Inlånet är inte bara märkligt då varken ordet i sig eller stavningen passa in i svensk romani, utan är också oroväckande då man nästan kan ana att någon utomstående som talar så kan ha påverkat översättningen.

persika - *gullopabb*. *Gullo* betyder "söt" och *pabb* "äpple", alltså står här ordagrant "sött äpple", vilket ingen rimligtvis kan tolka som "persika".

pyjamas - *padjami*. Även denna gång dyker ett slaviskt ord upp. Eventuellt är det serbiskans och makedonskans *пижаме* [pižami] som översättaren har hört uttalat istället för läst och sedan använt.

påsk - *patragi*. *Patradji/patradi* betyder "påsk" i valakiska romanivarieteter. Ordet finns i svensk romani, men med formen *pattersi*, som har översättningen "altare" och "bröllop". Det är uppenbart att detta är inlånat och kan inte bidra till annat än oförståelse och förvirring.

recept - *resepti*. Än en gång framgår med tydlighet att översättaren har tagit ord från slaviska språk. Spontant ser det för mig ut att vara serbiskans och makedonskans ord för recept i plural, *рецепти* [recepti].

ringklocka - *tavkambana*. Denna översättning är oerhört talande eftersom *tav* betyder "tråd" och *kambana* "klocka", men enbart en "klocka" som visar tiden. I svensk romani säger man idag *tava* för "att ringa" per telefon. Verbet är en utveckling från den gamla formuleringen "att tala på tråden". *Tava* betyder således direkt översatt "att tråda" men har uteslutande innebörden att "ringa (per telefon)". Översättningen är att uppfatta som "tråd-klocka", vilket är obegripligt. Konstruktionen påvisar översättarens brist på grundläggande kunskaper i romani.

risgryn - *rankurmi*. *Ran* betyder "ris" såsom granris och liknande. Det är själva roten till *ranik* som används för "krycka" och "fiskpinne". *Kurmi* betyder "gryn (av korn)". Detta är samma slentrianmässiga raka översättning av svenska ord som har en språklig variation som saknar motsvarighet på romani. Översättaren visar återigen sin fullständiga avsaknad av kännedom om romaniordens faktiska innebörd.

rullstol - *stammotriller*. *Stammo* betyder "stol" och "*triller*" är ett gammaldags danskt ord för "hjul" som knappast används idag. "Hjul-stol" är förvisso en intressant konstruktion, men med ett gammalt danskt ord blir översättningen obegriplig för svensktalande resande. Man kan fråga sig varför översättaren inte använder det vedertagna ordet *langalostammo*? Det betyder ju just "rullstol".

rum - *chapa*. Detta kan eventuellt vara ett inlån, men varifrån har jag inte kunnat lista ut. I annat fall är det högst besynnerligt då *schapan* betyder "hästhov".

sjukgymnast - *dukkalogimnasti*. *Dukkalo* är "sjuk" men tillsammans med det inlånade *gimnasti*, som förmodligen återigen har tagits från serbiska eller makedonska, skulle nog de flesta skulle uppfatta ordet som någon som är sjuk.

sjukskötare - *dukkaloarakhi*. Samma inledning som i föregående exempel har använts här. Den andra delen av konstruktionen, *arakh*, finns inte i svensk romani. Roten *arakh*- är densamma som *rakka* i svenska romani, med betydelsen "att akta"/"skydda"/"passa på"/"ta hand om" osv. I den dialektgrupp svensk romani befinner sig har den initiala vokalen -a- försvunnit i en elisionsprocess, vilket i sig visar att denna del av den obegripliga konstruktionen är inlånad.

skada sig - *anave siro*. *Nav* betyder "namn", men många romanivarieteter, se föregående exempel, säger man *anav*. Det avslutande e-ljudet påminner om vissa svenska dialekter där man t.ex. kan säga "tale" istället för "tala", liksom man gör som på danska. Detta passar inte in i svensk romani. Detta är absolut inte att tolka som att "skada sig".

skinka - *balvasbul*. Se ordet julsinka - *bolleskeballvassbul*. Att översättaren ens kan tänka sig att konstruera ett ord som betyder "fläsk-rumpa", och då använda ett ord som också är grövre än "rumpa", påvisar dennes totala avsaknad av kännedom om de kulturella aspekterna som hör svensk romani till.

smitta - *dolibe*. Av stavningen att döma är detta förmodligen som så många andra delar av ordlistans innehåll ett inlån från arliromani. Se Romlex Makedonian Arli: **dolēla** 1. catch, grasp, seize 2. reach, vilket kan böjas till *dol'elibe/dol'eibe*. Ingen talare av svensk romani skulle förstå detta.

son - *tjav*. *Tchavo* betyder "son" medan *tchav* betyder "barn". Detta är för mig obegripligt att en romanitalande resande inte skulle kunna skilja på detta. Det enda tänkbara, om översättaren ens är skulle visa sig vara resande vill säga, att detta är ett stavfel och därmed en brist i granskningen. Något som talar för att det faktiskt inte är en brist i granskningen är att översättaren har översatt "flicka" till "flickaktig", vilket visar brister som är djupt bedrövliga.

stomipåse - *fulkesik*. *Ful* betyder "avföring" och *kissik* är en "pengabörs". Att översätta stomipåse till "skit-börs" är en upprepad bekräftelse på översättarens grundläggande brister i romanispråket.

svälja - *hamonepa*. Trots den korrekta ändelsen -epa är ordets rot är både obekant och oförståeligt. Att "svälja" heter *nakka* på svensk romani.

sylt - *makhin*. Se kräm - *makhin*, som är ett ord översättaren till synes använder nästan hur som helst för "sylt" eller "kräm". T.ex. "tandkräm" är *danjmakhin*, "jordgubbssylt" är *phuvmurormakhin* och "lingonsylt" är *murormakhin*. Man kan fråga sig om "kräm" som äts och "sylt" ens är samma ord på något språk?

tomat - *patlisani*. Grönsaken aubergine heter *патлициани* [patlidzan] på serbiska och makedonska och på turkiska *patlıcan*. Ordet är förmodligen inlånat från turkiskan till de slaviska språken. Här har översättaren helt sonika tagit ett ord för en grönsak ett språk, som svensk romani i övrigt saknar låneord från, och använt det för en annan grönsak än vad ordet avser på originalspråket. Detta är om något ett oerhört märkligt tillvägagångssätt.

tå - *asvi*. En "tår" från ögat heter *svannj* på svensk romani, men på många romanivarieteter säger man *asvin*. Det är uppenbarligen detta ord som översättaren har använt, men då det har tolkats som fotens "tår", alltså "tå" i plural. Sedan har sista bokstaven, -n-, helt enkelt strukits för att få en "tå" i singular. Denna lösning, som ingen annan än översättaren själv kan begripa, saknar jag ord för. Det är synnerligen märkligt att detta inte uppmärksammats av ISOF i granskningen av ordlistan.

underliv - *teléjibb*. *Tele* betyder "nere" och *jibben* "liv". Även denna konstruktion är en absurd sammanfogning av två separata och direktöversatta ord som inte på något sätt kan uppfattas såsom översättaren tänkt.

valborg (namn) - *angleske majio*. Här framgår inte om det är högtiden eller namnet Valborg, vilket det i och för sig antyds då det står (namn). I båda fall är översättningen fullständigt ologisk. Formuleringens inledande a-ljud påvisar inlåning från annan varietet, på svensk romani skulle formen kunna vara *glanerske*. Dessutom ser stavningen *majio* märklig ut. Översättaren föreställer sig säkert att denne skriver "första maj", men egentligen står det "främste maj". Valborgsmässoafton är också den 30 april, inte den 1 maj. Namn översätts inte heller på ett sådant sätt.

vårdcentral - *akracentrali*. Här används samma *arakh-* som i sjukgymnast - *dukkalogimnasti*, som dessutom är felstavat, och det uppenbara inlånet *centrali*. Ett förmodat inlån av separata ord från arliromani, som i sin tur helt sonika har ersatt svenskans "vård" och "central".

årstid - *basjtjiro*. *Berscht* betyder "år" och *tchiro* "tid", men inte på det sätt som här använt. Ordet följer samma mönster som tidigare där det svenska ordet har delats upp i två separata dela, "år" och "tid", vilka har översatts separat och sedan satts samman. Resultatet är obegripligt.

öppna - *oppre*. *Opre* är ett romaniord som betyder "upp", "uppe", "uppe på" och "uppåt" eller rentav "på". *Ker opre budarn* eller *ker apre budarn* betyder ordagrant "gör upp dörren", vilket kan översättas till att "öppna dörren". Men att översätta *opre* till "öppna" är direkt fel och vittnar återigen om en närmst total avsaknad av grundläggande kunskaper i språket.

örngott - *orlischipp*. Detta ordet tar kanske priset som ordlistans fantasifullaste och mest långsökta och oförståeliga fria mixningar av ord. I flera slaviska språk heter "örn" *orel* [orel], se Romlex Sofia Erli (arli) **oreli/orelos** n m eagle. Ordet finns inte i svensk romani. *Tchibbi* betyder "god" på svensk romani, men är typiskt för en skånsk dialekt av språket. Tarna säger *tchibbit* om något som är "gott". Konstruktionen bygger alltså på komponenter som är hämtade från två helt olika varieteter av romani, som i sig kan

anses vara olika språk. Dessutom är den ena av de två ett regionalt isolat. Frågan är om någon annan förutom jag, efter min analys, ens för en sekund skulle kunna förstå vad översättaren menar med *orlischipp*?

Fraser och begrepp

klä av sig - *isa attjer siros*. Detta blir direkt översatt "*klä efter sin*".

Ta av dig tofflorna - *Le avri diros sladdikarna*. Detta blir direkt översatt "*ta ut dina tofflorna*".

MÅLTIDER - *RESINTJIRON*. Svensk romani saknar begreppet "måltid", man säger bara "mat", som heter *kaben*. Den tillkrystade konstruktionen bygger på en mix av arilromanins ord "*res*" som kan översättas till svenskans "mål", med dess olika innebörd. Se. Romlex Macedonian arli romani = **res** n f-a/-a- 1. goal, finish 2. target 3. purpose, intention och "tiden". Återigen bjuder översättaren på en till synes helt obegriplig översättning som bygger på direkt feltolkade språkliga komponenter för "mål" och "tid".

VÄLBEFINNANDE OCH SOCIALA BEHOV - *SUKARASIADES TA SOCIJALIZORI*. Eventuellt bygger formuleringen på *s(ch)ukar* "vacker" och *aschandes* som kan tolkas till "varandes" och *socializori*, som förmodligen är inlånat direkt från arliromani som så mycket annat i materialet. Ingen talare av svensk romani skulle för ett ögonblick kunna förstå detta. Dessutom går denna formulering, som ska vara från ett talspråk, inte ens att uttala. Dessutom blev jag nästan yr och fick huvudvärk när jag gav mig på att läsa och analysera detta. Inte minst eftersom det fattas en och annan bokstav både här och där.

Vill du att jag ska sitta här en stund? - *Mangela diro te mander nasht becha kaj jeck momenti*?. Denna mening är sammansatt av en lång rad ord. *Manga* "be", *diro* "din" ("du"/"dig"), *te* "att", *mander* "mig", *nashta* "orkar", *bescha* "sitta", *kajj* "här", *jeck* "en/ett" och *momenti*. Romanordet *manga* med *-ela* ändelse existerar inte i svensk romani. Det kan inte heller betyda "att vilja", vilket det gör i vissa romanivarieteter. För oss betyder det enbart "be" eller "tigga" och om formen skulle finnas och användas i en frågeställning så skulle formen vara *manglar*. I svensk romani har e-ljudet som föregår *-la* i verb, i försvunnit genom elidering. Exempel är *rakkela* < *rakkla* "tala", *kammela* < *kammla* "älska", *tchikkela/sikkela* < *tchikkla/sikkla* "måla". Genom att skriva *mangela* visar översättaren att ett ord från en annan varietet används, i detta fall förmodligen från arliromani. Vilket också överensstämmer med ordet "*moment*" som med betydelsen "kort stund" eller "ögonblick" inte bara förekommer i engelskan utan även i sydslaviska språk talade på Balkan. Sammantaget består meningen av ett antal genuina romanord, men tyvärr verkar de ha kastats in och blandats helt utan eftertanke och därför resulterat i ren rappakalja.

Grammatik och låneord

I ordet *kakknijori* används valakiska romanivarieteters diminutiv-ändelse, som gör något litet eller förminskar det. Den äldre svenska diminutivändelsen *-ing/-ling* finns kvar i ett fåtal ord, t.ex. "gässling", en lite gås, och "killing" ett litet "kid". I ABBA:s välkända låt *Chiquitita* är titeln diminutivformen för spanskans *chica* (flicka) och betyder alltså "lilla flicka". Andra exempel är med tyskans *mädel* < *mädchen*, *Frau* <

*Freüle*in , serbiska *devojka* < *devojčica*, rumänska *fată* < *fetiță fată* och även ryskans vodka är en diminutivform av ordet för *voda*, som betyder "vatten". Alltså betyder *vodka* "litet vatten". Diminutiv används varken i dagens svenska eller svenska romani, i synnerhet inte med en ändelse från valakisk romani.

Avslutningsvis vill jag nämna att jag aldrig hört något ord för "kanel" på romani. Då jag slår upp ordet i svenska akademins ordbok framgår det att man inte sagt annat än "kanel" på svenska, sedan 1500-talet. Därför kan jag svårt att föreställa mig att ett särskilt romaniord ens har existerat på länge. Romanitalarna har nog helt enkelt sagt kanel, men om det inte gjorts det så vore det rimligt att anta att man använt ett låneord från av det språk man i samtiden använde. Om "kaneln" blev tillgänglig som handelsvara, låt säga på 1700-talet som vore en fullt rimligare val än slaviska språk i så falla tyskan, som svensk romani har många låneord från. Åtminstone vissa av våra romanitalande förfäder talade med säkerhet tyska jämte svenska långt in på 1700-talet. Då "kanel" på tyska heter *zimt* borde romaniformen sannolikt ha blivit *simmt*, vilket följer samma mönster som de övriga romaniorden som är inlånade från tyskan, som exempelvis *smitto* "smed" (Schmied), *fremmsto* "främmande" (fremd), *finnstro/finnslo* "fin" (fein) och *langsto* "lång" (lang). Att plocka in ett ord från slaviska språk som i sin tur förmodligen har inlånat ordet från turkiskan kan starkt ifrågasättas.

Att låna ord från andra romanivarieteter i syfte att fylla ett tomrum kan absolut vara en bra strategi, men då måste man i första hand titta på närstående varieteter. Exempelvis sintiromani och finsk romani, som är varieteter som inte för alltför längesedan inte hade så stora skillnader som idag. Dessutom hade de då en likartad språklig utveckling under påverkan av germanska språk. ISOFs översättare har istället tagit från romanivarieteter som har påverkats av turkiska, albanska, rumänska, ungerska och slaviska språk som makedonska och serbiska. Detta kan liknas vid att man i det svenska språket skulle låna in ord från germanska språk och då hellre från afrikaans än från engelskan. Afrikaans har utvecklats från holländska nybyggare som bosatte sig i södra Afrika på 1600-talet och har många termer från lokala afrikanska språk. Att inlemma sådan ord i svenskan hur som helst skulle säkert de flesta anse vara orimligt. Rimligare vore att mynta nya egna termer eller att hämta från andra mer närliggande språk. Och detta är väl om något ISOFs språkvårdande uppdrag består i att hålla styr på?

Summa summarum

Jag måste tillstå att jag genom åren har sett en del tappra och genuint välvilliga försök att göra insatser för att vår svenska romani ska överleva. Någon har skrivit egna texter och andra har försökt sig på att göra översättningar. Kvalitén har varit skiftande och överlag har nivån inte varit alltför hög. Men aldrig någonsin tidigare har jag stött på något som ens är i närheten av att vara så uppenbart påhittat och blandat med ord och konstruktioner som ingen vettig människa kan begripa. Omsorgsordlistan är ett skräckexempel och jag kan inte låta bli att slås av tanken att någon faktiskt har drivit på tillkomsten av detta verk av illvilja istället för välvilja. Oavsett vilket är detta mycket illa och synnerligen allvarligt. Ni som läser detta förstår säkert att det sista ordet kring denna satsning inte har sagts.

Jon Pettersson

Frantzwagner Sällskapet

Om oss

Vi stiftades 2013 i Helsingborg av ättlingar till Peter Frantzwagner/Frenswegener, som invandrade till Sverige via Danmark och Skåne under slutet på 1600-talet. Många av dagens resande, eller romanifolk, är på något sätt ättling till Frantzwagner och hans närmsta familj.

Vi verkar för att vi resande, såsom egen grupp inom den nationella minoriteten romer, ska ges möjlighet att åtnjuta våra språkliga och kulturella rättigheter. Rättigheter som vi har genom Europarådets ramkonvention om skydd för minoriteter, den Europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk samt den nationella minoritetslagstiftningen.

Vi verkar för att bevara och revitalisera det språkliga och kulturella arvet från våra förfäder.

Vi verkar för att bevara och sprida en nyanserad och rättvisande bild av vår historia.

Vi verkar för allas lika värde och mot diskriminering.

www.frantzwagner.org

Följ oss på Facebook! - [Facebook.com/frantzwagnerkettanepa](https://www.facebook.com/frantzwagnerkettanepa)

Vi är en öppen organisation och vi har två former av medlemsskap. Som ordinarie medlem innehar man rösträtt och är samtidigt förpliktad att delta i organisationens verksamhet aktivt, i enlighet med våra stadgar. Ansökan om ordinarie medlemsskap skickas till info@frantzwagner.org tillsammans med referenser samt en förklaring i på vilket sätt man kan verka inom organisationens verksamhet. Styrelsen behandlar ansökan och beslutar ensam om vem som antas såsom ordinarie medlem. För ordinarie medlem erfordras personuppgifter samt e-postadress. Uppgifterna behandlas enligt PUL. Medlemsavgift för ordinarie medlem är 100 kr per person och år. BG: 278-9972

Som stödmedlem saknar man förpliktelser att delta inom organisationens verksamhet, såväl som rösträtt. Ett stödmedlemskap kostar 100 kr per person, eller 200 kr per familj, och år. För stödmedlem behövs endast namn och e-postadress, för utskick per e-post. BG: 278-9972